

2014

Hegel ve Nurettin Topçu'da Devlet Mefhumu: Bir Mukayese Denemesi

Hegel ve Nurettin Topçu'da Devlet Mefhumu: Bir Mukayese Denemesi

Khayyam Jalilzada

Lisans Bitirme Tezi
İstanbul, 2014

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Lisans Tezi

**HEGEL VE NURETTİN TOPÇU'DA DEVLET MEFHUMU: BİR MUKAYESE
DENEMESİ**

Khayyam JALILZADA

FELSEFE BÖLÜMÜ

29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul

MAYIS 2014

Hegel ve Nurettin Topçu'da Devlet Mefhumu: Bir Mukayese Denemesi

Khayyam Jalilzada

Danışman: Prof. Dr. Tahsin Görgün

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Lisans Bitirme Tezi Yönetmeliği Uyarınca

Bölüm

LİSANS BİTİRME TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Khayyam Jalilzada

ÖZET

Bu çalışma, Hegel'in ve Nurettin Topçu'nun devlet mefhumunu mevzu edinmektedir. *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* ve *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi* isimli eserler temel alınarak ilk iki bölümde Hegel ve Nurettin Topçu'nun devlet mefhumu açıklanmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümdeyse iki filozofun fikirleri mukayeseli bir şekilde müzakere edilecektir.

Anahtar kelimeler: irade, ahlâk, hukuk, teslimiyet, devlet

Abstract

This study aims to discuss the concept of state in the theories of Hegel and Nurettin Topçu. In the first two chapters will be explained the concept of state in Hegel and Nurettin Topçu thought, which based on *Principles of Philosophy of Law* and *Willpower's Case-the State and Democracy*. In the third chapter the ideas of both philosophers will be discussed in comparative manner.

Key words: willpower, morality, law, submission, state

Önsöz

Bu çalışma, iki önemli filozofun, Hegel ve Nurettin Topçu'nun "devlet anlayışlarını" mevzu edinmektedir. Siyaset felsefesinde önemli yer kaplayan devlet meselesi, her iki filozofun düşüncesinin merkezinde yer almaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* eseri dikkate alınarak Hegel'in devlet düşüncesi sunulmaya çalışılacak, bu bağlamda mülkiyet, aile, cemiyet, tarih hakkındaki fikirlerine yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde *İrade'nin Davası-Devlet ve Demokrasi* eseri dikkate alınarak Nurettin Topçu'nun devlet hakkındaki düşünceleri mevzu edilecek, devlet düşüncesi bağlamında insan, millet, devlet, sanat, ahlâk ve din hakkındaki fikirleri tahlil edilecektir.

Sonuç bölümünde her iki filozofun devlet düşüncesi bağlamında ulaşılmış oldukları neticelerin mukayesesi yapılacak, devletle bağlantılı şekilde insana, millete, ahlâka, tarihe yükledikleri anlamların aynı ve farklı yanları tespit edilecektir.

Bu çalışmamı hazırlamamda yardımcı olan, tezle ilgili hazırladığım metinleri sabırla okuyan, gereken düzenlemeleri yapan, konuyla ilgili yaptığımız görüşmelerde zihnimi açan çok sevdiğim değerli hocam sn. Prof. Dr. Tahsin GÖRGÜN'e sonsuz minnettarlığımı sunuyorum.

Khayyam JALILZADA

İstanbul -201

İçindekiler

ÖZET	IV
Abstract.....	V
Önsöz.....	VI
Giriş	1
1. Hegel ve Nurettin Topçu'nun Siyaset ve Devlet Düşüncesi ile İlgili Çalışmaların Bir Değerlendirilmesi.....	4
1.1 a. Açık Toplum'un "Düşmanı" Olan Hegel.....	6
b. Karl Popper'in İzinde... Gökberk Kaleminden Hegel'in Devleti	8
c. Farklı Özgürlük Arayışlarına Hegel'in Katkısı	13
1.2.	15
a. Talebenin Kaleminden Hocasının Devlet'i.....	15
b. "İki Yanlış"ı Unutturan Yanlış	19
c. Nurettin Topçu'nun Devlet Nazariyesinin İnşa Teşebbüsü	23
I. Bölüm	26
1.	26
1.1.....	28
2. Mücerret Hukuk.....	28
2.1. Mülkiyet.....	29
2.2. Mukavele.....	35
2.3. Haksızlık	37
3.Sübjektif Ahlâklılık.....	38
3.1. Tasmim ve Sorumluluk.....	39
3.2. Niyet ve Refah.....	39
3.3. İyilik ve Ahlâki Bilinç (Vicdan).....	40
4. Objektif Ahlâklılık	41
4.1. Aile	43
4.1.1. Evlenme	43
4.1.2. Ailenin Mülkiyeti	43
4.1.3. Çocukların Eğitimi ve Ailenin Dağılması.....	44
4.2. Medenî Cemiyet	45

4.2.1. İhtiyaçlar sistemi	46
4.2.1.1. Emeğin Modaliteleri	46
4.2.1.1.1. Zenginlik	46
4.2.2. Yargı Gücü	48
4.2.2.1. Kanun Olarak Hukuk	48
4.2.2.2. Kanunun Mevcudiyeti.....	48
4.2.2.3. Mahkeme.....	49
5. Devlet	50
5.1. Siyasî Ana Yapı.....	53
5.1.1. Devletin Dinle İrtibatı.....	55
5.1.2. Kendisi İçin İç Siyasî Ana Yapı	58
5.1.3. Hükümdarlık Gücü	60
5.1.4. Yürütme Gücü	63
5.1.5. Yasama Gücü	65
5.1.6. Dış Hükümrancılık	66
5.2. Dış Siyasî Hukuk (Uluslar Arası Hukuk)	67
5.3. Dünya Tarihi	68
II. Bölüm.....	71
b.1	71
1.1. İrade	73
2. İnsanda İrade	74
3. Millette İrade	75
3.1. Millette İrade Sefaletleri	77
3.2. Millette İzzetinefs ve Siyaset	79
3.3. Özgürlüğün Sözü ve Kendisi	81
4. Devlette İrade	82
4.1. Devlette Hâkimiyet ve Mesuliyet İradesi	85
4.2. Hâkimiyet ve Demokrasi	86
4.3. Millî Devlet	88
4.4. Demokrasi Cenneti	90
5. Sanatta İrade	93

6. Dinde İrade	96
7. Ahlâkta İrade	99
7.1. İnsan.....	101
III. Bölüm Hegel ve Nurettin Topçu'nun Görüşlerinin Mukayesesi	105
I.....	105
İradenin Mahiyeti	105
Tarih Anlayışı: Diyalektik mi Kâmileşme Süreci mi?	109
Dinin Görevi.....	113
Hukuk Olarak Ahlâk mı Erdem Olarak Âdâp mı?	117
Cemiyet Anlayışı	118
İnsana Bakış: Aklın Hilesi Yoksa Allah'ın Halifesi.....	121
Devlet: Rasyonel mi Mesuliyetli mi?	125
Sonuç	132
Ek	136
KAYNAKÇA.....	140

Giriş

Devlet, siyaset felsefesinin esas meselelerinden biri olmakla birlikte üzerinde sadece filozofların değil akıl sahibi herkesin düşünmeden edemediği mevzulardandır. Düşünce tarihine baktığımız zaman devlet nedir? sorusu filozoflar tarafından sorulmuş ve cevap aranmaya çalışılmış hayatî ehemmiyetli soru(n)lardan biridir.

Modern dönemde devlet mevzusu hakkında nazariye geliştiren filozofları incelediğimiz zaman, akla gelen ilk isim, Alman filozofu Hegel'dir. Hegel'in düşünce sisteminde devlet, özellikle modern devlet, tayin edici bir konumdadır. Batı dillerinde Hegel'in düşünce sistemi hakkında çok sayıda çalışma yapılmış; bunların bir kısmı Türkçe'ye de tercüme edildiği gibi, bunun ötesinde Hegel'in devlet düşüncesi, müstakil araştırmalara ve makalelere mevzu teşkil etmiştir.

Türk düşüncesinde de siyaset ile ilgili mevzular tartışılmış, siyasetin diğer alanlarla münasebetleri hakkında görüşler ileri sürülmüş olsa da modern dönemde siyasetle ilgili yapılan çalışmaların yeterli olduğunu söylemek zor gözükmektedir.

Modern dönem Türk düşüncesinin temsilcilerinden olan Nurettin Topçu'nun siyaset meseleleriyle özellikle devletle ilgili mevzularda kayda değer görüşler ileri sürdüğünü söyleyebiliriz. Nurettin Topçu çok çeşitli vesilelerle muhtelif yazılarda devlet sorununu kendisine mevzu edinmiş, bu alandaki boşluğu kapatmaya çalışmış ve devletle ilgili ileri sürdüğü görüşler kendisinden sonra birçok çalışmaya mevzu teşkil etmiştir.

İbrahim Ethem bin Mesut, “Bir asırdaki vukûât tarihinin en derin esbâbı aransa o asrın efkârı, ahlâkiye, itikâdiye ve ilmîyesinde yani hikmetinde bulunur. Asırlar hukemâlarında teşehhus ve hukemâ asırlarına tekaddüm eder”¹ diyordu. Hegel ve Nurettin Topçu, İbrahim Ethem bin Mesut’un dile getirdiği gerçeğe en güzel örneklerdendir. Çalışmamızda ele alacağımız filozofların devletle ilgili ileri sürdüğü görüşler, hayattan, hayatlarından bağımsız değildir. Her iki filozofu, devleti kendine mevzu etmeye yönlendiren kaygının -ki bu kaygı hayatlarıyla doğrudan irtibatlıdır- ortaya çıkartılması esastır.

Hegel ve Nurettin Topçu’nun cevap aramaya çalıştıkları aslî bir soru vardır. Hegel’i, modern devletin ortaya çıkması için ahlâkın aşılması gerektiğini savunmasına iten sebepler nedir? Hegel’in idealize ettiği bu hâli yani modern devletin ortaya çıkması için ahlâkın aşılması gerektiğini Nurettin Topçu niçin kaygı verici bulmaktadır? Modern devleti muhakeme edecek üst merciinin bulunmaması neden Hegel açısından tabii, Nurettin Topçu açısından sorun kabul edilmektedir?

Bu gibi soru(n)ların cevabının verilmesi, iki filozofun devlet nazariyesi arasında irtibatı mevzu edinen çalışmanın da meşruluğunu sağlayacağı kanaatindeyizdir.

Karl Popper, Hegel’in devlet nazariyesinin modern otoriter, totaliter devletleri beslediğini savunmuştur. Acaba Karl Popper’in savunduğu tez, hakikati ifade ediyor mu? Bu sorunun cevabını verebilmemiz için Hegel’in devlet ve siyaset mevzusunda gerçekte ne söylediğini bilmemiz icap ediyor. Hegel’in, devlet objektif ahlaklılığın fiilî

¹ Descartes, *Usul Hakkında Nutuk*, ter: İbrahim Ethem bin Mesut, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1895, s. 6.

realitesidir savını dikkate aldığımız zaman, Karl Popper'in Hegel'i, otoriter ve totaliter devletlerin kurulmasına önayak olması dolayısıyla itham etmesi ne derecede doğrudur?

Devletin rasyonel mahiyete sahip olduğunu savunan Hegel, modern devletin irrasyonel eylemlerde bulunacağını tahmin edebilir miydi? Gerçek mutluluğun bir devletin vatandaşı olmak olduğunu savunan Hegel, güvenlikleri için özgürlükleri kısıtlanan modern vatandaşların mutlu olduğunu söyleyebilir miydi?

Devlet nazariyesinde sadece Anadolu'yu dikkate almakla eleştirilen Nurettin Topçu'nun, Kur'an ve Sünnet'e değil geleneksel devlet anlayışına dayanması ne derecede doğrudur? Bu gibi soruların sebebi özel olarak Nurettin Topçu'nun, genel olarak İslam siyaset nazariyelerini bilmememizden mi kaynaklanıyor? Nurettin Topçu'nun eserlerinde bazen demokrasi lehine bazense aleyhine dile getirdiği görüşleri nasıl anlamamız gerekmektedir? Nurettin Topçu'nun nazariyesinde güzergâh olan devlet, Hegel'in nazariyesinde Tanrısal içeriği nasıl elde ediyor? Nurettin Topçu'nun, devlet Allah'ın iradesinin en çok hissedildiği alandır tanımıyla, Hegel'in Tanrı² devlette kendisini gerçekleştirir tezi arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar vardır? Acaba Tanrı'nın devlette kendisini gerçekleştirmesi fikri, Nurettin Topçu'nun savı dikkate alındığı zaman bir yanlış hâlini mi dile getirmektedir? Hegel'in ve Nurettin Topçu'nun tezlerinin radikalleştirilmesi ne gibi sonuçlara yol açabilir?

Bu iki filozofun hangi ortak sorunlarla uğraşması bizi onların düşüncelerini yeniden tahlil etmeye yönlendirmiştir? Hegel ve Nurettin Topçu'nun üzerinde kafa yordukları sorun(lar), aralarında irtibat kurmamız için yeter sebep midir?

² Tanrı ismini Hegel'le ilgili yerlerde, Allah isminiye Nurettin Topçu'yla ilgili yerlerde zikredeceğiz. Hem bağlı oldukları inanç sistemlerinin hem de Mutlak Varlık düşüncelerinin farklı olmasından dolayı bu ayrımı gitmek durumunda kaldık.

Nurettin Topçu'nun talebesi olan İsmail Kara'nın: "Hegel'in "Devlet, ilahî iradenin yeryüzünde gözükmektedir" cümlesini eserlerinde önem atfederek birkaç defa zikreden Nurettin Topçu"³ tespiti de iki filozof arasında muhtemel irtibata dikkat çekmektedir. Çalışmamızda bu irtibatın keyfiyetini araştırmakla birlikte yukarıda sorduğumuz soruların da cevaplandırılmasına da katkılar sağlayacağını düşünüyoruz.

1. Hegel ve Nurettin Topçu'nun Siyaset ve Devlet Düşüncesi ile İlgili Çalışmaların Bir Değerlendirilmesi

Hegel'in devlet düşüncesini kendisine mevzu edinen çalışmaların başında Karl Popper'in *Açık Toplum ve Düşmanları: Hegel, Marx ve Sonrası* isimli eseri geliyor. Bu eserde Karl Popper, modern totaliter ve otoriter devletlerin ortaya çıkmasına sebebiyet veren filozof olarak Hegel'i ele alıyor. Bu bağlamda Hegel'in devlet nazariyesini tamamen siyasî gayeler, özellikle Prusya devletinin siyasî çıkarları doğrultusunda geliştirdiğini savunuyor.

Macit Gökberk'in "Hegel'in Devlet Felsefesi" isimli makalesi değerlendireceğimiz bir diğer çalışmadır. Sözünü ettiğimiz makalede Macit Gökberk, Hegel'in devlet düşüncesini, Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* isimli eserinden yola çıkarak yorumlamaya çalışıyor. Hegel'in devleti içinde "yok olan ferde" yer arayan Macit Gökberk, bu gaye doğrultusunda Hegel'in devlet felsefesini yorumlamaya çalışıyor.

Hamdi Bravo'nun "Hegel'de Özgürlük ve Devlet İlişkisi" isimli makalesinde, Hegel'in devletinde, genelin kabul ettiği anlamında özgürlüğün olmadığını, farklı bir özgürlük anlayışının olduğu gösterilmeye çalışılıyor. Hegel'in farklı bir özgürlük anlayışı

³ İsmail Kara, "Bir Siyasi İhya Teşebbüsü: Topçu'da Siyaset Ve Devlet Telakkisi", *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 245.

geliştirmesinin sebebinin, onun cemiyet, devlet ve anayasa görüşlerinin farklılığına bağlı olduğunu savunan Hamdi Bravo bu bağlamda Hegel'in cemiyet, devlet ve anayasa görüşlerini bir biriyle irtibatlı şekilde anlatmaya çalışıyor.

Nurettin Topçu'nun devlet anlayışını kendisine mevzu edinen önemli bir isim İsmail Kara'dır. İsmail Kara'nın, Nurettin Topçu'nun talebesi olması onu diğer Nurettin Topçu araştırmacılarından ayırmaktadır. Nurettin Topçu'nun muhtelif yıllarda farklı yerlerde neşrettiği yazıları toplayarak kitap haline getiren iki isimden biri olan İsmail Kara, Nurettin Topçu felsefesinin en ince ayrıntılarına vakıf olan isimdir. Bu vasfı sebebiyle İsmail Kara'nın Nurettin Topçu'nun devlet anlayışını mevzu edinen "Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu'da Siyaset ve Devlet Telakkisi" isimli makalesi çalışmamız açısından değerlendirmemiz gereken temel yazıdır. Sözünü ettiğimiz makalede İsmail Kara, Nurettin Topçu'nun sıfırdan inşa edilen devlet anlayışına sahip olmadığını, İslâm Düşünce Geleneğinin devamı keyfiyetinde devlet anlayışına sahip olduğunu ileri sürüyor. Özetle İsmail Kara, Nurettin Topçu'nun İslâm Düşünce Geleneğine dayanarak ve bu gelenekten beslenerek ama kendi yaşadığı dönemi de dikkate alarak geleneğimizde var olan devlet düşüncesini ihya etmeye çalıştığını savunuyor.

Sinan Ceran, Nurettin Topçu'nun devlet anlayışını, "Topçu'da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri" isimli makalesinde eleştirel açıdan ele almıştır. Nurettin Topçu'nun devletle ilgili görüşlerinde her ne kadar Kur'an ve Sünnet'e vurgu yapmış olsa da bu vurguların içinin boş olduğunu çünkü Nurettin Topçu ve çevresinin batı paradigmasından çıkamadığını savunan müellif, gerçek anlamda Kur'an ve Sünnet'e dayanan devlet anlayışının geliştirilmesinin vacip olduğunu söylüyor. Fakat Sinan Ceran, Nurettin Topçu'nun devlet anlayışını eleştirirken farkında olmaksızın oryantalist

bakış açısının verilerini kullanıyor ve Kur'an ve Sünnet'e dayanacak İslâmî devlet anlayışının muhtevasının ne olacağına dair ipuçları ver(e)miyor.

Yener Emer'in yüksek lisans tezinin mevzusunun Nurettin Topçu'nun devlet anlayışıyla irtibatlı olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak onun "Nurettin Topçu'nun Din ve Devlet Anlayışı" isimli makalesini değerlendirmeyi uygun bulduk. Sözünü ettiğimiz makalede Yener Emer'in, Nurettin Topçu'nun devlet anlayışını sistematikleştirme gayretinde olduğunu görebiliriz. Yener Emer, Nurettin Topçu'nun devlet düşüncesini sistematikleştirmeye çalışırken "modern devletin" mevcut yapısından hareket etmektedir. Geleneksel devlet anlayışına bağlı olan filozofun devlet anlayışını, modern devletin mevcut yapısından yola çıkarak sistematikleştirmeye çalışmanın doğurduğu menfi neticeleri görmemiz açısından Yener Emer'in makalesi önemlidir.

1.1 a. Açık Toplum'un "Düşmanı" Olan Hegel

Hegel'in devlet anlayışını kendisine mevzu edinen isimlerden biri, Karl Popper'dir. Karl Popper'in, 2. Cildi Hegel, Marx ve sonrasını mevzu edinen *Açık Toplum Ve Düşmanları* isimli eseri II. Dünya Savaşı sırasında yayınlamıştır. 2. Dünya Savaşı sırasında yazılmış olması eserin içeriğini belirlemiş ve bütün meseleler hep siyasî açıdan değerlendirilmiştir. Bu bağlamda eserin siyasî gayelere hizmet ettiğini de düşünebiliriz. Karl Popper de Hegel felsefesinin tamamen siyasî gayelere hizmet ettiğini savunuyor. Karl Popper, Prusya devletinin hizmetinde olan Hegel'in Almanya'nın siyasî çıkarları doğrultusunda felsefe geliştirdiğini ileri sürüyor. "O, bu ondan bundan aşırılmış fikirleri ısrarla ve hiçbir zekâ alameti göstermeksizin bir tek amaç uğruna; açık toplumla savaşmak ve böylece amiri Prusya Kralı Friedrich Wilhelm'e hizmet etmek

uğruna kullandı.”⁴ Karl Popper’in bu tezini destekler mahiyette K. H. Ilting: “Siyasî bir program olarak Hegel’in *Hukuk Felsefesi* o hâlde artık kullanışsızdır”⁵ tezini ileri sürmüştür.

Karl Popper, Hegel’in Prusya devleti sayesinde ün kazandığını savunuyor. “Bütün bunlara rağmen arkasında Prusya devletinin otoritesi olmasa idi, Hegel herhalde Alman felsefesinin en nüfuzlu kişisi olamazdı.”⁶ Karl Popper’in, Hegel’in siyasî gayesinin olduğunu kanıtlamak niyetinde olduğunu düşünebiliriz. “Tekrar Hegel’in siyasal amaçlarına dönersek, sanırım felsefesinin onu kiralayan Prusya hükümetinin çıkarları tarafından etkilendiğine inanmak için bol bol neden vardır elimizde.”⁷ Bu bağlamda Karl Popper, Hegel’in zamanında yaşamış ve Hegel’e karşı çıkmış düşünürlere de dayanarak eleştirilerine şöyle devam ediyor: “Schopenhauer’in Hegel’i Prusya hükümetinin kiralık ajanı olarak görmesi, bir tek örnek vermek gerekirse, Hegel’in takdîrî bir takipçisi olan Schwegler tarafından da doğrulanmaktadır.”⁸ Karl Popper’e göre faşizm ve Marksizm Hegel’in felsefesinden beslenmiştir. “Siyaset alanında bunu en belirgin olarak gösteren şey, Marxçı aşırı sol kanat kadar tutucu ortanın da, faşist sağ kanadın da hep siyasal felsefelerini Hegel’e dayandırmalarıdır.”⁹

Hegel’in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* isimli eserinde ele aldığı anayasa hakkındaki fikirlerini değerlendiren Karl Popper, Hegel’in, Alman devletlerinin Prusya devleti etrafında birleşmeleri için mutlakîyetçi anayasayı savunduğunu ileri sürüyor. Hegel’in “Ruh, kendisini devlette gerçekleştirir” gibi görüşlerinin tamamen Prusya devletinin

⁴ Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları 2*, ter: Harun Rızatepe, Remzi Kitapevi, İstanbul 1989, s. 37.

⁵ K. H. Ilting, “Hegel’in Devlet Kavramı ve Marx’ın Erken Dönemdeki Eleştirisi”, *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı Yay., Ankara 2013, s. 456.

⁶ Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları 2*, s. 35.

⁷ A. g. y., s. 39.

⁸ A. g. y., s. 38.

⁹ A. g. y., s. 35.

kutsallaştırmasına hizmet ettiğini savunan Karl Popper şu sonuca ulaşıyor: “Başka sözlerle burada Hegel’in Prusya’nın özgürlüğün “en yüksek zirvesi” ve kalesi olduğunu, mutlakıyetçi anayasanın insanlığın kendisine doğru yönelmiş olduğu amaç olduğunu... öne süren mutlak diyalektik kanıtı karşısındayız.”¹⁰

Kanaatimce Karl Popper’in, Hegel’in felsefesine özellikle devlet felsefesine karşı çıkmasının sebebi, Hitler Almanya’sının siyasetinin Hegel’in devlet felsefesine dayandığı kanaatinde olmasıdır. Eserinde Hegel’in siyaset felsefesini eleştirerek Hitler’in siyasetine karşı çıkan Karl Popper böylece Hegel eleştirisi üzerinden Hitler Almanya’sına karşı felsefî protesto sergiliyordu. Karl Popper’in bir bölümü Hegel’in siyaset felsefesini mevzu edinen eseri, her ne kadar değerli bilgiler ihtiva etmiş olsa da Hegel’in devlet anlayışını anlamamız açısından birçok eksikleri haizdir. Eserin II. Dünya Savaşı sırasında yazılması ve müellifin müttefik devletlerden yana tavır sergilemesi, eserin nesnelliğinin müzakere mevzusuna dönüşmesine sebebiyet vermiştir.

b. Karl Popper’in İzinde... Gökberk Kaleminden Hegel’in Devleti

Macit Gökberk, Hegel’in devlet felsefesini ele almadan önce, mevzuya tarihî bir giriş yaparak, Yunan felsefesinde devletle ilgili ortaya konulmuş olan görüşleri, kısaca hatırlatıyor. Macit Gökberk’in meseleye yaklaşırken hareket noktasını teşkil eden tez, “devlet teorilerinin ihtiyaçtan dolayı ortaya çıktığı ve filozofun düşüncesinin yaşadığı toplumla yakından irtibatlı olduğu” şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda Macit Gökberk sofistler ve Sokrates’i değerlendiriyor. Ona göre sofistlerin devletle ilgili görüşlerinin izafiliğe dayanması Atina millî devletini kaygan zemine yönlendiriyordu. Atina’nın devletçilik geleneği olan aristokrasinin ortadan kaldırılması ve demokrasinin

¹⁰ Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları* 2, s. 49.

kabulü devleti sağlam temellerden yoksun bırakıyordu. Bu durum Macit Gökberk'e göre Sokrates'i ve tabii ki de Platon'u rahatsız etmişti. Platon'a göre küllî esaslara dayanan devletin kurulması gerekiyor. Zira fert mutluluğunu sadece küllî esaslara dayanan devlette bulabilir. "...Platon, yunan millî hayatının bu karışıklığı karşısında duyduğu kaygı ile *Politeia*'sında sağlam bir devletin tasarısını ileri sürer."¹¹ Platon'un devletin küllî esaslara dayanması tezi, sofistlerin devlet mevzusunda ileri sürdüğü izafiliği ortadan kaldırıyordu.

Platon'dan sonra Machiavelli'nin devlet görüşüne ele alan Macit Gökberk, Machiavelli'nin devlet nazariyesini geliştirmeye yönelten sebepleri açıklama çalışıyor. Macit Gökberk'e göre Machiavelli, İtalya'nın şehir devletlerinin parçalanması durumunu kaygı verici buluyor ve bu durumun ortadan kaldırılması için devlet nazariyesi geliştirmeye yöneliyor. Machiavelli'nin devlet görüşünde hükümdar temel ve tayin edici olduğundan, devletin hürriyeti de hükümdarın fiillerinde serbest olmasına bağlıdır. Dolayısıyla Macit Gökberk'e göre tıpkı Platon'da olduğu gibi Machiavelli'nin devletinde de fert yoktur. Bununla birlikte Machiavelli'nin devlet nazariyesi Platon'da olmayan önemli unsuru barındırmaktadır. Machiavelli tarafından savunulan, devlet tarafından din ve ahlâkın araç olarak kullanabilinmesi tezine Platon'un devlet nazariyesinde yer yoktur. Macit Gökberk'in ele aldığı bir sonraki isim Rousseau'dur. Müellifimize göre Fransız devriminin gerçekleşmesinde hareket ettirici sebep olan Rousseau, devrim sonrasında kurulan devletlerin de fikir babası olmuştur. Bu bağlamda Macit Gökberk, Rousseau'nun toplum sözleşmesi özellikle de devletin esasını genel iradenin teşkil ettiği tezinin kendisinden sonra gelen filozofları da derinden etkilediğine vurgu yapıyor.

¹¹ Macit Gökberk, Hegel'in Devlet Felsefesi, *Felsefe Arkivi*, sayı: 2-3, İstanbul 1946, s. 100.

Macit Gökberk, Hegel'in devlet felsefesinin oluşmasında tayin edici filozofların düşüncelerini aktardıktan sonra Hegel'in hangi tarihî ve siyasî şartlarda yetiştiğini ve bu şartların Hegel'in devlet felsefesinin oluşmasında muhtemel etkilerini değerlendirmeye çalışıyor.¹² Yazarımıza göre Fransız devrimini duyduğu zaman sevinmesine daha sonra devrimi eleştirmesine rağmen Hegel'in düşüncesinde "Fransız Devrimi" tayin edici yere sahiptir. Macit Gökberk'e göre geleneksel devletçilik anlayışını imha ettiği ve yerine cemiyet merkezli devlet anlayışını ikame ettiği için devrimin getirdiği devlet anlayışı Hegel açısından kabul edilemezdi.

Müellife göre Hegel'in Fransız devrimini kabul etmemesinin iki esas sebebi vardı. Bunlardan birisi Fransa'nın Katolik, Almanya'nınsa Protestan olmasıyla irtibatlıdır. Hegel'e göre Katolik Fransa'da dinle devlet hep rekabet içinde olmuş, yeniliklere kapalı olan Katoliklik Fransa'da nefret kazanmış ama Protestan ülkeler reformlar yaptıklarından devlet-din çatışması sözü edilen ülkelerde vuku bulmamıştır. İkinci sebep siyasetle ilgilidir. Prusya'nın başcılığı altında Alman birliğinin kurulmasından yana olan Hegel, Fransız Devrimi değerlerinin Almanya devletleri tarafından benimsenmiş olursa Almanya'da tek devletin kurulmasının imkânsız olduğunu düşünmüş olabilir. Dolayısıyla müellife göre bahsedilen iki sebep Hegel için kaygı verici olmuş, bunun üzerine Hegel devlet felsefesi oluşturmaya karar vermiştir.

¹² Macit Gökberk'in, Hegel'in devlet felsefesini ele almadan önce sırasıyla Platon, Machiavelli ve Rousseau'ya yer vermesinin tesadüfî olmadığını düşünüyorum. Makale 1946. Yılında *Felsefe Arkivi* dergisinin 2-3. sayısında neşrolunmuştur. 1945 yılında Karl Popper'in *Açık Toplum ve Düşmanları* isimli eserinin yayınlandığını dikkate alırsak Macit Gökberk'in bu kitabın dile getirdiği meselelerden, kurduğu bağlardan haberi olduğunu düşünebiliriz. Sözünü ettiğimiz kitapta Karl Popper, Hegel'in öncüsü olarak Platon'dan bahsediyor. Kitapta modern totaliter ve otoriter devletlerin ortaya çıkmasının esas sebebi gibi Platon'u, Aristoteles'i, Hegel'i, Marx'ı muhakeme eden Karl Popper, sözünü ettiği filozoflar arasında bağ kuruyor.

Hegel'in devletinin, sadece siyasî değil daha çok dinî keyfiyette devlet olduğu kanaatindeyim. Meseleye bu açıdan bakacak olursak Hegel'in nihaî amacının daha yelpazeli olduğunu görebiliriz. Almanya'nın siyasî durumu kaygı verici olsa da kanaatimce Hegel, Hristiyanlığın geldiği noktayı daha kaygı verici buluyordu. Hegel'in bütün Avrupa'yı ihata edecek Almanya (Prusya) öncülüğünde Hristiyan devletinin kurulmasını destekler mahiyette bir devlet felsefesi geliştirdiğini düşünmekte mahzur yoktur.¹³

Giriş bölümünden sonra Hegel'in metodu ve sistemi hakkındaki fikirlerini dile getiren Macit Gökberk, İde'nin başlangıçta sadece bir imkân olduğunu daha sonra ide'nin kendisini bilmesi için şekilden şekle girmesini, tabiatta ide'nin özgürlükten mahrum olduğunu, özgürlüğüne Ruh aşamasında kavuştuğunu anlatıyor. Daha sonra ide'nin ruh aşamasının da üç safhaya ayrıldığını, ilk aşamanın sübjektif, ikinci aşamanın objektif ve üçüncü safhanınsa Mutlak Ruh olduğunu naklediyor. Macit Gökberk, Hegel'in devletle ilgili görüşlerinin objektif ruh safhasıyla irtibatlı olduğunu, objektif Ruh safhasında iradenin üç aşamadan geçtiğini ve bunların mücerret hukuk, sübjektif ahlâklılık ve objektif ahlâklılık olduğunu belirtiyor. İradenin tam birliğine ulaşması için objektif ahlâklılığın da üç şekilden geçmesi gerektiğini ve bunun neticesinde objektif ahlâklılığın sırasıyla aile, medenî cemiyet ve devlet aşamalarından geçtiğini ve ailede objektif ahlâklılığın bulanık olduğunu aktaran Macit Gökberk, medenî cemiyetin, insanların bir birine muhtaç olduklarından dolayı ortaya çıktığına vurgu yapıyor. Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* isimli eserinde cemiyetin yapmak istediği ama

¹³ Benzeri görüşler hakkında bkz: Süleyman Hayri Bolay, "Hegel'in İnsana Bakışı", *Felsefe Dünyası*, sayı: 30, Kırıkale 1999, ss. 168-173.

yapamadığı şeyler hakkında bilgilere yer vermesine rağmen Macit Gökberk'in makalesinde cemiyetin sınırlarına dair bilgilere yer vermediğini görüyoruz.

Devlet'in Tanrısal irade olduğunu nakleden Macit Gökberk ana hatlarıyla Hegel'in devlet görüşünü özetlemektedir. Her ne kadar Hegel, ferdi devletin içinde yok etse de Macit Gökberk, Hegel'in devletinde ferde yer bulmaya çalışıyor. "Bu yüzden kanunlar ferdin hürriyetini sınırlamazlar: çünkü fert genel iradeye iştirak etmekle, bağımlı olmaktan çıkıp kanunu birlikte koyan olmuş olur... Genel irade, en açık şekli ile büyük adamlarda görünür."¹⁴

Macit Gökberk, Hegel'in, devletin işlerini takip etmek için cemiyetin teşkilatlanması ve standlara sahip olması gerektiğini savunduğunu dile getiriyor. Kanaatimce Hegel, halkın devlet işlerini takip etmesinin aleyhinde tavır sergiliyor. Zira Hegel için önemli olan devletin işlerinin cemiyet tarafından kabul edilmesidir. Macit Gökberk'in ileri sürdüğü yorumun aksine Hegel için standlar cemiyetin değil öncelikli olarak devletin faydası için vardır. Bu standların cemiyete fayda vermediği anlamına gelmemekle birlikte standların var oluş sebebinin devlet olduğu gerçeğini de inkâr etmiyor.

Macit Gökberk makalesini, Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* eserinde mevcut olmayan "büyük adam" diye isimlendirdiği başlıkla yekûnlaştırıyor. Anlaşılan tek parti döneminin siyasî şartları, Macit Gökberk'in Hegel'in eserinde olmayan bir başlığın makalesine dâhil etmesine sebep olmuştur.

Macit Gökberk'in Hegel'in devlet nazariyesini mevzu edinen makalesi, Hegel'in siyaset felsefesi hakkında derli toplum bilgiler ihtiva etmekle birlikte Hegel'in devletle ilgili

¹⁴ Macit Gökberk, "Hegel'in Devlet Felsefesi" s. 109.

görüşleri iyice tahlil ve tahkik edilmeden sunulmuştur. Bunun sonucunda da Macit Gökberk, -Hegel'in kesinlikle karşı çıkacağı- yanlış kanaate ulaşmıştır.

c. Farklı Özgürlük Arayışlarına Hegel'in Katkısı

Hegel'in devlet nazariyesi bağlamında "Hegel'de Devlet ve Özgürlük İlişkisi" isimli makaleyi kaleme alan Hamdi Bravo, Hegel'in özgürlükten ne kast ettiğini açıklamaya çalışmış ve bu bağlamda özgürlüğün devletle olan ilişkisini mevzu edinmiştir. Hegel'e göre özgürlüğün, şahsın istediğini yapabilmesi anlamına gelmediğini, özgürlük için devletin var olmasının zorunlu olduğunu dile getiren Hamdi Bravo, bu mevzudaki nüansları izah etmeye çalışıyor, Hegel'in insanın tabiatına bakışının önemli olduğunu vurguluyor. Hegel'in, devletin insanı ontolojik olarak öncelediğini savunduğunu ileri süren Hamdi Bravo, Hegel'e göre insanın, devlet sayesinde kendisini bilinç sahibi olarak gördüğünü, özgürlüğün de insanın kendisini bilinç sahibi olarak görmesi olduğunu dile getiriyor. "Birey, ancak bir devletin üyesi olmak aracılığıyla nesnelliğini, hakikatini, etik yaşamını edinir."¹⁵ Dolayısıyla Hamdi Bravo'ya göre Hegel, özgürlüğün, insanın bilinç sahibi olması şuuruna ulaşması olduğunu savunuyor. Hegel'in özgürlüğün, insanın istediği şeyi yapması olarak kabul edenleri eleştirdiğini aktaran Hamdi Bravo, bu bağlamda Hegel'in insanın istediği şeyi yapmasının diğer insanları araç olarak görmeye yol açacağını ve bunun da özgürlüğüne erişememiş insanların yapacağı iş olduğunu savunduğuna dikkat çekiyor. K. H. Ilting'se Hamdi Bravo'nun ileri sürdüğü tezi daha da radikalleştirerek farklı bir sonuca ulaşıyor.

Bu, devletin kurumlarında edimsel olan yurttaşın özgürlüğü değil, daha ziyade "tin" in ya da devlet idesinin, devlet organlarında, "kendi

¹⁵ Hamdi Bravo, "Hegel'de Devlet Ve Özgürlük İlişkisi", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 3 Ankara 2007, s. 129.

kendisinin nesnesi ve amacı olarak kendisinin *farkına varmasıdır*” ve böylece “bir özgürlük şekli”dir¹⁶

Hegel’in devletin cemiyet sözleşmesiyle ortaya çıkmadığı görüşünü nakleden Hamdi Bravo, onun Rousseau eleştirisine yer veriyor. Hegel’in, cemiyet sözleşmesini, insanların keyfî iradelerinin toplamı olarak ifade ettiğini, devletin hiçbir şekilde keyfî irade üzerinde kurulamayacağını ve cemiyet sözleşmesi fikrinin aslında bilgisizlikten ortaya çıktığını savunduğunu aktaran Hamdi Bravo, Hegel’in sisteminde başlangıç durumunda insanların bilgisiz olduklarına ve böyle durumda devletin ortaya çıkamayacağına vurgu yapıyor. “Bu bireysel tercihlerden doğan sözleşmelere dayalı durum, Hegel’e göre ussal bir devletin meşruiyeti için gelip geçici ve güvenilmez bir temel sunmaktadır.”¹⁷ Hamdi Bravo, Hegel’in devleti tamamen insanî faaliyetlerin dışında ele aldığını, devletin, Ruh’un gelişme aşamasına paralel olarak ortaya çıktığını, insanî var oluşu öncelediğini ve Ruh’un, devletleri ortaya çıkartırken insanları kullandığını, insanlarınsa devletlerin kendileri tarafından kurulduğunu zannettiklerini savunduğunu söylüyor. Hegel’in, cemiyet sözleşmesi fikrinin bu zan dolayısıyla ortaya çıktığını savunduğunu dile getiren Hamdi Bravo daha sonra Hegel’in anayasaya bakışını tahlil ediyor. Hegel’in, her milletin kendine has anayasası olması gerektiğini savunduğunu belirten Hamdi Bravo, Hegel açısından anayasanın, bir milletin ruhunun temsilcisi olduğunu söylemektedir. “Anayasa içeriğini belirli bir halktan alır... Bu yüzdendir ki anayasanın türü ya da içeriği, düşünüp karar verilerek yapılacak özgür bir seçime bırakılamaz.”¹⁸ Hegel’in, insanlar istedikleri zaman kanunları değiştirebilmelidir tezini saçma bulduğunu aktaran Hamdi Bravo, Hegel’in sisteminde anayasanın sadece

¹⁶ K. H. Ilting, “Hegel’in Devlet Kavramı ve Marx’ın Erken Dönemdeki Eleştirisi”, s. 441.

¹⁷ Hamdi Bravo, “Hegel’de Özgürlük ve Devlet İlişkisi,” s. 127.

¹⁸ Hamdi Bravo, A. g. y., s. 136.

monark tarafından düzenlenebileceğini söylüyor. “Anayasadaki bu düzenleme ve değişimleri yapacak yetkeye ise, Hegel “monark” adını verir.”¹⁹ Yazarımız, Hegel’in insanlar istedikleri zaman kanunları değiştirebilir mi sorusuna ne hayır ne de evet cevabını vereceğini çünkü bu soruyu saçma bulduğunu aktarıyor. Hamdi Bravo’ya göre Hegel, anayasanın bir milletin ruhunun temsilcisi olduğunu ve insanların isteklerinin anayasada mevcut olduğunu savunuyordu. Dolayısıyla her milletin anayasası zaten o milletin iradelerine uygundur. Kanaatimce insanın kendi iradesine uygun olan kanunları değiştirmeye çalışması, Hegel açısından saçma davranış olarak kabul edilmektedir. Buna binaen bu saçma davranışı teorileştirmeye çalışanlar da hata yapmış olurlar.

Sonuç olarak Hamdi Bravo, Hegel’in yönetenle yönetilenlerin eşit olduğunu savunduğunu dile getiriyor. Kanaatimce Hegel sisteminde devlet, Ruh’un açılımından ibarettir ve Ruh kendi seçtiği yöneticiler vasıtasıyla devleti yönetiyor ve bu zaman yönetenle yöneticiler arasında fark ortaya çıkıyor. Dolayısıyla Hamdi Bravo’nun tespitin aksine Hegel’in devlet anlayışında böyle bir eşitlikten bahsetmek zor gözükmemektedir. Buna binaen Hamdi Bravo, Hegel’in özgürlük anlayışının kabul edilmesi halinde ne gibi sonuçların ortaya çıkacağına dair soruları cevapsız bırakmaktadır.

1.2.

a. Talebenin Kaleminden Hocasının Devlet’i

İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu’da Siyaset Ve Devlet Telakkisi” isimli makalesinde, Nurettin Topçu’nun devlet anlayışına değinmeden önce Osmanlı’nın XIX ve XX. yüzyılda karşılaştığı siyasî sorunlarını tahlil ediyor. Batı dünyasında ortaya

¹⁹ “Hegel’de Özgürlük ve Devlet İlişkisi”, s. 137.

ıkan hâkimiyetin kaynağı meselesi, millet, vatandaş, halk, parti, ana yasa, özgürlük, eşitlik gibi mefhumların etrafında teşekkül eden sorunların tamamen Batı'ya mahsus olduğunu savunan İsmail Kara: “Yeni oluşturulan millet, vatandaş ve halk kavramlarında da ciddi problemler söz konusuydu. Çünkü anayasa ve meclis fikri büyük ölçüde sınıf esasına göre şekillenmiş Avrupa sosyal yapısının ürünü... idi.”²⁰ kanaatine ulaşıyor. XIX. yüzyılda bu gibi sorunların Osmanlı'ya aslında ithal edildiğine işaret eden yazarımız, durumun siyasî buhrana sebep olduğunu ileri sürüyor. “...yeterli üstün vasıflara sahip siyasi düşünce, siyaset etme tarzı ve devlet geleneği kendinden şüphe eder hale gelmiştir.”²¹ Osmanlı aydınlarının Batı'daki sorunları kendi dilimize tercüme etmede sorun yaşadıklarını ifade eden İsmail Kara: “Şöyle ki: İslâm ve Osmanlı siyasi kültüründe iktidarın kaynağı yani nasıl geldiği değil icraatı yani ne yaptığı birinci derecede önemli idi”²² tezini dile getirir.

Nurettin Topçu'nun çocukluk ve ilk tahsil yıllarının “ithal edilen siyasî sorunlara” çözüm arayışları zamanına denk geldiğine dikkat çeken müellifimiz, cumhuriyetin kurulması ve kendi devlet geleneğinden şüphe etmenin daha da radikalleştiği zamanda Nurettin Topçu'nun lise eğitimini tamamladığını, Paris'te doktorasını yaptığını ve Türkiye'ye geri döndüğünü söylüyor. Nurettin Topçu'nun devlet geleneğimizden şüphe etmeyenlerden birisi olduğuna vurgu yapan İsmail Kara, onun bu yolda karşılaştığı sıkıntıları dile getiriyor.

“...Nurettin Topçu'nun... inşa etmeye çalıştığı siyaset ve devlet telakkisi, genel gidişin aksine dini/tarihi tecrübenin ve içtimai

²⁰ İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu'da Siyaset Ve Devlet Telakkisi”, s. 245.

²¹ A. g. y., s. 244.

²² A. g. y., s. 244.

hafızanın derinliklerine götürmeye teşebbüs etmesi... dikkatle üzerinde durulması gereken çok hususi bir hadisedir.”²³

İsmail Kara’nın bu tezini Selim Somuncu’nun tezi de destekler mahiyettedir.

“Kısacası Topçu’da gelenek eşyaya bakış açımızı değiştirir, milli birliği sağlar. Gelenek ahlâki bir öğedir, dini efsanelere (batıl inanç) karşıdır. Topçu, geleneğin toplumları sosyal facialardan koruduğunu; cemiyet için olası tehlikelere karşı paratoner görevi gördüğünü ve onun birçok olgudan mesul olduğunu söyler”²⁴

İsmail Kara, vatan, millet ve insan gibi temel mefhumların İslâm olmadan varlık kazanamayacağını dile getiriyor. “...Türkiye’de vatan, millet ve insan İslâm olmadan bir “varlık” olarak ortaya çıkma imkânına sahip değildir.”²⁵ Kanaatimce İsmail Kara dolaylı olarak Nurettin Topçu’nun devlet anlayışının da İslâm’la irtibat içinde olduğunu düşünüyor.

İsmail Kara’ya göre Nurettin Topçu’nun devlet anlayışında 3 temel mefhum vardır. Bunlar otorite, merkeziyetçilik ve hür bir totalitarizmdir. Modern dönemde bu kelimelerin siyasî anlamda kötülüğü temsil etmesine rağmen otorite, merkeziyetçilik ve totalitarizmin Nurettin Topçu’nun devlet anlayışında nev-i şahsına münhasırlığı vardır. Nurettin Topçu’nun, gerçek otoritenin Allah’a mahsus olduğunu kabul ettiğini nakleden İsmail Kara, onun gerçek otoritenin Allah’a mahsus olduğunun bilincinde olan devleti, gerçek otoritenin yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul ettiğini belirtiyor. “Otorite, Yüce Allah’tan insan şahsiyetine doğru inen hâkimiyet ve irade kavramıyla irtibatlıdır.”²⁶ Dolayısıyla otoriter devlet baskıcı değil mesuliyetli devlettir. Yazarımıza göre Nurettin Topçu merkeziyetçiliği savunmasına rağmen onun merkeziyetçiliği adalet ve mesuliyet

²³ İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu’da Siyaset Ve Devlet Telakkisi”, s. 246.

²⁴ Selim Somuncu, “Modernist İdeolojinin Karşısında Gelenekçi Bir Reformist: Nurettin Topçu”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 226.

²⁵ İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu’da Siyaset Ve Devlet Telakkisi”, s. 246.

²⁶ A. g. y., s. 248.

prensipleriyle yakından irtibatlıdır. “...merkeziyetçiliktir ve adalet ve mesuliyet prensipleri etrafında gelişerek bir hukuk ve ahlâk nizamının adı olmaktadır.”²⁷ Nurettin Topçu’nun hür bir totalitarizmden kastının, kul hakkını merkeze alan mesuliyet iradesiyle hareket eden devlet olduğunu aktaran İsmail Kara, Nurettin Topçu’nun, Hegel’in “Devlet, ilahî iradenin yeryüzünde gözükmektedir” cümlesine önem vererek eserlerinde birkaç defa zikretmesine vurgu yapıyor. Nurettin Topçu’nun Hegel’e atıfta bulunmasının keyfiyetini şerh etmeden geçen yazarımız, muhtemelen böyle bir irtibatın kurulabileceğinin bilincinde olmasına rağmen yazısının sınırlarını aşacağını düşünerek başka çalışmalara havale etmiştir.

Nurettin Topçu’nun devletin dinî devlet olmadığına dikkat çeken İsmail Kara “...Topçu’nun eserlerinde teokrasi veya dini devlet arayışına ait ifadelerin ve işaretlerin olmadığını söyleyeceğim”²⁸ tezini dile getirmektedir. Nurettin Topçu’nun, en iyi devletin, kendisini belli etmeyen devlet olduğunu savunduğunu ifade eden İsmail Kara, onun, “en iyi hükümet varlığı belli olmayan hükümettir”²⁹ tezini naklederek makalesinin ana bölümünü yekûnlaştırıyor.

İsmail Kara’nın makalesi, çalışmamız açısından nev-i şahsına münhasır yeri haizdir. Zira müellif, Nurettin Topçu’nun devlet nazariyesini bir makalenin sınırlarının el verdiği ölçüde en güzel şekilde dile getirmiştir. İsmail Kara’nın makalesinin eksik tarafı, keyfiyetle değil kemiyetle ilgilidir. Bu bağlamda çalışmamızın amacı da kemiyetle ilgili sorunların halline önayak olmaktır.

²⁷ İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu’da Siyaset Ve Devlet Telakkisi”, s. 248.

²⁸ A. g. y., s. 247.

²⁹ A. g. y., s. 249; Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, Dergah Yay., İstanbul 1997, s. 98’den naklen.

b. “İki Yanlış”ı Unutturan Yanlış

Sinan Ceren tarafından kaleme alınmış “Topçu’da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri” isimli makale, Nurettin Topçu’nun bütün felsefesinin Batı’ya ve modernleşmeye karşı olsa da batı zihniyetinden kurtulamamış olduğunu savunan tezle başlıyor.

Topçu ve çevresinin muhalefet ettiklerini sandıkları batıcılığa rağmen, giydikleri modern ve batılı değerleri ifade eden ulus kimlik, Namık Kemal’den bu yana asıl anlamından saptırılan “millet” kavramı ile dini geleneksel kök arayışının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmıştır.³⁰

Sinan Ceren’e göre Batı’nın paradigmasına ve mefhumlarına dayanarak kendi cemiyetimize çözüm aramak niyetinde olan Nurettin Topçu aslında İslâmî unsurlara dayandığını zannetmiştir.

Topçu ve çevresi ulusçuluğa millet karşılığını vererek batılı ideolojiye İslâmî bir içerik süsü vermeye çalıştığı gibi, millete “modern cemiyetimizin yüzyıllar öncesine dayanan şahsiyeti” tanımını ekleyerek ulusçuluğa yerli bir kökte bulmuştur.³¹

Kanaatimce yazarımızın kendisi farkında olmaksınız oryantalist bakış açısından konuşmaktadır. Sinan Ceren’in “Topçu ve çevresinin kurtuluş çaresi olarak sarıldığı bin yıllık tarih İslâm Ümmetinin çözülüş ve çöküş tarihidir”³² tezindeki *bin yıllık tarih İslâm Ümmetinin çözülüş ve çöküş tarihi* fikri tamamen oryantalist bakış açısının mahsulüdür. Kenan Çağan, Sinan Ceren’in aksine “N. Topçu Türk-İslâm idealini,

³⁰ Sinan Ceren, “Topçu’da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 299.

³¹ A. g. y., s. 299.

³² A. g. y., s. 298.

Batılılaşma paradigmasının karşısına dinamik bir potansiyel ve alternatif bir toplum felsefesi olarak yerleştirir”³³ görüşünü savunmaktadır.

Nurettin Topçu’nun zan içinde olmasının birkaç sebebi olduğunu ifade eden Sinan Ceren, bunlardan ilkinin yanlış İslâm anlayışından kaynaklandığını söylüyor. Nurettin Topçu’nun Kur’an ve Sünnet’ten daha çok geleneğe önem vermesini, devlet nazariyesini geliştirirken de Kur’an ve Sünnet’ten daha fazla Osmanlı devlet anlayışını dikkate almasını Sinan Ceren şöyle eleştirmektedir: “Topçu ve çevresinin İslâm’ı ve peygamber dönemini referans göstermesine karşın yanlış bir değer telakkisine sahip olduğu ortadadır.”³⁴ ; “Topçu ve çevresinin kurtuluş çaresi olarak sarıldığı bin yıllık tarih İslâm Ümmetinin çözülüş ve çöküş tarihidir.”³⁵ Kur’an ve Sünnet’in, Müslümanların yönetim şeklinin ne olacağına dair bilgi vermediği gerçeğini göz önünde bulundurursak, her hangi bir İslâm düşünürünün devlet anlayışı geliştirirken Kur’an ve Sünnet’e referans vermemesi durumunun anlaşılır olduğunu kabul edebiliriz. Kur’an ve Sünnet’in Müslümanlara devletin adaletli olması gerektiğinin bilgisini vermesine binaen İslâm düşünürleri geliştirdikleri devlet nazariyelerinde adalet merkezli devleti savunmuşlardır. Savunulan devletin nasıl bir devlet olacağı zamanla düşünce geleneğimizde şekillenmiştir. Örneğin Kâtip Çelebi’nin devlet anlayışı Farabi’nin devlet anlayışının aynısı olmamasına rağmen Kâtip Çelebi de Farabi de aynı geleneğe mensupturlar. Farabi’nin devlet anlayışını Kâtip Çelebi bir adım daha ileri götürmüş, bunu yine Farabi’ye dayanarak ve ondan beslenerek yapmıştır. Nurettin Topçu’nun da aynı gelenekte yer aldığını göz önünde bulundurursak onun bütün bunların farkında

³³ Kenan Çağan, “Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal Ve Felsefî Temelleri”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 341.

³⁴ Sinan Ceren, “Topçu’da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri”, s. 298.

³⁵ A. g. y., s. 298.

olarak devlet anlayışını geliştirdiğini kolaylıkla söyleyebiliriz. Nurettin Topçu'nun geliştirdiği devlet nazariyesinde Osmanlı'yı dikkate alması tabiidir. Zira Osmanlı devleti daha önceki İslâmî birikimden faydalanarak, bu birikimin üzerinde, kendisinden önceki şeyleri ihmal etmeden ve bu birikim zeminine yeni ufuklar açarak varlığını devam ettirmiştir. Nurettin Topçu'nun, Osmanlı devlet anlayışının kendisinden önceki İslâmî devlet nazariyelerini de ihtiva ettiğinin bilincinde olduğunu düşünmemize engel olan bir durum söz konusu değildir.

Sinan Ceran, Nurettin Topçu'nun demokrasi düşmanı olduğu üzerinde duruyor ve Nurettin Topçu'nun farklı yazılarında demokrasi aleyhine dile getirmiş olduğu önermeleri “özenle seçerek” makalesine yerleştiriyor. Nurettin Topçu'nun demokrasiden yana olmadığı doğru, nihaî devlet tarzı olarak demokrasiyi benimsemediği açıktır. Fakat demokrasinin kendi yaşadığı dönem için tek çözüm yolu olduğunu *Devlet ve Demokrasi* isimli eserinde dile getiren Nurettin Topçu, demokrasi alınmadan önce süzgeçten geçirilmesi, kendi tabiatımıza uygun hale getirilmesi gerektiğini ve demokrasinin bir vasıta olarak kullanılması gerektiğini savunuyordu. “Batıdan gelen her fikir gibi, demokrasi bizde halka “amentü” halinde ezberletildi. Tenkit ve münakaşa edilmedi.”³⁶ Nurettin Topçu'nun demokrasi aleyhine söylediği metinler, Sinan Ceran'ın takdim ettiği şekilde parçalı değil bütün halinde dikkate alınırsa, onun bilinçsiz uygulanan ve ilahlaştırılan demokrasiye karşı olduğu ortaya çıkar. Kendi yaşadığı dönemde demokrasinin Batı'da uygulanan demokrasilerden çok farklı olduğunu ifade eden Nurettin Topçu, Batı'daki devletlerde demokrasinin kötü araca dönüşmemesi için münevver sınıfın avam tabakayı yönlendirmesine dikkat

³⁶ Nurettin Topçu, *İrâdenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, haz. İsmail Kara ve Ezel Erverdi, Dergâh Yay., İstanbul 2012, s. 124.

ekiyor. Fakat Türkiye’de münevver sınıfının avam tabakayı ynlendirememesi, çoğunluğun oylarının bilinçsiz şekilde kullanmasına ve milletin düşmanlarının iktidara gelmesine sebep oluyordu. İşte Nurettin Topçu’nun karşı çıktığı demokrasi böyle yarım uygulanan demokrasidir. “Her yerde demokrasiyi değerlendirecek olan, halka önderlik edecek olgun ve faziletli bir münevver zümrenin yetişmesidir.”³⁷ Sonuç olarak Sinan Ceran Nurettin Topçu’nun devlet anlayışının sadece Anadolu’yu dikkate aldığı ve İslām ümmetini kapsamadığını dile getiriyor.

Geleneksel ve sahih olmayan bin yıllık Anadolu mirasına yerellik kaygılarıyla sahiplenip ulusalcı söylemin işini kolaylaştıran bu söylem, tarihi bir kırıklık yaşamama iddiası ile sürekli olarak toprağa ve geleneğe vurgu yaparken Tevhidi ilkeleri yaşayan ve yaşamlaştıran İslām ümmetinin tarihini mistik hezeyanlarla ve mmet varlığının çözülüş sürecini yaşadığı Anadolu tarihiyle bulandırmış ve yok saymıştır.³⁸

Kanaatimce Nurettin Topçu’nun yaşadığı dönemde çoğu Müslüman devletlerin kâğıt üzerinde bağımsız olduğunu, Nurettin Topçu’nun 1975 yılında vefat ettiğini, Türk devletlerininse 1991 yılında bağımsızlıklarına kavuştuklarını göz önünde bulundurursak onu sadece Anadolu’yu dolayısıyla Türkiye’yi dikkate almakla itham etmenin doğru olmadığını söyleyebiliriz.

Nurettin Topçu’nun devlet nazariyesinin sadece Anadolu’yu dikkate alması iki açıdan anlaşıldır. 1. Döneminin şartları dikkate alınacak olursa diğer Müslüman devletlerini kapsayacak devlet nazariyesi geliştirmek zaten kendi ayakları üzerinde zor duran Türkiye’nin başına sorunlar açabilirdi. 2. Zaten 1500’l yıllardan itibaren Müslüman dünyasının başı Osmanlı olduğu için Türkiye’yi dikkate alan devlet nazariyesi zımnen diğer Müslüman devletleri de ihtiva etmektedir. Muhtemelen Nurettin Topçu,

³⁷ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 126.

³⁸ Sinan Ceran, “Topçu’da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri”, s. 298.

Türkiye'nin gelişmesinin diğer Müslüman devletlerinin de gelişmesine yol açacağını düşünüyordu.

Sinan Ceran'ın makalesinin Nurettin Topçu'nun devlet nazariyesiyle ilgili çalışmalarda yeni kapılar açacağını düşünmüyorum. Müellifin Nurettin Topçu'ya yönelik eleştirileri yapıcı değil yıkıcıdır. Zira müellif, Nurettin Topçu'nun devlet nazariyesinde müspet hiçbir unsurun olmadığı kanaatindedir. Sinan Ceran açık bir şekilde Nurettin Topçu'nun yanılğı içinde olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda ileri süreceğimiz fikirlerin, Sinan Ceran'ın ulaştığı sonuçların hakikati ifade etmediğine de telmihte bulunacağını düşünüyoruz.

c. Nurettin Topçu'nun Devlet Nazariyesinin İnşa Teşebbüsü

Yener Emer tarafından kaleme alınmış “Nurettin Topçu'nun Din Ve Devlet Anlayışı” isimli makalede, Nurettin Topçu'nun sistematik devlet nazariyesinin olduğu savunuluyor. Nurettin Topçu'nun muhtelif makalelerinde devlet hakkında ileri sürdüğü fikirleri bir çatının altında toplamaya çalışan Yener Emer, mevcut olan modern devlet yapısından yola çıkarak onun devlet anlayışını anlatmaya çalışıyor. Kanaatimce Nurettin Topçu yazılarında “olan ve olması gereken devlet” hakkında görüşler beyan ederek, ilk adımda içinde yaşadığı yani olan devletin ihya edilmesini savunmuştur. Zira olması gereken devlete gidişatta, olan devletin ihya edilerek vasıta olarak kullanılması Nurettin Topçu için esastı. Nurettin Topçu, yaşadığı dönemin siyasî şartlarını göz önünde bulundurarak olması gereken devlet idealini olan devletin çerçevesi içinde anlatmaya çalışmıştır. Nurettin Topçu için ideal devlet, Osmanlı devleti olmasına rağmen yaşadığı şartlar dikkate alınırsa Osmanlı devletinin yüceltilmesi ve tekrar o devlete dönüş fikirleri iktidarca kabul edilecek bir durum değildi. Bu sebeple Nurettin

Topçu'nun kullandığı dil ve üslup onun sanki modern devlet yapısını göz önünde bulundurarak devlet anlayışı geliştirdiğini düşünmemize yol açmaktadır. Hâlbuki gerçekte böyle bir durum mevzu bahis değildir.

Yener Emer'e göre Nurettin Topçu'nun devletinde en yüksek mevkide “dini zümre” yer alıyor. “Bu devletin en başında, ilahi iradeyi dost doğru tercüme edecek ve her cephede insanlığın imdadına yetişecek bir “dini zümre teşkilatı” vardır.”³⁹ Nurettin Topçu'ya göre olması gereken devlette devlet idarecileri, devletin üstünde dinî otoritenin olduğunu unutmamaları gerekiyor. Burada Nurettin Topçu'nun kastı, devlette dinî zümrenin en yüksek konumda olması değildir. Devletin üzerinde dinin otoritesinin olması, dinî bir zümrenin varlığını gerektirmiyor. Zaten İslâm'da diğer dinlerin aksine dinî zümre olmamıştır.

Yener Emer, Nurettin Topçu'nun devletinde polis teşkilatının dinî zümreden sonra ikinci yerde olduğunu söylüyor. “Onun yanında devlet iradesini koruyucu olan... üstün bir kültürle yetişmiş gençlerden oluşan “polis teşkilatı” yer alır.”⁴⁰ Nurettin Topçu'nun, olan devleti ihya etmek ve geçici de olsa düzenin sağlanması için polis teşkilatının düzenlenmesi gerektiği üzerinde durması, olması gereken devletin adeta polis devleti olacağı anlamına gelmemelidir.

Son olarak Yener Emer, Nurettin Topçu'nun devletin teokrasi olduğunu söylüyor. “Bu noktada Topçu, batılı anlamda olmamak şartıyla Teokratik Bir Devlet Anlayışı'na sahiptir.”⁴¹ Bu tezi İsmail Kara'nın “...Topçu'nun eserlerinde teokrasi veya dini devlet

³⁹ Yener Emer, “Nurettin Topçu'nun Din Ve Devlet Anlayışı”, *Hece*, sayı: 109 Ankara 2006, s. 314.

⁴⁰ A. g. y., s. 314.

⁴¹ A. g. y., s. 317.

arayışına ait ifadelerin ve işaretlerin olmadığını söyleyeceğim”⁴² görüşüyle karşılaştırdığımız zaman Yener Emer’in tezine şüpheyle yaklaşmamız gerektiği kanaatine varabiliriz. Buna binaen İsmail Kara, “Yalnız bir yerde devlet konusunda anlattıklarından “dini devlet”i kastetmediğini açıkça belirtir”⁴³ görüşünü de dile getirmekle Yener Emer’in tezinin “doğruluğuna” gölge düşürüyor.

Kanaatimce dinin, Allah’a devletten daha yakın olduğunu savunan Nurettin Topçu, iradenin, devletten sonra sanata, sanattan sonra da din güzergâhına uğraması gerektiğini savunmuştur. Dinin mi devletten, devletin mi dinden geldiği, din mi yoksa devlet mi esastır gibi soruları tartışmayan Nurettin Topçu, dinin ayrı devletin ayrı yerinin olduğunu savunmuştur. Nurettin Topçu’nun devleti, kendisinin varlık sebebi olmadığını farkında olduğu için gerçek hükümdarın kendisi olmadığını biliyor. Bu zaman devreye din giriyor. Devletle gerçek hükümdar arasında irtibatı sağlayan din, devletin adaletli olmasını sağlıyor.

Yener Emer’in yüksek lisans tezinin Nurettin Topçu’nun Din ve Devlet anlayışını mevzu edinmesi hasebiyle, makalesini çalışmamızda değerlendirmeye karar verdik. Yener Emer makalesinde açık bir şekilde Nurettin Topçu’nun, devlet anlayışını modern devletin yapısından yola çıkarak tasarladığını savunmaktadır. Çalışmamızda Nurettin Topçu’nun, Yener Emer’in ileri sürdüğünün aksine devlet nazariyesini, modern devletin yapısından değil genel olarak İslam özel olarak Osmanlı devletçilik geleneğinden yola çıkarak geliştirdiğini göstermeyi gaye edinmekteyizdir.

⁴² İsmail Kara, Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu’da Siyaset Ve Devlet Telakkisi, s. 247.

⁴³ A. g. y., s. 247.

I. Bölüm

1.

Hegel, Batı felsefesi tarihinde sonuncu sistem filozofu olarak bilinmektedir. Hemen hemen bütün alanlar hakkında görüşler beyan eden Hegel'in en çok önem verdiği alanların başında devletin geldiğini söylemek mümkündür. Hegel, *Theologische Jugendschriften*, (Teolojik Gençlik Yazıları) *Phänomenologie des Geistes*, (Ruhun Fenomenolojisi) *Philosophie der Geschichte* ve *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, (Felsefî Bilimler Ansiklopedisi) *Grundlinien der Philosophie des Rechts* (Hukuk Felsefesinin Prensipleri) isimli eserlerinde devletle ilgili mevzuları ele almıştır. Fakat Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* isimli eserinde devlet mefhumunu, devletin ortaya çıkışını sistematik şekilde işlemiş ve devlet nazariyesi geliştirmiştir. Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* eserini 3 esas kısma ayırmıştır. İlk kısma mücerret hukuk, ikinci kısma sübjektif ahlâklılık ve üçüncü kısma objektif ahlâklılık isimlerini veren Hegel, her kısmı kendi içinde de 3 bölüme ayırmıştır. Mücerret hukuk kısmı; mülkiyet, mukavele ve haksızlık bölümlerini, sübjektif ahlâklılık kısmı; tasmim ve sorumluluk / niyet ve refah / iyilik ve ahlâkî bilinç bölümlerini, objektif ahlâklılık kısmıysa; aile, medenî cemiyet ve devlet bölümlerini ihtiva etmektedir. Eserin kısım ve bölümlerinin sıralanışının Hegel'in düşüncesiyle doğrudan irtibatlı olduğunu düşünebiliriz. Zira eserin mücerret hukukla başlayıp evrensel tarihle bitmesi, Hegel'in, düşünce yapısına uygunluk arz etmektedir. Devlet aşamasına gelinceye kadar Ruh'un geçtiği aşamalarının hukukî keyfiyetini inceleyen Hegel, bu

aşamaların devleti ortaya çıkarmadığını, sadece Ruh'un inkişafına sebebiyet verdiğini savunmaktadır.

Hegel'in eserin önsözünde belirttiği *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*'nde mevzu edindiği meseleleri daha önce yazdığı *Felsefî Bilimler Ansiklopedisi*'nde de incelemiştir. “Bu elkitabı, başka bir yerde vermiş olduğumu dersler için daha önce yazdığım *Felsefî Bilimler Ansiklopedisi*'nin (Heidelberg, 1817) aynı konu ile ilgili olarak içerdiği temel fikirlerin daha etraflı ve daha sistemli bir ekspozesidir.”⁴⁴ Hegel, daha önce mevzu edindiği meseleleri tekrardan tartışmasının sebebini: “...metnin nispeten soyut muhtevasını aydınlatmak ve günümüzde yaygın bir geçerliği olan bazı fikirlere daha etraflı ve açık göndermeler yapmak arzusudur”⁴⁵ şeklinde izah etmiştir.

Kendisine kadar çoğu filozof ve düşünürün hukuk, ahlâk ve devlet meselelerine dair görüşler dile getirdiklerini, nazariyeler geliştirdiklerini belirten Hegel, kendisinin hukuk, ahlâk ve devletle ilgili meseleleri rasyonel şekilde ele alacağını dolayısıyla sözü giden meselelerin rasyonel şekilde ele alınabileceğinin gösterilmiş olacağını savunmaktadır.

Esasen, hukuk, ahlâklılık ve devlete ilişkin hakikat, bunun kanunlar, kamu ahlâkı ve din içinde sunuluşu ve bilinişi kadar eskidir. Düşünen zihin, bu hakikate, bu dolaysız şekli içinde sahip olmakla yetinmediği takdirde, onu düşüncede kavramak ve zaten *kendiliğinde* rasyonel (aklî) olan bir muhteva için rasyonel bir şekil bulmak ihtiyacını duymaktan kendisini alamaz.⁴⁶

⁴⁴ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, ter: Cenap Karakaya, Sosyal Yay., İstanbul 1991, s. 21.

⁴⁵ A. g. y., s. 21

⁴⁶ A. g. y., s. 22-23.

Dolayısıyla Hegel için kaygı verici durum; hukuk, ahlâk ve devletin kendinde rasyonel olduğu halde filozof ve düşünürler tarafından bu hakikatin fark edilmemesi, hukuk, ahlâk ve devlet mefhumlarına ilişkin meselelerin kanunlar, kamu ahlâkı ve din içinde takdim edilmesidir. Hegel hukuk, ahlâk ve devletle ilgili yanlış kanaat ve yargıların ortadan kaldırılması ve hakikatin ikamesi için *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*'ni kaleme almıştır diyebiliriz.

Hukuk Felsefesinin Prensipleri isimli eseri yakından tanımamız için bu bölümde sözünü ettiğimiz eser ve eserin yapısı temel alınarak Hegel'in görüşleri, özellikle devlet nazariyesi sunulmaya çalışılacaktır.

1.1

İnsanın tabiatı gereği mülkiyet, ahlâklılık ve sosyal içgüdülerine sahip olduğunu ileri süren Hegel, içgüdülerin bil kuvveden bil fiil haline geçmesi için insanın özgür olması, özgür olabilmesi için de insanın irade sahibi olması gerektiğini savunmuştur.

İnsanın mülkiyet sahibi olma isteğinin ve bunun neticesinde mülkiyet sahibi olmasının hukuku doğurduğuna dikkat çeken Hegel, hukukun değişime bağlı ve Ruh'un özgürleşme sürecine paralel olarak gelişmekte olduğunu söylemektedir. Hegel'e göre uygar milletlerin hukuku, uygar olmayan milletlerin hukukundan -Ruh'u daha iyi temsil etme derecesinde olduklarına göre- daha gelişmiş durumdadır. Ruh'un özgürleşme sürecine paralel olarak kendi içinde gelişme merhalelerinden geçmekte olan hukukun, Hegel'e göre ilk gelişme merhalesi, mücerret hukuktur.

2. Mücerret Hukuk

Mücerret hukukta tayin edici olanın şahıs ve şahsın iradesi olduğunu ifade eden Hegel, sözünü ettiği şahsın soyut ve özgür ben olduğuna vurgu yapar. Mücerret hukukun emri şudur: “bir şahıs ol ve başkalarını da şahıs olarak gör ve say.”⁴⁷ Yasaklardan müteşekkil olan mücerret hukukta şahsın yararının söz konusu olmadığını belirten Hegel, mücerret hukuk âleminde karar veren şahsın, ona zıt olan tabii âlemle çatışmaya girdiğini yani şahsın mücerret hukukla birlikte âlemle zıtlıştığını, bu durumun kendi içinde çelişkiye yol açtığını ve şahsiyetin bu çelişkiden doğan bir faaliyet olduğunu savunur.

Çatışmadan doğan şahsiyetin, hukuk sayesinde kendisine özgür alan açtığını, özgür alanın da onu mülkiyet sahibi yaptığını ve şahsiyet olmanın da mülkiyete sahip olmak anlamına geldiğini söyleyen Hegel, her hangi bir insan için diğer insanların sadece mülkiyet sahibi olarak var olduklarını, insanların da aralarında vuku bulan anlaşmalar sayesinde aynı olduklarını ve anlaşmaların yapılması için de anlaşma yapacak tarafların mülkiyet sahibi olması gerektirdiğini ifade etmektedir. Anlaşma zamanı şahsiyetin, üzerinde hak sahibi olduğu mülkiyetin diğer şahsiyetin mülkiyetine geçmesine izin verdiğine vurgu yapan Hegel, dile getirdiği fikirleri Roma hukukuyla mukayese etmiş ve Roma hukukuna göre kölelerin, çocukların, kadınların şahsiyet olmadıklarının yani mülkiyetten yoksun olduklarının altını çizmiştir.

Mülkiyetin sadece bir şey üzerinde vuku bulacağını yani bir şahsiyetin diğer şahsiyeti mülkiyeti altına alamayacağını savunan Hegel, mülkiyetten yoksun insanı şahsiyet olarak kabul etmediğine göre insanın “bir şey” olabilme riskine açık kapı bırakmıştır.

2.1. Mülkiyet

⁴⁷ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 60

İç ve dış mülkiyete sahip olan şahsiyetin iç mülkiyetinin, bedeni ve ruhu olduğunu ifade eden Hegel, iç mülkiyetin mücerret hukukun mevzusu olmadığını, entelektüel faaliyetlerin ve alınıp satılabilinen her şeyin dış mülkiyet kategorisine dâhil olduğunu, bu sebeple muhtevasının geniş olduğunu ve “şey olabilenlerin” mülkiyet mefhumu tarafından ihtiva edildiğini belirtir.

Şahsiyetin, iradesini istenilen bir şey üzerine vazetmek hukukuna sahip olduğuna dikkat çeken Hegel, “şahsın iradesini üzerinde vazettiği şey, bu suretle onun mülkiyetine girer”⁴⁸ hükmüne varmaktadır. Hegel’e göre şahsiyet, vazettiği şeye daha önce o şeyde olmayan bir gaye kazandırır ve vazedenden, vazedilen üzerinde –vazedilen bütün varlığını vazedenden aldığı için -sınırsız tasarruf hakkına sahip oluyor. Vazedenin, vazettiğinin mahiyetini bildiğini ifade eden Hegel, iradesini istenilen şey üzerine vazetme hukukuna sahip olan şahsiyet için *kendinde şey*’in bilinemezliğinin anlamını kaybettiğini ileri sürmüştür. Hegel’e göre mülkiyet sahibi olmak şahsiyetin özgür olmasını sağlıyor ve şahsiyet, mülkiyete sahip olmakla kendisinin özgür olduğunun farkına varıyor. “Fakat ben, özgür irade olarak, sahip olduğum şeyde, kendi kendim için bir obje haline gelmiş ve böylece ilk kez bir gerçek irade olmuşumdur.”⁴⁹

Hegel, özel mülkiyeti rasyonel olduğu için savunmakta, ortak mülkiyetiyse irrasyonel tabiatından ve şahsın özgürleşme sürecine engel olmasından dolayı reddetmektedir.

Beden ve ruhla ilgili mülkiyetlerimiz irademizin onlarda bulunduğu müddetçe bizim olduğunu, insanın kendi bedeni üzerinde mülkiyet sahibi olmayabildiğini, iradesini kendi bedeni içinde bulundurmayan insanın artık bedeni üzerinde mülkiyet sahibi

⁴⁸ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 64.

⁴⁹ A. g. y., s. 65.

ol(a)madığını savunan Hegel, insanın kendi bedeni üzerinde iradesini çekmesi durumuna örnek olarak intihar eylemini gösterir. Bedenin insanın mülkiyeti altında olduğu müddetçe ona verilen zararın, şahsiyete verilen zarar anlamına geldiğine vurgu yapan Hegel, mücerret hukuk düzeyinde şahısların bir birine eşit kabul edildiğini ama mülkiyet konusunda insanların eşit olmadığını, mülkiyetin eşit dağıtılmaması mevzusundaysa tabiatın hiçbir rolünün olmadığını ve mülkiyet bakımından eşitsizliğin rasyonel sistemin bir unsuru olduğunu söylemektedir.

“Mülkiyet, şahsiyetin vücut bulmuş varlığıdır”⁵⁰ yargısına varan Hegel, bir şeyin şahsiyetin mülkiyetine geçmesi için o şeyin zilyetliğinin de alınması gerektiğini ama şeyleri mülkiyete geçirmenin kolay olmadığını, şeylerin mülkiyet edinmeye karşı direndiğini savunuyor. Maddenin daima bir aslî formu olduğunu savunan Hegel, şahsiyetin ne kadar mülkiyetine geçirdiği maddenin formu üzerinde hâkimiyet kurarsa bir o kadar o şeyin zilyetliliğine sahip olduğu, bir nevi şahsiyetin, mülkiyetine geçirdiği şeyi istediği şekilde tasarruf edebileceği kanaatine varmıştır.

3 tür zilyetlik edinmenin -1. Fiziki olarak bir şeye el koyarak zilyetlik edinme, 2. Bir şeyi üreterek zilyetlik edinme ve 3. Bir şeyin şahsın kendisine mahsus olduğunu bildirmesiyle zilyetlik edinme- var olduğunun altını çizen Hegel, zilyetlik edinmenin en mükemmel şeklinin, fiziki olarak bir şeye el koyma olduğunu ve buna bağlı olarak silahların, mekanik güçlerin şahsın kudretini artıracaklarını fakat fiziki olarak bir şeye el koyma fiilinin sınırlı olduğunu söylemektedir.

⁵⁰ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 68.

Zilyetlik edinmenin ikinci şekli olan, bir şeyi üreterek sahip olmanın bir yere kadar en uygun zilyetlik edineme şekli olduğunu belirten Hegel, ürettiğim şeyin artık kendisi için bir realite kazandığını ve ürettiğim şeyle kurduğum ilişkinin farklı olduğunu ifade eder.

Hegel üçüncü tip zilyetlik edinmenin tayin edici olduğunun altını çizmektedir. İnsanın kendisini özgür olarak bildiği zaman bedeni ve ruhu üzerinde zilyetliliği ortaya çıktığını dile getiren Hegel, insanın tabiatı gereği özgür olduğunu ifade edenlerin de köleliğin doğru olduğunu savunanların da yanlış düşündüklerini, insanın özgürlüğünü elde etmesi gerektiğini savunuyor. Hegel'in savunduğu görüşten, özgürlüğünü elde edemeyen insanların kendi beden ve ruhları üzerinde tasarruftan mahrum oldukları sonucunu çıkarta biliriz.

Üç tür zilyetlik edinmede temel olanın, şahsın kendi iradesinin, mülkiyetine dâhil edeceği şey üzerine vazetmesi olduğunu belirten Hegel, vazedilen şeyin, vaazı kabul ettiği sürece değerinin arttığını, adeta yeniden var kılındığını ve şeyin, şahsiyetin onunla kurduğu ilişki çerçevesinde diğer şeylerden farklılaştığını söylemiştir. Şahsın mülkiyetinde olan şeyin hem kullanımının hem de değerinin sahibi olduğuna vurgu yapan Hegel, şeyin, şahsiyetin mülkiyetine geçmesinin o şeyin cevheri, şahsın o şeyi kullanmasının –şahsın o şeye anlam yüklemesinden dolayı- artık o şeyin arazi olduğunu, eşyanın anlam kazanmasının da mülkiyet fiiliyle irtibatlı, mülkiyet fiiline mevzu olanın ve üzerinde gerçekleştiği şeyinse anlamlı olduğunu söylemektedir. Bir şeyin anlamlılık müddetinin o şeyin mülkiyete dâhil olduğu zamandan mülkiyetten çıktığı zamana kadar olduğunu savunan Hegel, insanın tabiatı gereği mülkiyet edinmeye yönelik varlık olduğundan dolayı mülkiyetin bir ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür.

Hegel göre şahıs, mülkiyetine geçen şey üzerinde, o şeyin mülkiyetinde olduğu müddetçe söz sahibidir. Yani diğer şahıslar o şahsın mülkiyeti üzerinde hak iddia edemezler.

Şahsın özgür olduğu fikrinin ilk kez Hristiyanlık sayesinde ortaya çıktığını ifade eden Hegel, insanlığın sadece bir bölümünün insanların özgür olduklarını kabul ettiğini ama şahıs özgürlüğünün kabul edildiği hâlde mülkiyet özgürlüğünün hâlâ tam olarak kabul edilmemiş durumda olduğunu söylüyor.

Şahsın, mülkiyetinde olan şey üzerinden iradesini çektiği zaman o şeyin mülkiyetinden çıkacağına işaret eden Hegel, mülkiyetin elden çıkmasının; ya ben'in mülkiyetindeki şeyi terk etmesi ya da başkasına devretmesi şekillerinde gerçekleştiğini beyan etmiştir.

Mülkiyetin, şahısla şey arasında doğan münasebetten daha doğrusu şahsın iradesi ve şey arasında kurulan münasebetten neşet ettiğini savunan Hegel, devreye giren ikinci bir münasebet türüne, mukavele ismini vermektedir. Hegel'e göre mukavele, bir şahısla diğer şahıs arasında doğuyor yani iki irade arasında gerçekleşiyor. Mukaveleyi ikili iradenin oluşturduğunu ifade etmekte olan Hegel, mukavelenin esas sebebinin, insanın akıllı varlık olması diğer sebeplerininse ihtiyaç, fayda ve rıza olduğunu söylüyor.

İnsanın tabiatı gereği mülkiyet edinmeye yönelik varlık olduğunu savunan Hegel, insanın başkalarını kendi başına varlık olarak kabul etmesinin tek sebebinin başkalarının mülkiyet sahibi olma bil kuvveliginden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Hegel'e göre şahsın, mülkiyet hukukunu devam ettirmesi için diğer insanlar tarafından mülkiyetinin kabul görmesi ve bunun devamlılığının sağlanması dolayısıyla mülkiyetinin muhafaza edilmesi için diğer şahıslarla ilişki içine girmesi yani mukavele

yapması lazım geliyor. Hegel, insanların sabit zemin üzerinde mevcudiyetlerini sürdürmelerinin ön şartı olarak mukavelenin zorunluluğunu savunuyor.

2.2. Mukavele

Mukavele sayesinde şahsın kendi mülkiyetini emniyete almış olduğunu, mukavelenin, başkalarının da iradesinin tanınması -yani şahsın diğer şahıslarla aynı olduğunu kabul etmek- anlamına geldiğini söylemekte olan Hegel, mukavele zamanı bir malikin mülkiyetini kaybettiğini, diğer malikinse mülkiyet sahibi olduğunu, mülkiyetteyse bir değişikliğin vuku bulmadığını -o şey üzerindeki vazedilmiş iradenin devam ettiğini- beyan ediyor.

Mukavele hakkında söylenenlerin devletin ortaya çıkışıyla ilgili şeylere uygulanamaz olduğunu belirten Hegel, devletin ortaya çıkmasını mukaveleyle açıklamak ve temellendirmek isteyenlere karşı çıkıyor. Hegel'e göre devlet, insanların kendi aralarında yaptıkları mukaveleye dayanan ortak iradede ortaya çık(a)maz. Hamdi Bravo'nun "bu bireysel tercihlerden doğan sözleşmelere dayalı durum, Hegel'e göre, ussal bir devletin meşruiyeti için gelip geçici ve güvenilir bir temel sunmaktadır"⁵¹ tezi, her ne kadar Hegel'in görüşüyle paralellik arz etmiş olsa da eksik tarafı haizdir. Çünkü Hegel'e göre devlet mukaveleye (sözleşmeye) dayanamaz. Hamdi Bravo'nun tezindeyse devletin mukaveleye dayanması ihtimali ihmal edilmemekle birlikte bu temelin güvenilir olduğu söylenilmektedir.

İki tür mukaveleden bahseden Hegel, taraflardan birisinin malik olmaktan çıkıp diğerinin malik olmasına sebebiyet veren mukaveleye hibe ismini verir. Hegel, taraflardan birisinin malik olması diğerininse malik olmaya devam etmesine yol açan

⁵¹ Hamdi Bravo, "Hegel'de Devlet Ve Özgürlük İlişkisi", s. 127.

mukavelelerinin, gerçek mukavele olduğunu beyan ediyor. Hegel'e göre "mukavelenin her türlü, mübadeledir."⁵²

Söz vermekle mukavele arasındaki farka dikkat çeken Hegel, söz vermenin geleceğe dair bir şey ve şahsın, söz verdiği şeyi yapıp yapmamada özgür olduğunu savunmuştur. Mukavelenin, şimdiye ait ve şahsın iradesinin vücut bulması olduğunu ifade eden Hegel, mukavelenin talep ettiği şeylerin yapılmasının zorunlu olduğunu kabul etmektedir.

Hegel, iki tür mukaveleyi de kendi içinde birkaç gruba ayırıyor.

Hibe mukaveleleri

1. Bir şeyin hibe edilmesi.
2. Bir şeyin ödünç verilmesi. Bu durumda malik hala malikliğine devam ediyor.
3. Bir mülkiyetin yalnızca muhafazası.

Mübadele mukavelesi

a. Asıl mübadele

1. Bir şeyin diğer şeyle değiştirilmesi
2. Alım ve satım

b. Kiralama

1. Hakikî kiralama (özel bir şeyin kiralınması)
2. Evrensel bir şeyin kiralınması. (sermaye)

c. Ücret mukavelesi

1. Üretici emeğin sınırlı veya sınırlandırılmamış olarak elden çıkarılması.

Rehin yoluyla mukavele

İpotek ve kefalet bu mukaveleye dâhildir.⁵³

⁵² Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 85.

⁵³ A. g. y., ss. 88-89.

2.3. Haksızlık

3 tür haksızlığın olduğunu savunan Hegel, bunlardan ilkinin kasıtsız zarar diğerrinin hile ve sonuncusunun şiddet ve suç olduğuna dikkat çekmiştir.

Kasıtsız zarar durumunun, bir şey üzerinde birden fazla şahsın hak iddia etmesi sonucunda ortaya çıktığını belirtmekte olan Hegel, şahıslar tarafından evrensel iradenin gaye olarak alınmamasının kasıtsız zarar durumuna yol açtığını dile getiriyor.

Hegel, mukavele zamanı mülkiyete geçirilecek şey hakkında taraflardan birinin o şey hakkında sahte bir görüntü oluşturmamasına, hile ismini vermektedir.

Şahsın iradesinin başkası tarafından zor altına alınamaz olduğunu savunan Hegel, zora teslim olan iradenin, zor altına alınabilineceğini beyan etmektedir. Şahsın mülkiyetinde olan şey üzerindeki iradesinin bir başkası tarafından zorla terk edilmesini zorlama ve şiddet olarak adlandıran Hegel, şahsın iradesine karşı işlenilmiş suça şiddetle cevap veren mücerret hukukun, şiddet hukuku olduğunu belirtir. Bu sebeple mücerret hukuk, şiddete karşı şiddete başvuran hukuktur. İşlenen suçun kendinde kötü olmadığını savunan Hegel, geçerli olan hukuk ihlalinin bedelinin ödenilmesi gerektiğini belirtir. Devlet hariç hiç kimsenin diğerrinin mülkü üzerinde hak iddia edemez görüşünü kabul eden Hegel, devletin, vatandaşlarından canlarını ve mallarını kendi uğrunda feda etmeyi talep edebileceğini savunuyor.

Suçun ortadan kaldırılmasının intikamla gerçekleştiğini belirten Hegel, suça suçla cevap veren intikamın da bir suç olduğuna ve bu durumun kısır döngü haline girerek nesilden nesle aktarılacağına dikkat çekmiştir. Hegel'e göre suçun dolayısıyla haksızlığın ortadan kaldırılmasını öç almadan isteyen şahsın iradesi yeni bir merhaleye

geçmektedir. Bu merhaleye Hegel, sübjektif ahlâklılık ismini veriyor. “...bu sübjektif ahlâklılık kavramı sadece bir istek değil, bizzat hareketin (düşüncenin mülkiyet, mukavele ve suçtan geçerek ilerleyen diyalektik hareketinin) bir eseridir.”⁵⁴

Mülkiyetten başlayan sürecin determinasyonla ilerlediğini ifade eden Hegel, bu determinasyonun diyalektiğin eseri olduğunu ve determinasyonun “...soyut “benim” niteliğinde ve dolayısıyla bir dış şeyde cisimleşmiş durumda”⁵⁵ olduğu tezini savunmaktadır. İkinci moment mukaveledir: “Mukavelede benim, tarafların iradelerinin meditasyonu ile ortak bir hal almıştır.”⁵⁶ Haksızlık (suç) momentini üçüncü momenttir: “Haksızlıkta hukuk sferinin iradesi, bunun soyut kendiliğinde varlığı veya dolaysızlığı, bireyse irade tarafından olağan bir şey olarak vazedilmiştir.”⁵⁷ Hegel, sübjektif ahlâklılık momentinde hukukun mücerretliğinin / soyutluğunun aşılmış durumda olduğunu belirtir.

3.Sübjektif Ahlâklılık

Mücerret hukuk sferinde hakkında konuşulan şahsın, sübjektif ahlâklılık sferinde süje olduğunu ifade eden Hegel, gerçek anlamıyla iradeden sübjektif ahlâklılık sferinde bahsedebileceğimizi söylemiştir.

Mücerret hukuk sferinde iradenin kendinde olduğuna vurgu yapan Hegel, sübjektif ahlâklılık sferindeyse iradenin, kendisi için olduğunu ama kendisi için olan iradenin, kendinde olmadan yoksunluğundan dolayı sınırlı olduğunu söylüyor. Yani kendisi için

⁵⁴ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 101.

⁵⁵ A. g. y., 101.

⁵⁶ A. g. y., s. 101.

⁵⁷ A. g. y., ss. 101-102.

olan irade kendinde olmadan yoksundur. Bu sebeple ideal olan hem kendinde hem kendisi için olan iradeye ulaşmaktır.

Sübjektif ahlâklılık alanında iradenin dışsallaşmasına eylem ismini veren Hegel, mücerret hukuk sferinde de eylemin olduğunu fakat mücerret hukuk sferindeki eylemin, keyfî iradeye dayandığını söyler. Mücerret hukuk sferinde yasakların tayin edici olduğunu belirten Hegel, sübjektif ahlâklılık sferindeyse eylemin ahlâkî boyutunun işin içine girdiğini ve eylemin değerlendirilmesinde ahlâkın da yer aldığını savunuyor. Hegel'in ahlâktan kastettiği daha çok vazifelerle ilgili bir şey olduğundan burada klasik anlamda bildiğimiz ahlâk söz konusu değildir.

3.1. Tasmim ve Sorumluluk

Eylemin, değişikliğe yol açtığını savunan Hegel, insanın, yaptığı eylemden sorumlu olduğunu belirtmektedir. Bir olayın çok sayıda eylemin sonucunda gerçekleşebileceğini ifade eden Hegel, bu zaman müdrikenin, çok sayıda eylemden bir tanesini sorumlu tutacağını söylemiştir. Hegel'e göre eğer birisi bir başkasına istemeyerek (kasıtsız) zarar vermişse bile işlediği eylemden sorumludur. Çünkü şahıs, iradesinin ve iradesinin üzerine vazettiği şeylerin malikidir. Fakat Hegel, eylemin, suçlu hesap edilen şahsa ait olduğunun ispatlanması gerektiğine vurgu yapıyor.

3.2. Niyet ve Refah

Parçaya vurulmuş zararın bütüne vurulmuş zarar anlamına geldiğini, çünkü mahiyet itibariyle parçanın bütüne bağlı olduğunu ifade eden Hegel, sadece aklî melekeleri yerinde olanların –eylemleri niyete bağlı olduğuna göre- eylemlerinden sorumlu tutulabileceklerini savunmuştur. Niyetin, şahsın bilinçliliğini varsaydığına vurgu yapan

Hegel, kötü sonuca yol açan eylemlerin hiçbir şekilde mahzur görülemez olduğunu, iyi niyetlerin refaha yol açmaları gerektiğini ve refahın ilk şartının, başkalarının da tıpkı benim gibi özgür varlıklar olarak kabul etmeye bağlı olduğunu ileri sürüyor.

Sübjektif özgürlük hakkının, modern zamanı Antikçağ'dan ayıran temel bir ölçüt olduğunu savunan Hegel, sübjektif özgürlüğün Hristiyanlıkta sonsuz ifadesini bulduğunu, bunun üzerine medeniyet inşa edildiğini beyan ediyor. Sübjektif özgürlüğün şekilden şekle girdiğini belirten Hegel, sübjektif özgürlüğün girdiği ilk şeklin sevgi, daha sonrakinin sübjektif ahlâklılık ve bir sonrakinin vicdan olduğunu savunmuştur. Hegel, vicdandan sonra sübjektif özgürlüğün, medenî cemiyet prensiplerine daha sonra devlet şekline girdiğini, devlet şeklinden sonra sırasıyla sanat, bilim ve felsefe tarihi şekline büründüğünü beyan etmektedir.

Hegel'e göre sübjektif ahlâklılık şekline bürünen sübjektif özgürlük: "Vazifenin emrettiğini kerhen yerine getirir."⁵⁸ Eylemleri sonucunda gayesini gerçekleştiren şahsın farkında olmaksızın Ruh'un eylemlerini gerçekleştirdiğini ifade eden Hegel, gerçekleştirilen gayenin sübjektif yanının sadece eylemin sonucunda ortaya çıkan dış veçhe olduğunu savunmuştur.

3.3. İyilik ve Ahlâki Bilinç (Vicdan)

İyiliğin, âlemin nihaî gayesi anlamına geldiğini belirtmekte olan Hegel, refah ve iyiliğin bir birine bağlı olduğunu ve sübjektif ahlâklılık sfesinde iradenin, iyiliği kendisine gaye olarak alması gerektiğini ileri söylüyor.

⁵⁸ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 113.

İyiliğin, iradenin mahiyeti olduğuna ve buna göre de iyiliğin düşüncede ve düşünce vasıtasıyla mevcut olmasına vurgu yapan Hegel, refahı gaye edinen şahsın kendi sübjektif kanısına ve takdirine göre eylemde bulunduğunu ve yaptığı eylemden sorumlu olduğunu beyan eder. Devlet düzeninde sübjektif takdir ve kanıya yer olmadığını ifade eden Hegel, devlet düzeyinde geçerli olanın bir tek hukuk olduğunu, eylemlerin ahlâklı veya ahlâksız yani iyi veya kötü olduğuna da o hukukun karar verdiğini savunmaktadır.

İyiliğin temel karakterinin vazife olduğunu ve vazifenin sırf vazife olduğu için yapılması gerektiğini belirten Hegel, vazifenin iki anlama geldiğini; birincisinin hak ve hukuka uygun şekilde davranmak -ferdî anlamda- diğerininse refah ve mutluluğu elde etmeye çalışmak -evrensel anlamda- olduğunu dile getiriyor. Her iki durumda da vazifenin ahlâkla irtibatlı olduğunu söyleyen Hegel, vazife ve ahlâk arasındaki irtibatın Kant tarafından kurulduğuna dikkat çekmiştir. Kant'ın görüşünün sübjektif ahlâklılık sferinde kalmasının boş bir formalizme sebep olduğunu savunan Hegel, vazife şuurunun sübjektif ahlâklılık sferinden objektif ahlâklılık sferine geçmesi gerektiğini vurguluyor.

Vicdanın, iyiliği istemek olduğuna dikkat çeken Hegel, vicdanın prensiplerinin olduğunu ve bu prensiplerin onun vazifeleri anlamına geldiğini söylemektedir. Vicdanın sübjektif ahlâklılık sferinde natamam olduğunu ifade eden Hegel, vazifelerin sistematikleşmesinin objektif ahlâklılık sferinde mümkün olduğunu, çünkü vicdanın tam olmasının objektif ahlâklılık sferinde gerçekleştiğini beyan eder.

4. Objektif Ahlâklılık

Objektif ahlâklılık sferinde iradenin hem kendinde hem de kendisi için olduğunu ifade eden Hegel, objektif ahlâklılık sferinde vazifenin yerine yetirilmesinin şahsı erdemli -

şahıs eğer sosyal durumunun ondan talep ettiği vazifeleri icra ediyorsa- kıldığını dile getirmektedir. Hem cemiyetin hem de hukukun öngördüğü vazifeleri icra eden şahsın erdemli olmanın yanında hem de dürüst kimse olduğunu belirten Hegel, erdemin vazifeyle ilişkilendirilmesinin modern döneme mahsus olduğunu ve Antikçağ'da erdem üzerine kurulan teorilerin vazifeyle ilişkilendirilmemesinin tabii olduğunu savunmuştur. Zira Hegel'e göre Antikçağ insanları objektif ahlâklılık sferinde değil iradenin kendinde olduğu sferde yaşıyorlardı.

Objektif ahlâklılık sferinde özgürlüğün mevcudiyet kazandığına vurgu yapan Hegel, özgürlüğün, şahsın istediğini yapması olmadığını, iyi yasaları olan devlete tabi olmak olduğunu savunuyor. Bu bağlamda Hamdi Bravo'nun Hegel'in özgürlük düşüncesi hakkındaki tespitinin doğru olduğu kanaatine varabiliriz. Zira Hamdi Bravo şu tespitite: "Oysa Hegel'e göre, özgürlüğü gerçekleştirebilmek için devletin yasalarına uymak bir zorunluluktur: devletin düzenlemelerinin ortaya çıkardığı etik yaşama ait tüm bu tözsel belirlenimler, bireyin istemesi için *bağlayıcı ödevlerdir*"⁵⁹ bulunuyor.

Ruhun, objektif ahlâklılık sferinde birkaç momentten geçerek ilerlediğini savunan Hegel, bu momentlerden birincisinin aile, ikincisinin medenî cemiyet, üçüncüsününse devletin siyasî ana yapısı olduğunu söylemiştir. "Devlet, evrensel cevherin ve ona adanmış olan kamu hayatının gayesi ve fiilî realitesidir."⁶⁰

⁵⁹ Hamdi Bravo, "Hegel'de Devlet Ve Özgürlük İlişkisi", s. 132.

⁶⁰ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 145.

4.1. Aile

Ailenin temelinde sevginin olduğunu dile getiren Hegel, sevgi sayesinde kişinin kendisini aile içinde şahıs olarak değil birliğin (ailenin) bir üyesi olarak kabul ettiğini söylüyor.

Ailenin üç safhadan geçtiğini ifade eden Hegel, ilk safhada evlenmenin gerçekleştiğini, ailenin kurulduğunu, ikinci safhada ailenin mülkiyetinin teşekkül ettiğini ve üçüncü safhada çocukların eğitiminin tamamlandığını ve ailenin dağıldığını söylemiştir.

4.1.1. Evlenme

Evlenmenin ahlâkî vazife olduğunu ifade eden Hegel, evlenmenin, mukaveleyle başladığını ama mukaveleyle devam etmediğini, çünkü ailede birliğin önemli olduğunu ve ailenin tek vücut olması gerektiğini savunmaktadır. Evlenen iki kişinin aslında bir birinden farklı kişiliklere sahip olduklarına vurgu yapan Hegel, bu farklılıklarının ailenin tek vücut olmasıyla birlikte ortadan kalktığını, kişinin tek vücut olan şeylerde gerçek cevhersel hayatına kavuştuğunu ve cevhersel hayatın en gerçek şekilde yaşandığı tek vücut olan şeyin de devlet olduğunu söyler.

Hegel'e göre aile, mülkiyet sayesinde dış mevcudiyetini kazanıyor.

4.1.2. Ailenin Mülkiyeti

Hegel'e göre ailenin mülkiyetinin korunması ve devam ettirilmesi medenî cemiyetin ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Ailenin küçük devlet, devletin büyük aile olduğuna dikkat çeken Hegel, aileni tıpkı devlette olduğu gibi aile reisinin temsil ettiğini savunuyor.

Evlenme mukavelesi zamanı kadına bazı hakların (ortak mülkiyetten bir kısmının kadına ayrılması) tanınmasının zorunlu olduğunu savunan Hegel, kadının, eşinin ölümü ve ayrılma sonunda yaşamını devam ettirebilmesi için bu haklara ihtiyaç duyduğunu beyan etmiştir.

4.1.3. Çocukların Eğitimi ve Ailenin Dağılması

Ailenin, tek vücut ama duygusal bir tek vücut olduğunu savunan Hegel, ailenin dış mevcudiyeti itibariyle iki özneye ayrıldığını, bu sebeple ailenin parçalandığını ve dağıldığını dile getirmektedir.

Anne ve babanın, ailenin ortak mülkiyetini çocuklarının eğitimi için kullanabileceklerini savunan Hegel, anne ve babanın çocuklarını terbiye etmelerinin aslında adaleti yerine getirmelerinden dolayı olmadığını çünkü adaletin yerine getirilmesinin devletin eliyle mümkün olduğunu belirtmiştir.

Hegel'e göre insanları evlendirmek için baskı yapılamayacağı gibi ayrılmak istedikleri zaman da baskı yapılamaz. Ayrılmak istedikleri zaman eşler arasında oluşan sorunları çözmek için üçüncü şahsın otoritesine başvurulabileceğini belirten Hegel, üçüncü şahsın mahkeme olduğunu ve sadece mahkemenin kararı sonucunda evliliğe son verilebileceğini savunuyor.

Ailenin tabii olarak dağılması (aile reisinin ölümü) sonucunda miras sorununun ortaya çıktığına vurgu yapan Hegel, mirasın, ortak mülkiyetin özel mülkiyete geçme olduğunu ama vasiyetnameyle paylaştırılmasının doğru olmadığını savunmaktadır. Ortak mülkiyetin şahıs tarafından kimlere verileceğine karar verilmesinin, objektif ahlâklılıkla uyumadığını ifade eden Hegel, vasiyet etmenin tamamen mirasçının keyfî iradesine

tabi olduğuna dikkat çekmiştir. Mirasın paylaştırılmasının başka mekanizma tarafından yapılması gerektiğinin altını çizen Hegel, bu mekanizmanın devletten başkası olamayacağını, çünkü devletin keyfi iradeyle değil rasyonellikle çalıştığını dile getirir.

Ailelerin tabii veya ayrılma sonucunda dağılmasıyla yeni ailelerin ortaya çıktığını ifade eden Hegel, bu ailelerin aslında kendi aralarında ilişki içinde olduğunu, cemiyetin veya milletin temelini bu ailelerin teşkil ettiğini, cemiyetin ortaya çıkmasının ya ailelerin bir birine olan ihtiyacından ya da güçlü bir şahsın onları birleştirmesinden ileri geldiğini savunuyor.

4.2. Medenî Cemiyet

Medenî cemiyetin dış devlet olduğunu dile getirmekte olan Hegel, medenî cemiyetin ortaya çıkmasının sebebinin ihtiyaçların tatmini, esas ihtiyacınsa özgürlüğün tam gerçekleşmesi olduğunu ve bu sebeple ailelerin, cemiyeti ortaya çıkarttığını söylüyor.

İlk kez medenî cemiyette insandan müşahhas olarak bahsedebileceğimizi savunan Hegel, mücerret hukukta objenin şahıs, sübjektif ahlâklılık sferinde süje, aile momentinde ailenin üyesi, medenî cemiyetteyse bürger yani medenî yurttaş olduğunu beyan etmiştir.

Medenî cemiyetin kendi içinde 3 momenti içerdiğini belirten Hegel, bunlardan ilkinin ihtiyaçlar sistemi, ihtiyaçlar sistemininse “bireyin, hem kendi emeği hem de bütün başka bireylerin emeği ve ihtiyaçlarının tatmini sayesinde tatmin bulması”⁶¹ olduğunu savunmuştur. İkinci momentin yargı gücü ve mülkiyetin korunması anlamına geldiğini

⁶¹ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 163.

ifade eden Hegel, üçüncü momentinse hususî menfaatlerin efkâr-ı umum yönetimi ve korporasyon vasıtasıyla korunması olduğunu söylüyor.

4.2.1. İhtiyaçlar sistemi

İhtiyacın gayesinin, öznenin tatmini ama bunun yanında öznenin tatmininin de başkalarının ihtiyaçlarının tatminine bağlı olduğunu beyan eden Hegel, tabii ve ruhî ihtiyaçları bir birinden ayırmamız gerektiğini, ruhî ihtiyaçların özgürleştirici boyutunun olduğunu vurguluyor. Başlangıçta insanların sadece basit ihtiyaçlarının olduğunu ve bu ihtiyaçlarını rastlantılar sayesinde giderdiklerini savunanların hata yaptıklarını dile getiren Hegel, insanın tabiatı gereği muhtaç varlık olduğunu savunmaktadır.

4.2.1.1.Emeğin Modaliteleri

İnsanın emeği sayesinde ihtiyaçlarını giderdiğini savunan Hegel, emeğin, insanın ihtiyaçlarının tatmin vasıtası ve üretilen şeyin değer ölçütü olduğunu beyan etmiştir.

Kültürü teorik ve pratik diye ikiye ayıran Hegel, teorik kültürün tamamen ruhî ihtiyaçların giderilmesine yönelik olan zihni emeğin sonucu, pratik kültürünse maddî ihtiyaçların giderilmesine yönelik fiziki emeğin sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadır.

4.2.1.1.1. Zenginlik

İnsanların farkında olmaksızın bir birleri için çalıştıklarını ve bunun sonucunda zenginleştiklerini ifade eden Hegel, herkesin kendisi için kazanmak istediğini ama bu

zaman başkasının da zenginleşmesine vesile olduğunu dolayısıyla insanın farkında olmaksızın küllî gaye için çalıştığını söylemiştir.

İnsanlar arasındaki eşitsizliklerin tabii olduğunu vurgulayan Hegel, eşitsizliklerin, insanların teorik ve pratik kültürlerine bağlı olduklarından dolayı ortaya çıktığını ve kültürel farkların, insanların farklı sınıflara dâhil olmalarını sağladığını söylemiştir. Hegel, insanlar arasındaki farklılıkların tarımsal, sanayici ve medenî hizmetliler sınıflarının ortaya çıkmasına sebep olduğunu savunmuştur.

Devletin ilk şartlarından birisinin tarımsal sınıfın ortaya çıkması olduğunu ifade eden Hegel, göçebelerin devleti olmadığını, çünkü göçebelerin tarımsal sınıftan yoksun olduklarını belirtmektedir. Hegel, tarımsal sınıfın toprağın daima kullanımını ve özel mülkiyetin var olmasını sağladığını söylemiştir.

Sanayici sınıfın ham maddelerin dönüşümünü sağladığını dile getiren Hegel, bu sınıfın faaliyetlerinin 3'e ayrıldığını, bunlardan ilkinin zanaatkârlık olduğunu belirtmiştir. Zanaatkârların ferdî siparişler üzerine çalıştığını söyleyen Hegel, ikinci faaliyetin fabrikacılık olduğunu ve fabrikanın her ne kadar ferdî siparişler üzerine çalışmış olsa da genellikle evrensel ihtiyaç ekseninde çalıştığını söylüyor. Üçüncü faaliyetin ticaret olduğunu ifade eden Hegel, ticaretin, para karşılığında özel ürünlerin değiştirilmesine verilen ad olduğunu beyan eder.

Medenî hizmetliler sınıfının tamamen küllî gayeye yönelik çalıştığını ileri süren Hegel, onların faaliyetlerini devletin değerlendirdiğini ve faaliyetleri mukabilinde devletten maaş aldıklarını belirtmiştir.

Hegel, insanı her hangi bir sınıfa üye yapan şeyin fikrî ve maddî mülkiyeti olduğunu kabul ediyor. Cemiyetin devamının mülkiyetin devamlılığına bağlı olduğunu dile getiren Hegel, mülkiyetin devamlılığını yargı gücünün sağladığını ve yargı gücünün mülkiyeti koruduğunu savunmuştur.

4.2.2.Yargı Gücü

Yargının, gerçek ve geçerli güce sahip olmak anlamına geldiğini vurgulayan Hegel, gerçek ve geçerli güce sahip olmanın küllîliğe işaret ettiğini savunmuştur.

4.2.2.1. Kanun Olarak Hukuk

Hukukun vazedilen ve pozitif bir şey olduğunu savunan Hegel, pozitif kanunun zorlayıcı hukukî güce sahip olduğunu belirtir. Kanunların azamî ve asgarî hadleri bildirdiğini ifade eden Hegel, yargıcın bu azamî ve asgarî hadler çerçevesinde kararlar verdiğini ve yargıçların kendi başlarına karar veremez olduklarını söylemektedir. Buna bağlı olarak İngiliz hukuk anlayışını hatalı bulan Hegel, İngilizlerin herkes tarafından kabul edilmiş hukuk metinleri olmamasını eleştiriyor. Zira ona göre bu durum yargıçlara keyfî iradelerine göre davranmalarına yol açıyor. Bunun yol verilmez olduğunu savunan Hegel, kanun olarak hukukun, herkes tarafından kabul edilmesi ve yargıçların keyfî iradelerine göre değil küllî iradeyi dikkate alarak karar vermesi gerektiğini savunur.

4.2.2.2. Kanunun Mevcudiyeti

Kanunların herkes tarafından ulaşılır ve anlaşılabilir olması gerektiğini vurgulayan Hegel, kanunun mevcudiyetinin, medenî cemiyetin varlığının devamlılığını sağladığını

söylüyor. Herkes tarafından kabul edilen kanunların, ferdin mülkiyetini muhafaza ettiğini savunan Hegel, medenî cemiyet tarafından kabul edilmiş kanunların hem tikel hem de tümel olaylarda müşahede edildiğini söylemiştir. Ferdin mülkiyetine karşı işlenmiş suçun giderilmesi zamanı başvurulacak kanunun, tikel olaylarda vücut bulmuş kanunlara örnek teşkil ettiğini söyleyen Hegel, medenî cemiyetin varlığını tehlikeye iten durumların cezalandırılması için başvurulacak kanunun da tümel olaylarda vücut bulmuş kanunlara örnek olduğunu savunmaktadır. Hegel'e göre cemiyet tarafından kabul edilmiş kanunlar, yine cemiyet hayatında vücut bulur.

4.2.2.3. Mahkeme

Mahkemenin, hukukun tanınmasını ve gerçekleştirilmesini sağladığını belirten Hegel, mücerret hukukta suçun telafî edilmesinin misilleme usulüne göre yapıldığını, objektif ahlâklılık sferindeyse bu işe mahkemenin baktığını söylemiştir. Mahkeme üyelerinin karar vermeden önce kendi aralarında fikir mübadelesinde bulunmalarının hiçbir şekilde yargıçların keyfî iradelerinin merkezde olduğu anlamına gelmediğini savunmakta olan Hegel, yargıçların hukukun -cemiyet tarafından kabul edilen ve devlet tarafından onaylanan- onlara tanıdığı çerçevede fikir mübadelesinde bulunmalarının gerekli olduğunu dile getiriyor. Hegel'e göre mahkeme, medenî cemiyetin düzenini muhafaza etmiş olsa da hiçbir şekilde medenî cemiyeti gaye edinmemelidir.

Medenî cemiyetin kendisini gaye olarak almasının doğurduğu menfî sonuçlardan birisinin yoksulların kendi hallerine bırakılması olduğunu söyleyen Hegel, medenî cemiyetin sınırlarının -yapamayacağı ama yapmak istediği şeylerin- olduğuna dikkat çekmektedir. Cemiyet büyüdükçe güvenliğin güçlendirilmesi ve efkâr-ı umum yönetim kurumlarının sayının artırılması gerektiğini savunan Hegel, medenî cemiyetin bunu

kendi başına yapamayacağını beyan etmiştir. Hegel neden cemiyetin sınırlarının olduğunu ileri sürmüştür? sorusuna Klaus Hartmann cevap vermektedir.

Hegel'in buna haricî cevabı, toplumun kendi kendisiyle baş edemeyip yoksulluk ve zenginlik arasında bir kutuplaşma, yoksullaştırmayı ve sömürgeleştirmeyi üretmesidir. Batınî cevabı ise, daha yüksek kategoryal bir yapının olması gerektiğidir; bir yapı ki, çoğunluğun birbiriyle, toplumun alışıldık antagonizmalarında / çatışkılarında varlığını sürdürenlerden daha doğrulayıcı bir ilişkiye sahip olduğu yapıdır⁶²

Medenî cemiyetin sorunlarını çözmek için tek vücut olması gerektiğini vurgulayan Hegel, cemiyetin aile gibi olan korporasyonlar oluşturması gerektiğini savunur. Korporasyonların sorunsuz yaşaması ve aileler gibi dağılmaması için başka bir momente ihtiyaç duyulduğunu dile getiren Hegel, bu momentin devlet, devletinse sonuç değil hakikî bir temel olduğunu savunuyor. Hegel, aile ve medenî cemiyetin kendilerinin temeli olan devlete doğru ilerlediklerini beyan eder.

5. Devlet

Objektif ahlâk idesinin fiilî gerçekliğine devlet ismini veren Hegel, bu sebeple devletin, kendi kendisini gören, düşünen, bilen cevhersel irade olarak ahlâkî ruh olduğunu beyan ediyor. Karl Popper'in Hegel hakkındaki, "O, bu ondan bundan aşırılmış fikirleri ısrarla ve hiçbir zekâ alameti göstermeksizin bir tek amaç uğruna; açık toplumla savaşmak ve böylece amiri Prusya Kralı Friedrich Wilhelm'e hizmet etmek uğruna kullandı"⁶³ hükmü, devleti objektif ahlâk idesinin fiilî gerçekliği olarak kabul eden birisi hakkında ne kadar doğrudur? Kanaatimce Hegel, Karl Popper'in ileri sürdüğü açık cemiyetin, devlet karşısında tehlikeli unsur olduğunu ve ortadan

⁶² Klaus Hartmann, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Yeni Bir Sistematik Okumasına Doğru", *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı Yay., Ankara 2013, ss. 366-367.

⁶³ Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları 2*, s. 37.

kaldırılması gerektiğini, zira ahlâkî ruh olan devletin olduğu yerde açık cemiyetin lüzumsuz olduğunu savunmaktadır.

Devletin bir halkın geleneklerinde dolayısıyız fertlerin bilinçlerinde dolaylı olarak mevcut olduğunu vurgulayan Hegel, ferdin devlete -kendi gayesi olduğu için- bağlanması gerektiğini ve bu şekilde ferdin özgürlüğüne kavuşmuş olacağını söylemiştir. Bir milletin ruhu olan devletin Tanrısal varlık olduğunu işaret eden Hegel, devletin oluşmasında tayin edici unsurlardan olan aile sevgisinin objektif ahlâklılık, siyasî faziletlerinse devletin iradesi olduğunu savunuyor.

Devletin, cevhersel iradenin küllileştiğinin bilincinde olduğunu söyleyen Hegel, bunun sebebinin devletin kendinde ve kendisi için rasyonel olması olduğunu söylemektedir. Özgürlüğün devletin nihaî gayesi olduğunu vurgulayan Hegel, ferdin en yüksek vazifesinin devletin üyesi olmak olduğunu ve devletin, üyeleri karşısında mutlak hakka sahip olduğunu savunuyor.

Devletle medenî cemiyetin mahiyetlerinin farklı ve bunların bir birine karıştırılmaması gerektiğini belirtmekte olan Hegel, devletin nihaî gayesi olarak fertlerin emniyet ve özgürlüklerini sağlamayı kabul etmenin yanlış olduğunu, bu zaman devletin kendi mahiyetini kaybedeceğini, ferdî menfaatlerin nihaî gaye ve devletin üyesi olmanın ihtiyarî bir şey olacağını belirtiyor. Devletle ferdin ilişkisinin farklı olduğunu savunan Hegel, ferdin hakikî ferdiyetini devlete bağlanmakla kazanacağını ve ferdin ahlâklılık olması için devlete bağlanması gerektiğini dile getirmiştir. Rasyonelliğin küllî olanla cüzî olanın ittisalinden ibaret olduğunu belirten Hegel, devletin küllî olduğundan cüzî olan ferdi de içerdiğini ve dolayısıyla ferdin devletten ayrı mahiyeti hakkında

konusmanın yanlış olacağını savunuyor. Hegel'e göre fert kendi hakikatini, mutlak hakikati ihtiva eden devlette bulur.

Devletin kaynağının ne olduğu sorusunun felsefeyle alakası olmadığını ifade eden Hegel, bu tip soruların devlet idesiyle alakası olmadığını ve bu gibi soruların tamamen devletin fenomenal yanıyla irtibatlı dolayısıyla bu sorularla iştigal etmenin felsefenin değil tarihin işi olduğunu söylemiştir.⁶⁴ Rousseau'nun cemiyet sözleşmesi (mukavelesi) tezinin yanlış olduğunu vurgulayan Hegel, devletin hiçbir şekilde fertlerin keyfi iradelerine binaen ortaya çıkamayacağını savunuyor. Hegel'e göre Fransızlar var olan devleti yıktılar ve yerine kendi iradelerine dayanan devlet kurmaya çalıştılar ama gayretleri dehşetli olaylarla sonuçlandı. Fransızların girişimlerinin rasyonel olmadığını dile getiren Hegel, bu yolda kullandıkları bütün şeylerin mücerret düşünceler olduğunu ve mücerret düşüncelerle devletin kurulamayacağını serdetmiştir. Hegel'in neden Fransız Devrimini eleştirdiğini Macit Gökberk'in doğru şekilde yorumladığı kanaatindeyim.

Bundan dolayı Fransız Devrimi içerikten mahrum, soyut bir hürriyet düşüncesinin gerçekleştirilme denemesidir. Soyut ve teorik esaslarla hazırlanan bu devrim, realiteyi sadece zorlamıştır. Fransız Devriminin birçok şeyi yıkması bu yüzdendir⁶⁵

Devletin fertlerin keyfi iradeleri sonucunda iştirak ettikleri mukaveleyle ortaya çıkamayacağını savunan Hegel, fertlerin iştiraklerine bağlı olmaksızın küllî iradenin mevcut olduğunu beyan etmektedir. Klaus Hartmann'ın tespiti de ulaştığımız görüşü destekler mahiyettedir.

⁶⁴ Geniş bilgi için bkz: Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 200.

⁶⁵ Macit Gökberk, "Hegel'in Devlet Felsefesi", s. 103.

...devlet, ilkece, toplumsalla-İlgili varlıklara başvurmadañ kavranmalıdır. Yapısal olarak devlet, kendisinin toplumsalla-İlgili öncellerden kategorik olarak ayrı düşünölmelidir. Hegel kesinlikle bu iddiayı ortaya koymayı amaçlamaktadır⁶⁶

Köllî iradenin devlette müşahhaslık kazandığını ifade eden Hegel, devletin ide olarak ferdi öncelediğini savunmuştur.

Hegel, devlet idesini 3'e ayırıyor.

Dolaysız bir mevcudiyete sahip olarak ve kendi kendisine bağımlı bir organizma olarak ferdi devlet; siyasi ana yapı.

Ferdi devletin diğere devletlerle ilişkisi; uluslar arası hukuk.

Ferdi devletlerin üstünde olan, mutlak güç olarak evrensel ide; evrensel tarih.⁶⁷

5.1. Siyasî Ana Yapı

Modern devletin güçlü ve derin ilkeye sahip olduğunu vurgulayan Hegel, modern devletin muhtariyetini geliştirmek için ferdi serbest bıraktığını fakat devletle bütünleşmeyi fertten talep edebileceğini beyan etmiştir.

Devletin aile ve medenî cemiyete hem mündemiç hem de müteâl olduğunu savunmakta olan Hegel, aile ve medenî cemiyetin kanun ve menfaatlerinin devlete tabi olmasının devletin müteâl, devletin kendi gücünü ona tabi olan fertlerden almasının devletin mündemiç boyutu olduğunu söylemiştir.

Ferdin vazifesinin kendisini devlete feda etmek olduğunu vurgulayan Hegel, devletin ondan talep ettiğı şeyleri yapmanın ferdin vazifesi olduğunu ve ferdin mevcudiyetinde devletin tecrübi şekilde tezahür edeceğini beyan etmektedir.

⁶⁶ Klaus Hartmann, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Yeni Bir Sistematiik Okumasına Doğru", s. 376.

⁶⁷ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 202.

Hegel, devlette, ferdin vazife ve haklarının bir birini gerektirdiğini belirtmiştir. Aile ve medenî cemiyette ferdin vazife ve haklarının mahiyet itibarıyla bir birinin aynısı olmadığını savunmakta olan Hegel, aralarındaki benzerliğin mücerret benzerlik olduğunu söylemiş ve örnek olarak bir ailede oğlun babasına karşı yapacağı vazifelerle, oğlun aile içindeki haklarının farklılık arz edeceğini vermiştir. Devlette durumun böyle olmadığını ifade eden Hegel, vazife ve hakkın mahiyet olarak bir birine paralellik gösterdiğini, zira ferdin devlet vazifelerini yerine yetirmekle bir konum sahibi olacağını ve buna uygun olarak haklarının ortaya çıkacağını beyan etmiştir. Yani Hegel'e göre vazifelerini ne derecede yerine yetirmiş olursan o derecede de hakların teşekkül etmiş oluyor. Vazifesini yerine yetiren ferde devlet tarafından verilen hakkın özel menfaat olduğunu dile getiren Hegel, özel menfaatin gerekli ama genel menfaatlerle uyum içinde olması gerektiğini savunur.

Hegel'e göre ruh ilk önce aile ve medenî cemiyet olarak ikiye bölünüyor sonra bunların üstüne yükselerek Mutlak Ruh olmaya yöneliyor. Daha sonra Ruh, fertleri farklı konumlara dağıtıyor. Hegel, fertlerin konumlarını, kendi keyfî iradelerinin sonucunda kazandıklarını zannettiklerini fakat fail sebebin Ruh olduğunu bilmediklerini beyan etmektedir.

Devlet kurumlarının siyasî ana yapının rasyonelliğini oluşturduğunu vurgulayan Hegel, ferdî özgürlüklerin kurumlar içinde gerçeklik kazandığını, kurumların da devletle fert arasında irtibatı sağladığını, fertten devlete doğru giden iradenin ve devletten ferde doğru gelen iradenin kurumlarda ittisal ettiğini söylemiştir. Devletin rasyonelliğini kurumların mevcudiyetinde ve faaliyetinde müşahade edebileceğimizi dile getiren Hegel, kurumların mevcudiyeti sayesinde fertlerin tek vücut olmayı başardıklarını,

dolayısıyla fert için ötekinin ortadan kalktığını, biz'in söz konusu olduğunu savunmuştur. Kurum karşısında herkesin aynı olduğunu belirten Hegel, kurumların, fertlerin iradelerini küllî iradeye yönlendirmede birer güzergâh olduğunu söylemektedir. Bu şuura vakıf olan ferdin herkesi aynı kabul edeceğine dikkat çeken Hegel, bir tek gaye etrafında birleşmenin ötekilik sorununu çözeceğini beyan eder.

Ferdin cevherinin vatanseverlik olduğunu dile getiren Hegel, objektif ahlâklılığın da cevherinin, devletin siyasî ana yapısı olduğunu söylemiştir. Hegel'e göre ferdin vatanseverliği fevkalade işler yapması değil, her hâl ve şartta gaye olarak devleti kabul etmesidir.

5.1.1. Devletin Dinle İrtibatı

Devletle din arasında irtibatı anlamamız için öncelikle dinin mahiyetini bilmemiz gerektiğini savunan Hegel, dinin, adaletsizlikle karşılaşan insanlara teselli olduğu iddiasının şüpheli, dinin uhrevî buna karşın devletin dünyevî işlerle ilgilendiği gibi fikirlerin de hatalı olduğunu söylemiştir. Hegel'e göre bu söylenenleri kabul edersek saçma bir fikre -siyasetin keyfî bir uğraş olduğuna- ulaşacağız.

Dinin, devletin temeli olduğu gibi tezlerin savunulduğunu belirten Hegel, dinden genel olarak bahsedemeyeceğimizi, zira hayvanlara tapmayı öngören dinler gibi kendilerini mücerret gerçekliğin bilgilerini tebliğ ettiğini ileri süren dinlerin de olduğunu ve bu sebeple her türlü dinin modern devletin temeli kabul edilemeyeceğini beyan eder. Modern devletin temelinin mücerret gerçekliğin bilgilerini tebliğ eden dinin olduğunu savunan Hegel, dinin sadece bir temel, esas olan devletin olduğunu serdetmektedir. Devlete karşı dinin temel ve nihai gaye olduğunu kabul edenlerin yanlış düşündüklerini

belirten Hegel, bu tip tezleri kabul edenlerin mahiyette kalıp, mevcudiyete geçemeyen insanlar olduklarını savunuyor.

Dinin siyasete yani devlete karşı olmaması gerektiğini ifade eden Hegel, dinin devleti desteklemesi ve devletin yanında olması gerektiğini çünkü dinin devlete, devletin de dine ihtiyacı olduğunu savunur.

İnanç ve davranışlardan oluşan dinin, kendi pratiğini yerine yetirmek için mülklere ihtiyacı olduğunu savunan Hegel, din eğer devleti desteklerse, devletin ona mülkler bahşedebileceğini söylemiştir. Devletin bütünlüğünü muhafaza etmek için dinin bir araç olduğunu dile getiren Hegel, devletin, dininin olması gerektiğini ve kendi üyelerini dine katılmaya davet edebileceğini beyan ediyor.

Devlete karşı vazifelerini yerine yetirmeyen dinî cemaatlere karşı devletin tutumu nasıl olmalıdır? sorusuna, devlet güçlüyse bu tip cemaatlere yaşam hakkı tanınmalıdır cevabını veren Hegel, onların pasif şekilde de olsa vazifelerini yerine yetirmekle sorumlu olduklarını ve bu sebeple onlardan vergi alınabileceğini savunmaktadır.

Ortak dinî inancı paylaşan insanların oluşturduğu korporasyonların -birçok insanı kullandığı için- devlet alanına girdiğini ifade eden Hegel, dinin devletle bu ve diğer cihetlerle irtibatlı olduğunun altını çizmiştir.

Ailenin temellerinin Kilise’de atıldığını ve Kilise’nin evlenen tarafların sözleşmesini tanıdığını ifade eden Hegel, bunun evlilik mukavelesine kutsallık verdiğini, bütün bunların rasyonel düzen içinde gerçekleştiğini, rasyonel düzen olmasa Kilise’nin de olamayacağını ve devletin rasyonelliğin fiilî gerçekliği olduğuna göre Kilise’ye hem mündemiç hem de müteâl olduğunu ileri sürüyor.

Din, ruhî alanın dolayısıyla objektif ahlâklılık alanının kendisine ait olduğunu iddia ederse dinle devlet arasında çatışmanın vuku bulacağını savunan Hegel, dinin kendisini asıl, devletiyse sadece dış bir gerçeklik olarak göstermesinin, din ve devlet arasında çatışmaya sebep olduğunu beyan eder.

Devletin hakikatlere muhteva olarak sahip olduğunu kabul eden Hegel, hakikatlerin devlete mündemiç, dine müteâl olduğunu beyan ediyor. Bunun din ve devletin mahiyet olarak farklı oldukları anlamına gelmediğine dikkat çeken Hegel, dinin inanç tarafıyla devletin alanına dâhil olduğunu, zira Kilise'nin kendi doktrini üzerinde ahlâk, hukuk ve kurumlar inşa etme iddiasında olduğunu söylemiştir.

Rasyonelliğin fiilî gerçekliği olduğu için devletin bilime bakışı dinden farklı olduğunu dile getiren Hegel, bilim adamlarının Kilise tarafından yargılanmış ve işkence gördüklerine dikkat çekmiş ve bunun sebebinin dinin kendi gayesinin dışına çıkması olduğunu dile getirmektedir. Din kendisini nihaî gaye olarak görürse o zaman bilim ilerlemez ve bilim adamları işkence görmüş olur düşüncesini kabul eden Hegel, bilimin devlet tarafından desteklenmesinin, devletin rasyonelliğinden ileri geldiğini beyan eder.

Devlet ve dinin bir birine karşı çıkmaması gerektiğini savunan Hegel, dinin kendi konumunun farkında olması, devlete yardım etmesi gerektiğini, devlet ve dinin birliğinin arzu olunan bir hâl olduğunu söyler. Devlet ve dinin birliğinin Doğu istibdadında yaşandığına dile getiren Hegel, Doğu'da rasyonel bir devletin olmadığına göre din ve devlet arasındaki birliğin ideal birliktelik olmadığını söylemiştir.

Devletin siyasî ana yapısının onun organizasyonu olduğunu savunan Hegel, bu organizasyonun kendi kendisiyle ilişki sürecinde olduğunu söylemiştir. “Bu süreç

boyunca o, çeşitli momentlerini kendi içinde farklılaştırır ve bunları sabit mevcudiyetler halinde geliştirir.”⁶⁸

5.1.2. Kendisi İçin İç Siyasî Ana Yapı

Devlet kendi faaliyetini kendi tabiatına uygun olarak belirliyorsa o zaman onun siyasî ana yapısının rasyonel olduğunu kabul eden Hegel, devletin bütün yapılarının kesret ve vahdet ilkesine göre çalışması gerektiğini, her yapının kendi içinde diğer yapının da özelliklerini barındırmasının zorunlu olduğunu, çünkü rasyonel devlette her yapının diğer yapıyı içerdiğini söylemiştir. Dolayısıyla Hegel’e göre her yapı bütünün parçası olarak vardır. Devlet içindeki bu yapıların kuvvetleri ortaya çıkardığını dile getiren Hegel, yapıların bir birinden ayrı şekilde çalışmalarının imkânsız olduğu gibi kuvvetlerin de ayrılmazlığını, zira kuvvetlerin de tek vücut olan devletin birer momentleri olduğunu savunur. Kuvvetler ayrılığının devletin birliği için tehlike olduğunu savunan Hegel, rasyonel devletin kuvvetler ayrılığıyla değil kuvvetlerin birliğiyle çalıştığını, kuvvetler arasındaki farklılıkların onları bütünün parçası olmaktan çıkarmadığını beyan ediyor.

Devleti oluşturan kuvvetler şunlardır:

Evrenseli belirleyen ve tesis eden güç: Yasama gücü;

Özel sferleri ve bireysel halleri evrenselin kapsamına sokan güç:
Yürütme gücü;

Nihaî karar iradesi olarak sübjektif güç: Hükümdarlık gücü.⁶⁹

Siyasî ana yapının yasama, yürütme ve hükümdarlık gücü diye sınıflandırmanın modern zamana ait bir şey olduğunu dile getiren Hegel, eski zamanlarda siyasî ana yapının

⁶⁸ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 220.

⁶⁹ A. g. y., s. 222.

monarşi, aristokrasi ve demokrasi şeklinde sınıflandırıldığını, modern devletteyse monarşi, aristokrasi ve demokrasinin zaten içerilmekte olduğunu söyler. Hükümdarlık gücünde monarşinin, yürütme gücünde aristokrasinin, yasama gücündeysse demokrasinin içerildiğini savunan Hegel, bunun modern meşrutî krallığın aristokratik ve demokratik unsurları ihtiva ettiği anlamına gelmemesi gerektiğini, modern meşrutî krallığın kendinde ve kendisi için cevhersel birlik yani nev-i şahsına münhasır olduğunu savunur. Modern meşrutî krallıkta ortaya çıkan aristokratik ve demokratik unsurların gerçek anlamıyla aristokratik ve demokratik unsurlar olmaktan çıktığını dile getiren Hegel, onların modern meşrutî krallığın birer momentlerine dönüştüklerini beyan ediyor.

Montesquieu'nun siyasî ana yapıların temel ilkelerini doğru şekilde açıkladığını belirten Hegel, monarşi için temel ilkenin şeref olmasının eski zamanlar için geçerli olduğunu, modern meşrutî krallığın (modern monarşinin) temel ilkesinin şeref değil, vazife olduğunu beyan etmiştir.

Siyasî ana yapıyı kimin yaptığına, nasıl yaratıldığına dair sorulara, siyasî ana yapı yaratılmadı cevabını veren Hegel, siyasî ana yapının Tanrısal mahiyette olduğunu bu sebeple de yaratılmadığını, yaratılmış şeylerin üstünde olduğunu şu şekilde: “Bunun için, genel olarak, siyasî ana yapının, zaman içinde meydana gelmesine rağmen, hiç yaratılmamış bir şey olarak görülmesi esastır”⁷⁰ dile getirmektedir.

Her milletin kendi ruhuna uygun siyasî ana yapıya sahip olduğunu kabul eden Hegel, her hangi bir millete kendi ruhuna uygun olmayan siyasî ana yapıyı vermeye kalkışmanın fantezi olduğunu savunur.

⁷⁰ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 225.

5.1.3. Hükümdarlık Gücü

Hegel, hükümdarlık gücünün 3 momenti ihtiva ettiğini şöyle: “1. Siyasi ana yapının ve kanunların evrenselliği; 2. Özelin evrenselle bağlantısını sağlamayı amaçlayan müşavere ve müzakere; 3. Oto-determinasyon olarak nihaî karar momenti. Geri kalan her şey buna indirgenir”⁷¹ dile getirmektedir.

a.Devletin esas özelliğinin onun cevheresel birliği olduğunu söyleyen Hegel, devletin içinde olan farklı güçlerin işlevlerinin devletin içinde hem yok hem de muhafaza edilmiş durumda olduğunu savunuyor. Sözünü ettiğimiz farklı güçleri bedenin organlarına benzeten Hegel, bedenin her organının farklı olduğunu fakat organların tek başına işlevlerinin olmadığını, farklılıklarını bedenden aldıklarını ve beden olmazsa organların da yok olacağını beyan eder.

b.Devletin farklı işlevlerinin devletin kendisine ait olduğunu savunan Hegel, fertlerin işlevlerin sahipleri olmadıklarını ve devletin işlevlerinin özel mülkiyet olamayacağını serdetmiştir.

Hegel, a. ve b.’nin devletin hükümdarlığını teşkil ettiğini ve hükümdarlığın iç yanı olduğunu savunmuştur.

Eski devletlerin içe dönük hükümdar olmadıklarını dile getiren Hegel, devletin işlevlerini icra eden şahısların kendilerini o işlevlerin maliki olarak gördüklerini dolayısıyla yapılması gereken şeylerin şahısların keyfî iradelerine bırakıldığını söyler.

Devleti hayvan organizmasına benzeten Hegel, hayvanın sağlam olabilmesi için organlarının da sağlam ve bir arada çalışması gerektiğini dolayısıyla organların

⁷¹ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 226.

birlikteliğinin esas olduğunu savunmaktadır. Devlet için de aynı şeyi söyleye bileceğimize dikkat çeken Hegel, devletin güçlü olması için ihtiva ettiği momentlerin birlikteliğinin esas, kuvvetler ayrımının değil kuvvetler birliğinin temel olduğunu savunmuştur. Beden hastalandığı zaman bütün organların birlik içinde hastalıkla savaştıklarını vurgulayan Hegel, devlet için bir tehlike ortaya çıktığı zaman bütün momentlerin yok olma kaygısı içinde tehlikenin ortadan kaldırılması için mücadele ettiklerini: “Şu halde, devlet idealitesi, hakikî realitesine ancak bu gibi tehlike zamanlarında kavuşur”⁷² şeklinde beyan ediyor.

Modern devletin hükümdarlık gücünün despotizm anlamına gelmemesi gerektiğini belirten Hegel, despotizmde ya bir şahsın ya da halkın kendisini mutlak kanun olarak gördüğünü ama modern devlette hükümdarın idesel olarak var olan kanunu temsil ettiğini söylemiştir.

Hükümdarlık gücünün ihtiva ettiği momentlerin en mutlağının ve birincisinin monark olduğunu dile getiren Hegel, devletin siyasî ana yapısının monarka bakılarak çıkartılabileceğini ve aslında bilimin de bu yöntemle -bir mefhumdan dedüksiyon (tumdengelim) yöntemiyle muhteva ortaya çıkararak- çalışmakta olduğunu söyler. Devletin şahıs olarak monarkta tezahür ettiğini vurgulayan Hegel, monarkın devlette milleti temsil eden kişi olduğunu ve monarksız milletin, formsuz kitleye benzediğini savunur. Klaus Hartmann ulaştığımız sonucu teyit etmektedir: “...Hegel, monarka sahip olmayan bir halkın “formsuz bir kitle” olduğu iddiasına dayanarak halkın egemenliğini reddeder.”⁷³ Monarklığın kazanılan bir şey olmadığını, doğuştan olduğunu savunan Hegel, monarklığın veraset yoluyla intikal etmesi gerektiğini ve bunun halkın menfaati

⁷² Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 228.

⁷³ Klaus Hartmann, “Hegel’in Hukuk Felsefesinin Yeni Bir Sistematik Okumasına Doğru”, s. 371.

için yapılmadığını, çünkü bu zaman esas gayenin halk olmuş olacağını beyan ediyor. Seçime dayalı monarşinin dolayısıyla monarkın halk tarafından seçilmesinin en kötü durum olduğunu vurgulayan Hegel, bu zaman devlet işlevlerinin monarkı seçenlerin mülkiyetine geçeceğine ve devletin hükümranlılığının zayıflamış ve giderek parçalanmış olacağına dikkat çekmektedir.

Monarkın gücünün suçluların bağışlanması sürecinde görüldüğünü dile getiren Hegel, genel aflu, işlenmiş bir suçun işlenmemiş hâle geldiğini, bunun, monarkın Ruh'un haşmetini temsil ettiğine göre vuku bulduğunu ve bu sebeple monarka karşı işlenmiş suçun en büyük suç olduğunu söylemiştir.

Hükümdarlık gücünün ikinci momentinin özellik momenti olduğunu dile getiren Hegel, bu momenti: “iyice belirlenmiş bir muhteva ve bu muhtevanın evrenselin kapsamına sokulması momentidir”⁷⁴ diye tarif etmiştir. Bu momentin mevcudiyet kazanması için kurula dolayısıyla fertlere ihtiyaç duyulduğunu vurgulayan Hegel, özellik momentini şekillendiren fertlerin devlet işleriyle ilgili kanunlar hazırladıklarını ve monarka sunduklarını dolayısıyla monarkla birebir temas halinde olduklarını belirtmiştir. Hegel, monarkın onları hem seçe hem de azledebilme ihtiyarına sahip olduğunu söylüyor.

Hükümdarlık gücünün üçüncü momentinin kendiliğinde ve kendisi için evrensellelikle ilgili olduğunu dile getiren Hegel: “Bu evrensellelik, sübjektif olarak monarkın bilincinde, objektif olarak da bütünüyle siyasi ana yapıda ve kanunlarda bulunur”⁷⁵ açıklamasını yapmaktadır.

⁷⁴ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 234.

⁷⁵ A. g. y., s. 234.

Hegel, devletin her organının kendisini muhafaza ettiği zaman diğer organları ve bütönlükte devleti de muhafaza ettiğini söylemiştir.

5.1.4. Yürütme Gücü

Yürütme gücünün yargı gücünü de ihtiva ettiğini kabul eden Hegel, kararlarının uygulanmasını yani evrenselleştirilmesini yürütme gücünün yerine yetirdiğini dolayısıyla yürütme gücünü elinde bulunduran fertlerin güvenilir şahıslar olmaları gerektiğini savunmaktadır. Yürütme gücünü şekillendiren fertlerin çoğunluk tarafından belirlenerek monark tarafından tasdik edilmesi gerektiğini söyleyen Hegel, yürütme gücünü icra eden fertlerin bilgi ve yeteneklerine göre seçildiklerini, yurttaşlardan ehil olan kimselerin yürütmede yer alabilmesinin adaletli olduğunu belirtir. Aynı seviyede olan iki fertten hangisinin yürütme gücüne alınacağına monarkın karar vermesi gerektiğini savunan Hegel, yürütme gücünün bütün icraatının monark tarafından gözetilmesinin zarurî olduğunu beyan ediyor.

Yürütme gücünü icra etmek için seçilmiş fertlerin vazifelerinde kalabilmelerinin kendi ellerinde olduğunu vurgulamakta olan Hegel, vazifenin ondan talep ettiği şeyleri icra edenlerin konumlarında kalacaklarını söylüyor. Devletin bütönlüğü ve emniyetinden sorumlu olan görevlilerin emanete ihanet etmelerinin vazifelerinden azledilmeye yol açacağını dile getiren Hegel, modern devletin fertlere payladığı vazifelerin eski zamanlardaki şövalye vazifelerine benzemediğinin altını çizmiştir. Şövalye vazifelerinin tamamen şövalyenin keyfî iradesine bağlı olduğunu ifade eden Hegel, modern devletteyse vazifelerin aralıksız devam ettirilmesi ve bu mevzuda aksaklık olmaması gerektiğini savunmaktadır. Ferdin vazifeyi bir ihtiyaç olarak görmesi gerektiğini dile getiren Hegel, ferdin, devletin ortadan kalkacağı durumunda kendi konumundan olacağı

kaygısıyla yaşaması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu düşüncenin bize karşılıklı ilişkiden; özel ve evrensel menfaatten haber verdiğini ileri süren Hegel, özel menfaatin, ferdin kendi konumunu muhafaza etmesi olduğunu ama bu muhafaza zamanı küllî menfaatin yani devletin de muhafaza edilmiş olacağını savunmaktadır.

Devletin başarılı veya başarısız olmasını, resmî vazifelerde çalışan fertlerin faaliyetleriyle ilişkilendiren Hegel, devletin resmî vazifelilerin icraatlarında tezahür ettiğini, resmi vazifelilerin, devleti başarılı şekilde yurttaşlara takdim ve terennüm etmeleri için işlerini meleke haline getirmeleri gerektiğini savunuyor. K. H. Ilting'in tezi de ulaştığımız sonuçla aynı mahiyettedir. "Devletin evrensel amacından hareketle onun organlarını türetmeye giriştikten sonra Hegel, 270'de⁷⁶, devletin "kendini bilen ve isteyen tin" olarak devlet gücünün taşıyıcılarında edimsel hâle geldiğini göstermeyi amaçlar."⁷⁷ Vazifelerini meleke haline getirenlerin artık özel menfaat düşünmeyerek küllî gayeler doğrultusunda icraat yapacaklarını dile getiren Hegel, bunun şahidi olan yurttaşların devlete daha da bağlanacaklarını söyler.

Yürütme gücünü icra edenlerin orta sınıfın esas bölümünü teşkil ettiklerini dile getiren Hegel, orta sınıfın, halkın en kültürlü kısmı olduğunu, yukarısında hükümdarlık kurumlarının aşağısındaysa korporasyon haklarının yer aldığını söylemektedir. Hem aristokrasi sınıfının çıkmasını engellediği hem de yurttaşların hukukla daha iyi irtibatını sağladığına göre yargının yürütmeye tabi edilmesi gerektiğini savunan Hegel, aristokrasinin, eski zamanlarda yargının yürütmeden bağımsız olduğuna göre meydana çıkabildiğini savunuyor.

⁷⁶ Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* eseri kastediliyor.

⁷⁷ K. H. Ilting, "Hegel'in Devlet Kavramı ve Marx'ın Erken Dönemdeki Eleştirisi", s. 450.

5.1.5. Yasama Gücü

Yasama gücünün kanunlarla dolayısıyla devletin iç işleriyle ilgili olduğunu dile getiren Hegel, kanunların gelişmesinin siyasî ana yapının da gelişmesine yol açacağını beyan etmiştir.

Yasama gücü içinde birkaç moment olmakla birlikte tayin edici olan iki momentin olduğunu belirten Hegel, bunlardan birinin nihaî karar verici olan monarşi momenti diğerinin yürütme (hükümet) momenti, son momentininse stand (sınıf) meclisleri olduğunu beyan etmektedir.

Sınıf meclislerinin genel menfaate hizmet için mevcut olduklarını, yürütme gücü ve halk arasında yer aldıklarını savunan Hegel, sınıf meclisleri sayesinde kanunların geniş halk kitlesine daha iyi bir şekilde ulaştığını, halkın devlet karşısında yığın olmaktan çıktığını, sınıf meclislerinin hem devlete sadık hem de özel menfaat duygusuna sahip olduklarını söylüyor. Halkın, sınıf meclisleri sayesinde devlette temsil olunduğunu düşündüğünü ve tatmin olduğunu belirten Hegel, sınıf meclisi olmadan da devletin var olacağını, zira devletin üst kademe yöneticilerinin, vazifelerini, sınıf meclisi üyelerinden daha iyi bildiklerini savunur. Üst kademe yöneticilerin daha bilgili ve daha yetenekli olduklarını dile getiren Hegel, sınıf meclisinin üst kademe yöneticilerin gözünden uzak kalan şeyleri yakından bildiğini, devletin halk kitlesiyle en yakın irtibatını sağladığını ve bu sebeple de en acil ihtiyaçları ve eksiklikleri telafi ettiğini söylemiştir.

Medenî cemiyet hâlinde fertlerin yığın olduklarını iddia eden Hegel, yığın hâlindeki halkın eylemlerinin anlamsız ve irrasyonel olduğunu, siyasî cemiyetteyse yığın hâlinin

ortadan kalktığını ve sınıf meclisi sayesinde bunun gerçekleştiğini savunmaktadır. Hegel, halktan kanun oluşturmaya beklememek gerektiğinin altını çizmiştir.

Sınıf meclisinin hükümdarlık gücüne karşı olma imkânına sahip olduğunu dile getiren Hegel, devlet yöneticiliğinde en üst konumda hükümdarlık en alt konumdaysa sınıf meclisinin bulunduğunu dolayısıyla bu ikisinin arasında uçurumun her zaman mevcut olduğunu söylemiştir. Yürütme gücünün bu ikisi arasında dengeyi sağladığına işaret eden Hegel, sınıf meclisinin iki kamaralı olmasının en uygun olan yol olduğunu belirtmiştir. Hegel, sınıf meclisinin iki kamaralı olduğu zaman bu iki kamaranın kendi aralarında bir birilerine muhalefet edeceğini ve bu durumdan da en çok fayda elde edenin muhakkak devlet otoritesi olacağını savunur.

5.1.6. Dış Hükümlranlık

Devletin içe yönelik hükümlranlığının yanında bir de dışa dönük hükümlranlığından söz eden Hegel, devleti büyük bir aile gibi düşünmemiz gerektiğini ve her ailenin bir reisi (şefi) olduğunu ve bunun içe yönelik hükümlranlığa delalet ettiğini söylemiştir. Hegel'e göre ailenin dışa yönelik hükümlranlığı, ailenin kendisini diğer ailelere kabul ettirmesidir.

Devletin dışa yönelik hükümlranlığının temsil edilmesi hükümdarın (monarkın) elindedir. Monark, orduya kumandanlık etme, savaş ve barış ilan etme ve başka devletlerle ilişkiler kurma vazifesini haizdir.

Hegel, devletin dışa yönelik hükümlranlığı çerçevesinde ilk ele alınması gereken mevzunun savaş olduğunu, savaşın, çoğu insanın ileri sürdüğü şekilde korkunç bir vaka değil devleti daha da olgunlaştıran ve tehlikelerden muhafaza eden unsur olduğunu

savunur. Savaşın devlet fertlerinin ahlâkını ölçen ve kuvvetlendiren unsur olduğuna dikkat çeken Hegel, hangi fertlerin daha ahlâklı olduğunun savaş zamanlarında ortaya çıktığını, savaşların tıpkı denizleri her zaman taze tutan rüzgârlar gibi olduğunu beyan eder.

5.2. Dış Siyasî Hukuk (Uluslar Arası Hukuk)

Uluslar arası hukukun devletlerarasındaki münasebetleri düzenleyen hukuk olduğunu ifade eden Hegel, uluslar arası hukukun onu tertip eden farklı hükümdarların iradelerine tabi olduğunu savunmuştur.

Her devletin diğer devlete nispetle muhtar olduğunu dile getiren Hegel, bir devletin meşruluğunun birinci şartının diğer devletler tarafından tanınması olduğunu beyan eder.

Hegel'e göre devletleri muhakeme edecek bir kurum yoktur. Devletlerarası sorunları çözmek için seçilen hakemler grubu da devletlerin iradelerine tabidir. Hegel, Kant'ın ileri sürdüğü Devletler Ligi fikrinin gerçekleşemez olduğunu beyan etmektedir. Devletler Ligi'ni hükümdarların iradeleri oluşturduğunu dile getiren Hegel, hükümdarların istedikleri zaman Devletler Ligi'nden çekilebileceklerini dolayısıyla devletlerarası sorunların hallinin tamamen hükümdarların iradelerine tabi olduğunu savunur.

Her devletin bir milletin ruhu olduğunu kabul eden Hegel, bu ruhların sınırlı ve küllî ruhun tezahürleri olduğunu, küllî ruhun, sınırlı ruhların diyalektiği sonucunda kendi kendisini sınırsız şekilde yarattığını ve dünya tarihine dayanarak sınırlı ruhları muhakeme ettiğini ve bu sebeple dünya tarihinin dünyanın yüce muhakeme divanı olduğunu söylemiştir.

5.3. Dünya Tarihi

Hegel'e göre küllî ruh, sırasıyla sanat, din ve felsefe merhalelerinden geçerek dünya tarihi merhalesinde fiil halinde ruhî gerçekliğe dönüşüyor. Küllî ruh, sanatta sezgi, dinde tasavvur, felsefede saf düşüncedir. Bu sürecin tamamen rasyonel olduğunu iddia eden Hegel, bu süreçlerden geçen ruhun kendisini daha çok kavramış olacağını, Ruh'un kendi kendisini kavraması için kendisine yabancılaşması gerektiğini savunmaktadır. Hegel, kendinde irade, aile, medenî cemiyet, devlet, sanat, din ve felsefe merhalelerinin, ruhun kendine yabancılaşma sürecinin birer merhaleleri olduğunu ve Ruh'un tekrar kendine dönmesi için bu süreçlerden geçmesi gerektiğini beyan etmiştir. Başlangıçta bilinçsiz olan ruhun en sonunda dünya tarihinde Mutlak Ruh olduğunu savunan Hegel, tarih sahnesinde ortaya çıkan her milletin kendi gayesi doğrultusunda yaşadığını ve gayesine uygun siyasî ana yapıya dolayısıyla devletine sahip olduğunu beyan eder. Hegel, milletlerin kendileri için kabul ettikleri gayenin aslında Ruh'un onlar için uygun gördüğü gaye olduğunu savunmaktadır. Milletler kendi gayelerini gerçekleştirdiği zaman farkında olmadan Ruh'un gayesine hizmet etmiş olurlar. Hegel'e göre gayesine ulaşan milletin dünyadaki rolü de biter. Binaenaleyh o millet tarih sahnesinden yok olur. Ondan sonra gelen millet yok olan milletin vardığı noktadan işe başlar ve kendisine yeni ve ileri bir gaye tesis eder. Bu süreç Ruh'un kendisini mutlak şekilde gerçekleştirmesine kadar devam eder. Dolayısıyla her millet Ruh'un vasıtasıdır. Milletin bütün faaliyetleri fertlere dayandığı için bütün fertler de Ruh'un vasıtalarıdır. Ruh'un her ferde uygun gördüğü vazifenin olduğunu savunan Hegel, vazifesinin bilincinde olan ve bunu mükemmel şekilde icra eden ferdin erdemli insan olduğunu söylemiştir.

Vazifesini mükemmel şekilde icra eden milletlerin uygar milletler olduklarını iddia eden Hegel, uygar milletlerin kendi zamanlarının mutlak hâkimleri olduklarını, barbar milletlerle aynı haklara sahip olmadıklarını, uygarlık değerlerini kabul ettirmek için barbar milletlerle savaşmaları gerektiğini ve bu tutumlarının rasyonel olduğunu, zira onların zamanın ruhları olduklarını savunur.

Hegel'e göre evrensel tarihin geçtiği 4 merhaleye ait 4 ilkesi vardır. İlk merhale Doğu âlemdir. Doğu âleminin ilkesi, Ruh'un kendi halinde ve bilinçsiz olmasıdır. İkinci merhale Yunan âlemdir. Yunan âleminin ilkesi, Ruh'un kendisini bilmeye başlamasıdır. Üçüncü merhale Roma âlemdir. Roma âleminin ilkesi, Ruh'un kendisi için varlık olmaya başlaması ve bilincinde derinleşmesidir. Dördüncü merhale Germen âlemdir. Germen âleminin ilkesi, Ruh'un hakikati kendi içinde bulmasıdır. Dolayısıyla Ruh'un mutlaklaşmasıdır. Hegel'in Germen âleminden kastının ne olduğunu Shlomo Avineri şu şekilde açıklıyor.

Dolayısıyla "Germanik dünya" sadece Almanya'yı ve kuzeydeki milletleri değil, Fransa, İtalya, İspanya ve İngiltere'yi de kuşatır. Aynı zamanda daha dar anlamda Teutonik halklar olarak tarif edilen Latin halkları da, Hegel tarafından açık bir biçimde onun 'Germanik dünya'sında muhafaza edilir⁷⁸

Hegel'e göre ilk merhale olan Doğu âleminde devletin yönetim biçimi teokrasidir ve din her alanı tayin ve idare etmektedir. İkinci merhale olan Yunan âleminde Ruh'un kendi kendisine yabancılaşmaya dolayısıyla bilme sürecine başladığına dikkat çeken Hegel, üçüncü merhale olan Roma âleminde milletlerin kişiliğini temsil eden kahramanların ortaya çıktığını, devlet idare etme biçiminin giderek geliştiğini ve dördünde merhale

⁷⁸ Shlomo Avineri, "Tarih: Özgürlük Bilincine Doğru İlerleme", *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı Yay., Ankara 2013, s. 511.

olan Germen âlemindeyse Ruh'un ıstıraptan kurtulduğunu, kendi kendisini bulduğunu, kendi kendisini bildiğini, kendine yabancılaşma sürecinin sonlandığını söylemiştir. Hegel'e göre Germenler Ruh'un kendisini gerçekleştireceği millet olarak seçilmiştir ve Germen âleminde Mutlak Ruh'un bilme objesi kendisidir.

Semavî ve dünyevî âlem arasında olan farklılığın Ruh'un kendisini devlette gerçekleştirmesiyle son bulduğunu savunan Hegel, Ruh sayesinde semavî âlemin dünyevileştiğini savunmuş, dünyevî âleminse varlığını mücerret düşünce seviyesine yani hukukun ve kanunun rasyonelliği seviyesine ulaştırdığını şu şekilde: "Böylece, bu iki âlem arasındaki zıtlık, varlık nedenini içinden kaybeder ve silinir"⁷⁹ dile getirmiştir.

⁷⁹ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 274.

II. Bölüm

b.1

Nurettin Topçu, Hegel’den farklı olarak çok sayıda kitap kaleme almamıştır.

Nurettin beyin doktora tezi *Conformisme et Révolte* (İsyan Ahlâkı), doçentlik tezi *Bergson*, liseler için kaleme aldığı dört kitabı (*Felsefe, Sosyoloji, Mantık, Psikoloji*) ve *Reha* romanı dışta tutulursa, *Taşralı*’daki hikâyeler dâhil diğer eserlerinin nerede ise tamamı yayınlanmış makalelerinden, dergi ve gazete yazılarından oluşmaktadır.⁸⁰

Nurettin Topçu’nun bazı makaleleri kendisi hayattayken derlenmiş ve kitap şeklinde neşrolunmuştur. Ölümünden sonraki yıllarda talebeleri olan İsmail Kara ve Ezel Erverdi makalelerini derleyerek kitap şeklinde neşretmişlerdir.⁸¹ Felsefe alanında doktora tezi hariç müstakil eser vermemesi, Nurettin Topçu’nun sistematik düşünceye sahip olmadığı anlamına gelmemelidir. Felsefenin hemen hemen her meselesini muhtelif makalelerinde kendisine mevzu edinen Nurettin Topçu her alana dair sistematik fikirler dile getirmiştir.

Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*⁸², *Büyük Fetih, Komünizm Karşısında Yeni Nizam* gibi eserlerinde devlet mevzusu üzerinde durmuştur. Bu eserleri arasında *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi* isimli eseri, devlet nazariyesinin temelini oluşturduğu için çalışmamız açısından önemlidir.

⁸⁰ İsmail Kara, “Nurettin Topçu Bibliyografyası - I”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 523-524.

⁸¹ Nurettin Topçu’nun külliyyatının nasıl oluştuğuna dair geniş bilgi için bkz: İsmail Kara, “Nurettin Topçu Bibliyografyası - I”, s. 523-551.

⁸² “Konu yakınlıklarını hesaba katarak, önceki baskıları müstakil kitaplar halinde olan *İradenin Davası* ile *Devlet ve Demokrasi*’yi ve *İslâm ve İnsan*’la *Mevlana ve Tasavvufu* birer kitap haline getirdik.” (İsmail Kara, “Nurettin Topçu Bibliyografyası - I”, s. 524.

İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi; İradenin Davası ve Devlet ve Demokrasi diye ayrılmış iki esas bölümden, bölümler de başlıklardan müteşekkildir. Devletleri iradeli ve iradesiz diye ikiye ayıran Nurettin Topçu, her şeyin temelinde iradenin olduğunu ve gerçek iradenin, Allah’a ulaştıran irade olduğunu savunmaktadır. “Gayesine ulaşabilen gerçek ve tam irade, fertten başlayan, aile ile devleti yani otoriteyi isteyen, millet ve insanlık basamaklarından da geçerek Allah’a ulaştıran iradedir.”⁸³ Bu eserinde Nurettin Topçu, modern devletin nihaî devlet modeli olmadığını, modern devletin insanları selamete değil sefaletle götürdüğünü göstermeye çalışmış, modern devletle bağlantılı olarak modernite eleştirisi yapmıştır. Bu bağlamda Nurettin Topçu modern devletin, insanların iradelerini hapsedtiğine vurgu yapmış ve bu sebeple de millet, sanat, din ve ahlâk alanlarının tahrip olduğuna işaret etmiştir. Nurettin Topçu’ya göre bütün manevî buhranların sebebi devletin mutlaklaştırılması ve gerçek iradenin devlete atfedilmesidir. Ona göre manevî buhranlardan kurtulmanın yolu, insanın kendi iradesini doğru istikamette yönlendirmesine bağlıdır. Millet, devlet, sanat, din ve ahlâk gibi alanların kendi başına var olmadığını, insan ve Allah’ın birlikte hareket etmesi sonucunda var olduğunu savunan Nurettin Topçu, insanın kendisine dönmesiyle düştüğü sefaletlerden kurtulacağını ve iradesini Allah’a ulaştırdıktan sonra var oluş alanlarının yeniden ihya olunacağını beyan etmiştir. Bütün meselelerde insanı temel alan Nurettin Topçu, insanın kendisine dönmesiyle mensup olduğu ailenin, içinde yaşadığı cemiyetin, vatandaşı olduğu devletin de bayındır olacağını savunur.

İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi isimli eseri yakından tanımamız için bu bölümde sözünü ettiğimiz eser ve eserin yapısı temel alınarak Nurettin Topçu’nun görüşleri, özellikle devlet nazariyesi sunulmaya çalışılacaktır.

⁸³ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 16.

1.1. İrade

İnsanda en büyük kuvvetin irade olduğunu söyleyen Nurettin Topçu, iradenin hayatımızın idare edicisi olduğunu söylüyor. İrade sahibi olmanın maceraperest olmak anlamına gelmediğini savunan Nurettin Topçu, irade sahibi olmanın kendini bilmek olduğunu ve kendini bilen insanın, iradesini Mutlak İrade'ye yönlendiren kimse olacağını belirtmiştir. Nurettin Topçu, iradenin mekanik hadise olmadığını, tokat yiyen kimsenin tokada karşılık vermesinin de bir irade hareketi olmadığını, irade hareketinin, Allah'a yükselmek isteyen mistik kuvvet olduğunu savunmuştur. İradenin doğuşu mekanik hadise olmuş olsaydı herkesin iradesi aynı olmuş olurdu tezini savunan Nurettin Topçu, bu zaman da bütün insanların aynı şeyleri murat etmiş olacaklarını ama insanların farklı şeyleri istediklerine şahit olduğumuza göre iradenin mekanik hadise olmadığı hükmüne varıyor. Nurettin Topçu'ya göre irade, bizde doğuştan vardır ve duygularla besleniyor, hareket de iradenin dıştaki eseridir.

İradenin gayesi olması gerektiğini vurgulayan Nurettin Topçu, gayesi olmayan iradenin sefaletе düşeceğini ama her gayesi olan iradenin de selamete ereceğini söyleyemeyeceğimizi, iradenin selamete ermesi için Allah'ı kendisine gaye edinmesi gerektiğini söylemiştir. Nurettin Topçu'ya göre dünyayı kendisine gaye edinen irade, menfaatçi ve her şeyle girebilen irade, selamete eren iradeyse, sırasıyla fertten, milletten, devletten, sanattan, dinden ve ahlâktan geçerek Allah'a ulaşan iradedir. Fert, millet, devlet, sanat, din ve ahlâk iradenin geçtiği birer güzergâhtır. İradesini bu güzergâhlardan geçiremeyen veya bu güzergâhlardan her hangi birisini kendisine gaye edinen ve mutlaklaştıran irade hiçbir şekilde selamete eremez.

2. İnsanda İrade

İnsanın ıstırap duymasının onun irade sahibi olduğuna işaret ettiğini savunan Nurettin Topçu, ıstırapın insandaki tazyik ve karşı koymanın eseri olduğunu, tazyik ve karşı koymanın bizi sonsuzluğa yönelttiğini beyan etmektedir. Nurettin Topçu'ya göre insanın sonlu şeylere yönelmesi onda ıstırap uyandırıyor ve sonlu şeylerden aldığı sevinç de sonlu oluyor. Cansız varlıklar dış dünyayla uyum içinde yaşıyorlar çünkü tazyik ve karşı koymadan yani iradeden mahrumlar. Dünyaya uyum sağlayan insanın, dünyayla uyum içinde yaşayan cansızlardan hiçbir farkının kalmadığına dikkat çeken Nurettin Topçu, insan, kendisini cansız varlıklardan ayırmak istiyorsa bunu kanıtlaması gerekiyor görüşünü dile getiriyor. Yani insan, içindeki cevheri Mutlak Gaye'ye istikametlendirmeli ve bu gayenin ondan talep ettiği şeyleri icra etmelidir.

Nurettin Topçu'ya göre insandaki irade yaratıcı olmalıdır. Bunun için insan ıstırap duymalıdır. İstırap, yok olma korkusudur. Yok olma korkusu insanı durağanlıktan kurtarıyor. Durağanlıktan kurtulan insan, her daim hareket halinde oluyor. Hareket halinde olan insan dünyaya uyum sağlamaz, dünyayı değiştirmeye çalışır. Dolayısıyla ıstırap, insanı dünyayı değiştirmeye yönlendiriyor. En çok ıstırap duyan insanlar dünyayı en çok değiştiren insanlardır. İnsanın ıstırap duyabilmesi için kendi kendisiyle baş başa kalması gerekiyor. İnsan, kendi kendisiyle yüzleşmekten korkar. İnsanın kendi kendisiyle baş başa kalması demek, insanın kendisini sorgulaması anlamına geliyor. İnsan, kendisini sorgulamaktan çekinir. Zira sorgulamak insanda ıstırap uyandırır. İnsanın, kendisini sorgulamaktan korktuğu için topluluktan ayrılmak istediğini söyleyen Nurettin Topçu, bu sebeple insanın topluluk içinde avare gibi yaşadığına, topluluğun kabul ettiği şeyleri tetkik etmeden olduğu gibi kabul ettiğine dikkat çeker. Böyle

yaşama tarzını kabul eden insanların yetiştirdiği çocukların da ergenlik çağına girmeden iradeleri bozulur. Zira bu çocuklar, gözlerini açtıkları ailelerin hayat tarzını olduğu gibi taklit etmeye başlarlar. Nurettin Topçu'ya göre onlar için gördükleri hayatın dışında başka hayat yoktur, topluluk içinde yaşamak onlara da “huzur” verir. Ama bu huzur sonludur. Huzur, Allah'la ittisaldedir. Gerçek huzura kavuşmak için ıstırapı tatmak gerekir. İstırapı tatmanın yoluysa insanın kendisiyle yüzleşmesinden geçer. Nurettin Topçu, kendisini sorgulayan insanın, iradesine hâkim olma ve hâkim iradeye teslim olma yolunda ilk adımı atmış olduğunu savunmaktadır.

Her insanın doğuşunun ıstırapla gerçekleştiğini savunan Nurettin Topçu, dinlerin de böyle doğduğuna, peygamberlerin en çok ıstırap duyan kimseler olduğuna dikkat çekmiştir. Nurettin Topçu'ya göre peygamberler, dünyayı değiştirmeye çalışanlardır. Hz. Muhammed ıstırapı yaşayan en büyük peygamberdir. Zira Hz. Muhammed insanların karanlık hayattan aydınlık hayata geçmesine vesile olmuştur.

3.Millette İrade

İnsan iradesinin Allah'a doğru hareketinde geçtiği güzergâhlardan ikincisine millet ismini veren Nurettin Topçu, iradenin insan içinde kendisini eksik hissettiğini, ferdiyet güzergâhının cüzi irademize sağladığı mekânın irademize dâr geldiğini, bu sebeple irademizin kendisini daha rahat hissedeceği mekâna yöneldiğini ve bu mekânın isminin millet olduğunu söylemektedir.

Nurettin Topçu'ya göre millet ben'den doğar, zira ben kendi muhtaçlığını gidermek için milleti ortaya çıkartır. Millet hem ben'dedir hem de ben'in dışındadır. Ben'den doğan millet, ben'de kalmaz, ben'i de içine alır ve sonsuzluğa yönelir. Millet fiziki varlık

değildir. Geçmişten günümüze akan zaman diliminde tasavvur edilebilen varlıktır. Nurettin Topçu, milleti, geçmişten geleceğe doğru akan nehre benzetmiştir.

Milletin tıpkı insan gibi ruh ve vücuda sahip olduğunu savunan Nurettin Topçu, “Onun da bir vücudu ve ruhu vardır. Onda da ruh vücuda hayat verir ve vücudun ideali ruhu kuvvetlendirmektedir”⁸⁴ tezini dile getirmiştir. Milletın vücutunun ideali milletin ruhunu kuvvetlendirmek olmalıdır fikrini savunan Nurettin Topçu, milletin vücutunun coğrafya, tarih ve güzel sanatlardan müteşekkil olduğunu, milletin coğrafyasının o milletin vatanı olduğunu beyan eder. Vatan millet vücudunun en müşahhas hâlidir tezini dile getiren Nurettin Topçu, her ırkın ortaya çıkmasını sağlayan unsurun da vatan olduğunun altını çizmiştir. Nurettin Topçu’ya göre vatan belli toprak bütününden oluşuyor. Her ırkın farklı ve değişmekte olduğunu savunan Nurettin Topçu, ebedi kalan ırkın olmadığını ve ırlardaki değişmeyi sağlayan gücün de toprak olduğunu söylüyor.

Milletin vücudunun diğer parçası olan tarih, milletin fedakârlıkları sayesinde teşekkül ediyor. Nurettin Topçu’ya göre millî tarih, milleti besleyen kaynaktır. Milletın şahsiyetlerinin, kahramanlarının ve şehitlerinin oluşturduğu millî tarihin hayat pınarı olduğunu söyleyen Nurettin Topçu, milletin bünyesine zarar vermek isteyenlerin ilk önce millete tarihini unutturmaya çalıştıklarını ama bunun kolay bir iş olmadığını savunur. Çünkü ona göre tarih, milletin ruhunun da kaynağıdır. Millet, düştüğü sefaletten geçmişinden destek alarak kurtulabilir “...ve bu manada ölümler bizi yaşıatıyorlar.”⁸⁵

⁸⁴ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 33.

⁸⁵ A. g. y., s. 35.

Nurettin Topçu'ya göre güzel sanatlar milletin vücudunun çiçekleridir. Millet, güzel sanatlarla kendisini ifade ediyor. Güzel sanatların, millettten beslenmesi gerekiyor. Güzel sanatların milletin tabiatına uygun şeyleri ifade etmesi gerektiğini savunan Nurettin Topçu, millete yabancı unsurların terennüm edilmesinin millet nezdinde kabul edilemez vakıa olduğunu söylüyor. Nurettin Topçu'ya göre güzel sanatların milletin ıstırabını dile getirmesi gerekiyor. Milletin evlatları kendi güzel sanatlarını bırakıp, diğer milletlerin güzel sanatlarını öğrenmeye çalışsa, onların yaptıkları sanat Nurettin Topçu'ya göre taklitten öteye geçemez ve taklitçi sanat, milletin neşe kaynağı olamaz.

3.1. Millette İrade Sefaletleri

Nurettin Topçu, millette iradenin sefaletinin, milletin mukaddes değerlerini terk etmesi anlamına geldiğini, terk etme durumunun da yabancı ellerin propagandası sonucunda vuku bulunduğunu beyan etmektedir. Buradan çıkaracağımız sonuca göre bir milleti dıştan sefalete uğratmak zor ıştır. Bu sebeple Nurettin Topçu'ya göre yabancı eller milletleri içlerinden çürütmeye çalışıyorlar. Yabancı ellerin milleti sefalete düşürmek için kullandıkları aletlerin, milletin değerleri olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, milletin değerlerinin ve inşa edici öğeleri olan dil, din ve tarihin yabancı eller tarafından değiştirilmek istenildiğini dolayısıyla milleti yine milletin içinden yıkmaya çalışıldığını bildirmiştir.

Nurettin Topçu'ya göre millet, kendi diliyle var oluyor. Bir milletin dili o milletle aynı yaşıdır. Her millet kendi diliyle düşünür, kendi diliyle hayatını ikame ettiriyor, kendi dilinde kendisini ifade ediyor ve kendi diliyle varlığını devam ettiriyor. Dili bozulmaya çalışılan millet yok olma tehlikesiyle yüz yüzedir. Nurettin Topçu'nun kendi yaşadığı dönemde dile karşı yapılan tahribatı esaslı şekilde eleştirdiğini görmekteyiz. Millete

şekil veren ve milletin varlığını bozulmadan devam ettiren dinin tahrip edilmesi, milletin sefalet içinde düşmesine sebebiyet vereceğini savunur. Tarihin bir milletin hafızası olduğunu kabul eden Nurettin Topçu, hafıza olmadan istikbalin düşünülemeyeceğini, tarihi tahrip edilen milletin mazisiyle irtibat kuramayacağını ve mazisiyle irtibat kuramayan milletin de istikbalden yoksun olacağını beyan ediyor. Nurettin Topçu'ya göre istikbalden yoksun millet gayeden yoksun millet anlamına geliyor ki gayesi olmayan veya gayesini unutan millet yok olmaya mahkûmdur.

Nurettin Topçu'ya göre milletin sefalete düşmesi, iradenin millet güzergâhından geçerken bozulması anlamına geliyor ve irade, millet güzergâhında kendisini daha da kâmilileştireceği yerde kendisini hayata daha da zincirliyor. Hayata esir olan, geçici ve sonlu zevklerle oyalanan iradenin selamete eremeyeceğini dile getiren Nurettin Topçu, insanın iradesini Mutlak Varlığa yönlendirmesi gerekirken arzularının yönetimi altına girdiğini ve millet güzergâhında milleti gaye edinerek hayata giderek bağlandığını, hâlbuki hayatın, irade için gayeye ulaşmada sadece bir araç olduğunu bildirmektedir. Nurettin Topçu'ya göre hayatın iradeye vereceği hareket bil kuvvesi sınırlıdır. Hayattan sınırlı ölçüde hareket gücü alan irade geçemeyeceği duvarla karşılaşır. Bu duvarın aşılması için iradeye, daha çok hareket sağlayacak kaynak gerekir. Millet merhalesinde olan irade bu kaynağı Allah'a yönelmeden elde edemediğinden hayatın ona verdiği mahdud hareket enerjisini tüketir. Hareket enerjisini tüketen ve sonunda enerjisiz kalan millet diğer milletlerin kölesine dönüşür.

Millet güzergâhını mutlaklaştıran ve hayatı kendisine gaye edinen iradenin yok olma eşiğinde olduğunu savunan Nurettin Topçu, yok olma eşiğinde olan iradenin yaşadığı devlette mesuliyet, tabi olduğu dinde ihsan, ortaya çıkardığı ilimde canlılık olmadığını

beyan eder. Zira bu irade yok olmama için son çare olarak taklidi kullanmaktadır. Başka milletlerin taklidi aslında taklitçiyi hızlı bir şekilde köle durumuna dönüştürür. Dolayısıyla taklit çare değil yok olmaya hız kazandıran unsurdur. Sefalet içinde olan milletin kalabalık halinde yaşamayı idealize ettiğini ve yığın halinde yaşadığını dile getiren Nurettin Topçu, yığın halinde yaşamamanın ferdî ruhları hapsettiğini, milletin kurtarıcıları olan ferdî ruhların yığının baskısına maruz kaldığını ve yığının kendisinden farklı olanları erittiğini savunmaktadır. Zira farklılığın ortaya çıkması yığın için en büyük tehlikedir. Nurettin Topçu'ya göre yığın kendisine dayatılan tarzda yaşamaya alışıktır ve böyle yaşamamanın dışında hayat tanımaz. Yığına uyum sağlamayan ferdî ruhların cemiyetten dışlandıklarını söyleyen Nurettin Topçu, milleti kurtaracak ve millî iradeyi Mutlak Varlığa yöneltecek olanların, yığının yaşam tarzına isyan eden kimseler olduklarını ve yığının yaşam tarzının, kendisini en çok iktisat ve siyaset alanında belli ettiğini bildiriyor.

3.2. Millette İzzetinefs ve Siyaset

Nurettin Topçu'ya göre günümüzde iktisat ve siyaset, millete suikast yapan iki alete dönüşmüş, bu iki alet ele ele vererek milleti cılızlaştırmıştır. İktisat ve siyasetin, milletin başını çekmesi nereden kaynaklanır? sorusuna millet iradesinin kudretten yoksunlaşmasından cevabını veren Nurettin Topçu, sağlam iradeye sahip olan milletin iktisat ve siyaset tarafından yönlendirilemeyeceğini savunmaktadır. Nurettin Topçu'ya göre iktisat ve siyaset millet hayatında tayin edici olamaz. İktisat ve siyaset milletin işlerini yoluna koymak için kullanılan birer vasıta. Bu vasıtaların başını çeken millî irade olmalıdır. İktisat ve siyaset dostu düşman, düşmanı dost gösterebilir.

İktisat ve siyasetin şekil verdiği hayat tarzına direnen müdafaa sistemi, milletin izzetinefsidir. “İzzetinefs, millet halinde yaşayan fertlere Allah’a doğru götürücü ideallerin mesuliyetini yükler.”⁸⁶ İzzetinefs milletleri köle olmaktan kurtarır. Kudüs’ü barbarlardan kurtaran Müslümanların siyaseti değil, izzetinefsleri olduğunu savunmakta olan Nurettin Topçu, siyasete siyasetle cevap vermenin barbar milletlerin işi olduğunu bildiriyor. Sağlam iradeye sahip milletler siyasete siyasetle cevap vermezler. Siyaset insanları hilekâr yapar. Hayatın siyasete bağımlı kılınmasının insanın huzur ve rahatını bozacağına dikkat çeken Nurettin Topçu, Batı medeniyetinin siyaset üzerinden kendisini ayakta tutmaya çalıştığını savunur. Ona göre Batı’nın barbar milletleri diğer milletleri zehirli yılan gibi sançar fakat yemeden kaçır. Zira zehirlenmiş kitle hiçbir şeye yaramaz. Binaenaleyh batılı yılan zehirlediğini değil zehirlediğinin tasarrufu altında olan şeyleri sömürür.

Millet davası için siyasetin kullanılmasının yanlış olduğunu savunan Nurettin Topçu, dinin, maarifin ve ahlâkın siyasete alet edilmesinin, bizi içine düştüğümüz buhranlardan kurtaramayacağını bildirir. Milletin, siyasetin gayesi uğruna kendi değerlerini terk edebileceğini söyleyen Nurettin Topçu, mekteplerde çocuklara ahlâk yerine siyaset yapmayı öğretmenin, karakersiz nesil yetiştirmek anlamına geldiğini beyan ediyor. Nurettin Topçu’ya göre siyaset, geleceği inşa etmek için geçmişi imha eder. Hâlbuki milletin geleceği, kaygan zemin üzerinde olan siyasetle değil imana dayanarak inşa edilmelidir.

⁸⁶ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 42.

3.3. Özgürlüğün Sözü ve Kendisi

Özgürlük kelimesinin insanî var oluşa ait olduğunu dile getiren Nurettin Topçu, diğer canlılar için özgürlük kelimesini kullanmamamız gerektiğini söylemiştir. Ona göre özgürlük kelimesinin diğer canlılar için kullanmamamızın sebebi onların düşünce melekесinden mahrum olmalarıdır. Ama düşünebilmenin, özgür olabilmenin temeli olmadığını savunan Nurettin Topçu, her insanın özgür olmadığını ve özgürlüğün insanın yalnız başına yaşamında anlamlı olamayacağını dile getirmektedir. İssız adada yaşayan birisi için özgür olmanın anlamı yoktur. Yani insan için özgürlüğün varlığı ancak ve ancak cemiyet halinde yaşadığı zaman ortaya çıkar. Ben özgürüm diyen insan, özgürlüğünü sadece düşünce alanında saklarsa onun özgür olduğu söylenilemez. Nurettin Topçu'ya göre özgür insan, özgürlüğünü dile getirebilmeli ve fiillerinde özgürlüğünü gösterebilmelidir. Düşündüğü gibi yaşamayan insan bir zaman sonra düşüncelerini terk eder, başkalarının düşüncelerine göre yaşamaya başlar.

Ferdin kendi düşünceleri doğrultusunda yaşamasının onu şahsiyet sahibi yapacağını ifade eden Nurettin Topçu, cemiyetin kendi kabiliyeti istikametinde yaşamasının o cemiyeti millet yapacağını ve millet olabilmenin başlıca şartının özgür fertlerin aynı gaye istikametinde hareket etmeleri gerektiğini beyan eder. Ona göre eğer milletin fertleri aynı gaye etrafında tek vücut olmamışlarsa o milletin fertlerinin ben özgürüm veya ben özgür değilim demelerinin hiçbir anlamı yoktur. Zira gayesiz milletlerde özgürlük kelimesi mevcut fakat özgürlüğün kendisi kayıptır.

4. Devlette İrade

Devletin vatan toprakları üzerinde yaşayan insanların teşkil ettikleri manevî birlik olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, milletin vücudunun vatan toprağı olduğu gibi ruhunun da devlet olduğunu bildiriyor. Hâkimiyetin, devletin varlığının esası olduğunu beyan eden Nurettin Topçu, vatanına hâkim olmayan milletin ruhunun yani devletin olmadığını dile getirmektedir. Devletsiz vatanın cesede benzediğini vurgulayan Nurettin Topçu, millet iradesinin müşahhas haliyle kendisini devlette gösterdiğini söyler. “Devlet, esas itibariyle, bu hâkimiyet iradesinin ta kendisidir.”⁸⁷ Hâkimiyet iradesinin millettten neşet ve milleti temsil ettiğini söyleyen Nurettin Topçu, devlet kurmayan veya devletinden vazgeçen milletlerin başka devletlerin kölelerine dönüştüklerine dikkat çekmektedir.

Devletin hem içe hem de dışa yönelik hâkimiyetinin olduğunu savunan Nurettin Topçu, devletin kuvvetinin hâkimiyet olduğunu ve devletin kendi kuvvetini iyi ve güzel gayeler uğrunda kullanması gerektiğini beyan eder. Bu tip devletlerin faziletli devletler olduklarını dile getiren Nurettin Topçu, devletlerin içlerinde yaşattıkları iradenin Allah’a yönlendirmeleri gerektiğinin altını çizer. Ona göre kuvvetlerini kötü gayelere yönlendiren devletler faziletsiz devletlerdir ve yıkılması gerekir. Zira onlar iradeyi, menfaat ve geçici hazlar uğruna kullanırlar.

Devleti kuran iradenin kaynağı nedir? sorusuna, devlette iradenin iki kaynağı vardır, bunlardan ilki fertlerden neşet eden iradedir cevabını veren Nurettin Topçu, bu iradenin fertlerin üstüne çıktığını ve fertlerin üzerinde saltanat kurduğunu söylemektedir. Fertten çıkan iradenin bir anda ferdi de tayin eden kuvveye dönüştüğünü vurgulayan Nurettin

⁸⁷ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 50.

Topçu, iradenin ikinci kaynağının ilahî olduğunu bildirir. Bu iradeyi fertlerden neşet eden iradeye kıyasla açıklayamayacağımızı savunan Nurettin Topçu, fertlerin varlık sebebinin sözünü ettiğimiz irade olduğunu söyler. Nurettin Topçu: “Devlet, millet vücudunun ruh kazanması ve ilahî ruhun millete beden kazandırması demektir”⁸⁸ tezini savunmaktadır. Dolayısıyla devletin meydana çıkması sadece fertlerden yola çıkılarak açıklanamayacak var oluş sürecidir. Nurettin Topçu’ya göre millet vücudunun kazandığı ruhun bir kaynağı ferttir ancak sadece fertten yola çıkarak milletin ruhunu açıklayamayız.

Nurettin Topçu’ya göre devlet, fertten neşet eden, fertte kalmayan, milleti meydana çıkartan ve Allah’a ulaşmak için hamleler yapan iradenin bir güzergâhıdır. Fertlerin, devlet iradesini hem kendi içlerinde his hem de onları ihata eden güç olarak fahmettiklerini dile getiren Nurettin Topçu, bu zaman ferdin içindeki devletin iradesiyle onu ihata ettiğini düşündüğü güç olarak irade arasında paralelliğin ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. Nurettin Topçu, bu paralellik sebebiyle savaş zamanı ferdin vatan uğruna canını feda ettiğini ve fertle Allah arasında bağın kurulduğunu bildirir. Zira fertler, devletin onları daha yüksek hayata ulaştıracağını düşünürler.

Nurettin Topçu’ya göre devletin değeri o devletin ilahî olanla irtibat derecesine tabidir. Devletin ilahî olanla irtibatını yine fertlerin sağladığını savunan Nurettin Topçu, ilahî olanla irtibat sağlayan ferdî ruhların, ilahî iradeyi yeryüzüne indirdiklerine dikkat çeker. Hz. Muhammed’in ilahî iradeyi yeryüzüne indirenlerin en üstünü olduğunu ifade eden Nurettin Topçu, Fatih Sultan Mehmet ve Sultan Selim’in de ilahî iradenin yeryüzünde tecelli etmesini sağlayan şahsiyetlerden olduklarını söylemektedir. Zira Nurettin Topçu,

⁸⁸ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 52.

Fatih Sultan Mehmet ve Sultan Selim'in ilahî iradenin yeryüzünde tecelli etmesini sağladıklarını bizzat dile getirmektedir. Bu bağlamda Nurettin Topçu'nun zihnindeki ideal devletin Osmanlı devleti olduğunu düşünebiliriz.

İlahî iradeyi yeryüzüne indiren şahsiyetlerin kurdukları veya yönettikleri devletlerin gayesinin iyi ve güzel işler icra etmek olduğunu dile getiren Nurettin Topçu, bu devletlerin iyi ve güzel işler icra etmek için hâkimiyet iradesini Allah'a teslim ettiklerini söyler.

Nurettin Topçu'ya göre devletin temeli irade olduğu için devletlerin sınıflandırılması da iradeye dayalı yapılmalıdır. İradeye dayalı sınıflandırma sonucunda, iki tür devletle karşılaşacağımızı ifade eden Nurettin Topçu, bunlardan birinin iradeli diğerinin iradesiz devlet olduğunu bildirir. Fakat unutmamamız gerekiyor ki Nurettin Topçu'ya göre tamamen iradeden yoksun devlet olamaz. İradesiz devlet, iradesi olmayan devlet değil, iradesini olması gereken şekilde kullanmayan devlettir. İradeli devletin iki taraflı bağının olduğunu söyleyen Nurettin Topçu, taraflardan birisinin fert diğerinin Allah olduğunu beyan eder. Ona göre iradesiz devletin Allah'la bağı kopmuş, fertle olan bağıysa tamamen menfaat ve çıkara dayanmaktadır. İradesiz devletin yok olması fertle kalan bağının da koptuğu anlamına gelir. Allah'la olan bağın isminin iman, fertle olan bağın ismininse adalet olduğunu vurgulayan Nurettin Topçu, Allah'la olan bağı kopartan veya Allah'la bağ kurmayan iradesiz devletin hem de küfür devleti olduğunu serdediyor. Fertle bağı kopartan devletse zülüm devletidir. Nurettin Topçu, klasik İslâm siyaset nazariyelerinde serdedilen “imansız devletin var olabileceğini fakat zülüm yapan devletin var olamayacağı” tezini savunmaktadır.

Fertle ve Allah’la kurulan bağların iradeli devletin var oluş ilkesine dönüştüğünü dile getiren Nurettin Topçu, böyle devletlerde hâkim olan şuurun mesuliyet şuuru olduğunu ve mesuliyetli devleti yine fertlerin mesuliyetleri ortaya çıkardığını bildirir. Mesuliyetsiz fertlerden müteşekkil olan milletin, mesuliyetli devlete sahip olacağını düşünmenin anlamsız olduğunu vurgulayan Nurettin Topçu, mesuliyet şuuruna sahip muallimin devleti mektepte, hekimin şifahanede, âlimin ilim ocağında araması gerektiğini söylemektedir. Nurettin Topçu’ya göre herkes konumunun ondan talep ettiği yerde olmalı ve konumunu aşan işlerle uğraşmamalıdır.

4.1. Devlette Hâkimiyet ve Mesuliyet İradesi

Nurettin Topçu’ya göre milletten devlete doğru giden irade olduğu gibi devletten millete doğru inen irade de vardır. Miletten devlete doğru giden iradenin teslimiyet olduğunu dile getiren Nurettin Topçu, teslimiyet iradesinin devlette son bulmadığını, teslimiyet iradesi için devletin bir güzergâh olduğunu ve nihaî gayesinin Allah’a teslim olmak olduğunu savunmuştur. Devletten millete doğru inen iradeyeyse hâkimiyet ismini veren Nurettin Topçu, teslimiyet iradesinin nihaî gayesi Allah olduğu için, Allah’tan millete doğru inen iradenin hâkimiyet adını aldığını, devlet yöneticilerinin bu hakikatin farkında olmalarının onları mesuliyet sahibi yapacağını ve yönettikleri devletin de mesuliyetli devlet olacağını söylüyor. İsmail Kara’nın tespitinin de ulaştığımız sonuçla aynı mahiyette olduğunu söyleyebiliriz.

Bu aynı zamanda bir siyasi kavram olan hâkimiyet fikrinin Yüce Allah’ta temerküz ettiğini ve oradan âleme, devlete, insana yayıldığını gösterir. Yükseliş çizgisi aşağıdan yukarıya yani insandan Allah’a doğru ise *itaat*⁸⁹ ve *teslimiyet* kavramları etrafında şekillenir⁹⁰

⁸⁹ Alıntılardaki vurgular müelliflerine aittir.

Devlet yöneticileri teslimiyet ve hâkimiyet iradesinin hakikî mahiyetini idrak etmez veya bu hakikati terk ederlerse devletin mesuliyetsiz olacağı tezini savunan Nurettin Topçu, bu zaman devletin mutlaklaştırılacağını, milletten Allah’a doğru giden irade yolunun kapatılacağını ve teslimiyetin devlete olduğunun kabul edileceğini bildirmiştir. Nurettin Topçu’ya göre bunun sonucunda Allah’tan millete doğru inen irade mefkûresi terk edilir, hâkimiyetin devlete mahsus olduğu kabul edilir.

Mesuliyet şuurunu terk veya kaybeden devletin bir veya birden fazla kişinin millet üzerinde diktatör olmasına yol açacağını vurgulayan Nurettin Topçu, mesuliyetli devletin meşruluğunu ilahî âlemden aldığını, ilahî âlemin hükümrancılığı karşısında bütün fertlerin eşit olduklarını dolayısıyla mesuliyetli devlette fertlerin gerçek hükümrancının Allah olduğunu idrak ettiklerini bildirir. Nurettin Topçu’ya göre devlet yöneticileri devlet iradesinin sağlam şekilde Allah’a yönelmesine hizmet ederler. Devlet iradesinin sağlam şekilde Allah’a yönelmesine engel olanları, devletin cezalandırma hukukunun olduğunu dile getiren Nurettin Topçu, devletin Allah’ın hükümrancılığının yeryüzünde tecellisi olduğunu savunmaktadır.

4.2. Hâkimiyet ve Demokrasi

Mesuliyetli devletin, idare ettiği millete verdiği vaadi icra ettiğini vurgulayan Nurettin Topçu, millete verilen vaadin icraatı için devlette iktidar hiyerarşisinin teşekkül etmesinin zarurî olduğunu, iktidar hiyerarşisinin adının hükümet ve hükümetin de devletin aklı olduğunu beyan eder. Dolayısıyla devlet iradesinin makuliyet çerçevesinde var olmasını sağlayan kuvvet, hükümettir. Hükümet, hükmetmeye layık fertlerden

⁹⁰ İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu’da Siyaset Ve Devlet Telakkisi”, s. 247.

müteşekkil olmalıdır. Nurettin Topçu'ya göre hükümet vazifeleri bahşedilmez, kazanılır. Nurettin Topçu, bu vazifeleri icra eden fertlerin kendi konumlarını geçici makam olarak kabul etmeleri gerektiğini binaenaleyh hükümeti oluşturan fertlerin maaş almamalarının icap ettiğini, sözünü ettiğimiz şahısların ahlâkî şöhretlerinin olmasının kâfi olacağını savunmaktadır.

Demokrasinin devlet iradesinin bütün fertlere sirayet etmesi anlamına geldiğini dile getiren Nurettin Topçu, devlet iradesini şuur haline getiren fertlerin mesuliyet sahibi olduklarını dolayısıyla demokrasinin, devlet yöneticileriyle milletin fertleri arasında şuur uygunluğunu ortaya çıkardığını söylemiştir. Devlet yöneticilerinin mesuliyet şuuruyla fertlerin mesuliyet şuurunu arasında paralellik varsa demokrasinin gerçekleşeceğini vurgulayan Nurettin Topçu, fertler ve devlet yöneticilerinin istedikleri şekilde yani keyiflerine göre hareket edemez olduklarını savunuyor.

Millette mesuliyet şuurunun terk veya kaybedilmesinin sefalet yol açacağını ifade etmekte olan Nurettin Topçu, bu zaman idare şekli olarak demokrasinin hiçbir anlamının kalmayacağını, zira demokrasinin gaye değil, vasıta olduğunu ve vasıta olduğuna göre sorunlara çözüm üretemediğini bildirir. Demokrasinin ulvî gayeler uğruna ve mesuliyetli kişiler tarafından kullanılırsa işe yarayacağına dikkat çeken Nurettin Topçu, demokrasinin kendinde değeri olmadığını savunuyor. “Hiçbir rejim kendiliğinden, mutlak surette ne iyidir, ne de fenadır. Esas olan, onu kullanacak, insanın ruh ve ahlâk yapısıdır.”⁹¹ Demokrasinin, vücudu hastalanmış milletin ilacı olmadığını, hasta milletin şifasının onun kendine dönmesi olduğunu savunan Nurettin Topçu, milletin kendine dönebilmesinin yolunun fertlerin kendilerini bilmelerinden geçtiğini

⁹¹ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 124.

beyan eder. Bu bağlamda Sinan Ceran'ın -her ne kadar Nurettin Topçu'nun devlet düşüncesini eleştirmiş olsa da- şu tespitlerde bulunmaktadır:

Topçu'ya göre demokrasi milliyetçiliğin idare sistemi olamaz; Topçu demokrasi düşüncesinin halka gevşeklik getirdiğini, hatta şımarık davranışlar meydana getirdiğini düşünür; İşte bunun için Topçu'ya göre, kur'a ve kader rejimi demokrasi değil irade rejimi benimsenmelidir.⁹²

4.3. Millî Devlet

Esasta iktisat ve ahlâk ruhlu iki devletin mevcut olduğunu savunan Nurettin Topçu, bütün devletlerin bu iki biçime indirgenebileceğini ve idare biçiminin aristokrasi olup, iktisadî ruha ya da ahlâkî ruha dayanan devletlerin olabileceğini söylemiştir. Aynı şeyin demokrasi için de geçerli olduğunu dile getiren Nurettin Topçu, monarşi, aristokrasi ve demokrasinin kendinde kötü idare biçimi olmadığını, bu idare şekillerini kötü veya iyi yapanın üzerlerinde teşekkül ettikleri ahlâkî yapılar olduğunu savunmuştur.

Millî devletin ahlâki ruh üzerinde teşekkül eden devlet olduğunu dile getiren Nurettin Topçu, millî devletin iktisat ruhuna dayanamayacağını, iktisat ruhuna dayanan devletlerin kin ve hasetten beslenerek daha çok zenginleşmek istediklerini ve bu gayeleri doğrultusunda diğer devletleri işgal etmek düşüncesinde olduklarını beyan ediyor. Binaenaleyh iktisat ruhlu devletler, sömürge zihniyetine sahip, daha çok sermaye biriktirmek düşüncesinde olan, bencil devletlerdir. Nurettin Topçu'ya göre bu devletler, kendilerinden başka ve kendileri gibi olmayan devletleri ya kendileri gibi yapmak ya da tamamen ortadan kaldırmak isterler. Diğer devletleri kendileri gibi

⁹² Sinan Ceran, "Topçu'da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri", s. 303-304.

yapmak istemelerin tek sebebinin, devletlerarası ortak pazarı ortaya çıkarmak olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, devletlerarası ortak pazarın en çok onların işlerine yaradığını ve pazarı kuran ve pazarın işleyiş sistemine nezaret edenin de onlar olduklarını söyler. Nurettin Topçu'ya göre millî devlet, iktisat devletlerinin ortak pazar oyunlarına katılmayan ve bu sisteme karşı çıkan devlettir.

Millî devletin öncelikli olarak dinini ve dilini muhafaza ettiğini söyleyen Nurettin Topçu, dinini sadece şekli olarak yaşayanlara millî devlette yer olmadığını, millî devletin, dinini sadece şeklen değil kalben de yaşayan dindar nesil yetiştireceğini savunmuştur. Nurettin Topçu'ya göre din, sadece camilerde değil, insanların arasında da yaşanmalıdır. Millî devletin üzerinde yükseldiği medeniyet pınarının hâl tercümanı olan dilini yaşatması gerektiğini savunan Nurettin Topçu, millî dile yabancı kelimelerin dâhil edilmesine karşı çıkar, dilin muhafazası yolunda yapılması gereken ilk adımın, yabancı okulların kapatılması olduğunu beyan eder. Yabancı okulların, milletin çocuklarının zihinlerini çaldığını savunan Nurettin Topçu, zihni çalınmış çocuğun kendi dedesi gibi düşünmediğini, öğrendiği yabancı dilde düşündüğünü ve yabancı dilde düşünen çocuklardan Anadolu'yu ihya etmelerini beklemenin beyhûde olduğunu bildiriyor. Millî devletin yüzyıllara yayılan ulvî iradesini yaşatan ve bu iradeye dayanarak dertlerimize deva arayan çocuklar yetiştirmemiz gerektiğini savunan Nurettin Topçu, bunun yolunun kirlenmemiş dilimizin çocuklarımıza öğretilmesinden geçtiğinin altını çizer. Nurettin Topçu'ya göre millî terbiye ocaklarımız olan millî mekteplerimiz, milletin ilham alacağı ve cemiyet nizamını meydana çıkartacak yerler olmalıdır. Geçmişimizden beslenen çocuklarımızın hayatın zorlu yollarında emin adımlarla ilerleyeceğini ifade eden Nurettin Topçu, dedelerimizin ilk ve tehlikeli adımları attıklarını, bizlerin üzerine düşen

vazifeninse dedelerimizin bize bıraktığı yerden yola devam etmek olduğunu savunur. Başlamak için yeni yollar aramanın veya başkalarının yollarından devam etmenin hiçbir müspet ve takdir edilecek yanının olmadığını vurgulayan Nurettin Topçu, yeni veya başka yolların selamet değil sefalet getirici olduğunu, dedelerimizin gittiği yolun ve bu yolda elde ettikleri bilgi ve becerilerin torunlarına miras bıraktıkları “beyin” olduğunu söyler. Bizlerin yeni doğulan körpeler olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, dedelerimizin bize miras bıraktığı beyine sahip çıkmazsak, hayata devam edebilmek için ya kendimizin yeniden beyin ortaya çıkarmamız ya da başkalarının beyinlerini kullanmamız gerektiğinin altını çizmiştir. Nurettin Topçu’ya göre yeniden beyin ortaya çıkarabilmemiz için yüzyıllar gerekebilir, başkalarının beyinlerini kullanmak da bizi kendimize yabancılaştırır ve daha sonra kendimiz olmaktan çıkarır. Dedelerimizin mirasının bize ilahî olanla irtibatı kesmemeyi nasihat ettiğini söyleyen Nurettin Topçu, dedelerimiz olan Hz. Ömerler ve Sultan Selimlerin ne yaptılarsa hepsi ilahî olanla irtibatlı ve ilahî olandan ilham alarak yaptıklarını bildirir. Biz de hayatımızı ve buna bağlı olarak da siyasetimizi ilahî olanla irtibatlı şekilde düzenlersek o zaman millî devletimizi kurmuş oluruz. “Millî devlet, sefaletimizin değil, düşüncemize inen ilahî ilham ile aşkın, varlık vereceği devlettir.”⁹³

4.4. Demokrasi Cenneti

İdarenin milletin eline geçmesinde, demokrasinin bir vasıta olduğunu söyleyen Nurettin Topçu, hiçbir idare şeklinin kendinde kötü olmadığını ve demokrasinin bir vasıta olduğunu unuttuğumuz zaman demokrasiyi ilahlaştırdığımızı beyan ediyor. Nurettin Topçu, demokrasiyi derdimize şifa olacak ümidiyle ithal ettiğimizi: “Batıda

⁹³ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s 123.

XVIII. asrın, bizde geçen asrın sonlarından beri demokrasi, cemiyet için bir nevi dünya cenneti olarak tasarlanmış ve insanlığın mukaddes hayali halinde karşılanmıştı”⁹⁴ şeklinde izah ediyor. Demokrasiyi ithal ettikten sonra vakit kaybetmeden onu uyguladığımızı belirten Nurettin Topçu, demokrasiyi uygulamadan önce ahlâk süzgecimizden geçirmemiz ve selamete ulaşmada vasıta olan demokrasiyi kendi ruhumuza uygun hale getirmemiz gerektiğini savunmuştur. Zira demokrasi bize uzun bir yolda birkaç güzergâh refakat edecekti. Bu refakat sürecinin verimli olması için demokrasinin enine boyuna tahlil ve tahkiki gerekiyordu. Nurettin Topçu’ya göre biz bunları yapmadık, yapamadık. Çünkü demokrasinin tahlil ve tahkiki için birlikte faaliyet gösteren münevver sınıfa ihtiyaç var. Biz demokrasiden yardım dilenecek duruma düştük. Unuttuğumuz nokta, demokrasinin bir cihaz olduğuydu. Bu cihazın kendisine yardım gerekir. Zira demokrasinin kendisi bile varlığını milletten, milletin iradesinden almaktadır. Biz, kendimizin efendisi olduğunu unuttuk, demokrasiyi kendimize efendi yaptık. Vasıta olan demokrasi de bize efendilik değil, patronluk yapmaya başladı. Efendilik ahlâki devletle, patronluk iktisat devletiyle ilgilidir. Demokrasiyi aldığımız zaman ahlâk süzgecinden geçirmedi. Dolayısıyla aldığımız gibi uyguladığımız demokrasi iktisat ruhlu oldu. “Batıdan gelen her fikir gibi, demokrasi bizde halka “amentü” halinde ezberletildi. Tenkit ve münakaşa edilmedi.”⁹⁵

Demokrasinin onu kullananların faziletlerine bağlı olarak iyi vasıtaya dönüşebileceğini savunan Nurettin Topçu, aksi halde demokrasinin de diğer yönetim şekilleri gibi sefaletle yol açabileceğini, hatta demokrasinin diğer yönetim şekillerinden daha fazla kaygan zemin üzerinde var olduğunu düşünebileceğimizi söylemektedir. Demokrasinin

⁹⁴ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 125.

⁹⁵ A. g. y., s. 124.

bilenle bilmeyenleri eşit kabul ettiğini ve seçim zamanlarında avamla âlimin, canıyla zahidin aynı şekilde oy kullandığını belirten Nurettin Topçu, avamın ve âlimin kullandığı oy arasında değer veya derece farkının olmadığını beyan etmektedir. Her memlekette her zaman avamın sayı âlimin sayısından fazla olduğuna göre kazanan tarafın avamların lehine oy kullandıkları partinin olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, bu zaman demokrasinin zaaflarının ortaya çıktığını, hâlbuki demokrasiyi kendi ruhları içinde eriten milletlerde bu gibi menfi neticelerin ortaya çıkmadığını söylemektedir. Sinan Ceran'ın tespitinin, Nurettin Topçu'nun dile getirmiş olduğu görüşle aynı muhtevada olduğunu söyleyebiliriz.

Avrupa'da demokrasinin dünya cenneti, insanlığın mukaddes hayali olarak karşılandığını ve bir din gibi benimsendiğini de belirtir. Demokrasi, her ferdin idareye iştiraki olduğundan, oy kullandığı için bütün halkın faziletli olmasının gerektiğini belirtir. Topçu'ya göre demokrasinin mahzuru da zaten burasıdır⁹⁶

Demokrasiyi kendi ahlâkî yapısı içinde eriten milletlerde münevver sınıfının (havas) mevcut olduğunu vurgulayan Nurettin Topçu, münevver sınıfının organize şekilde faaliyet göstermesi gerektiğinin, onların gayelerinin milletlerini yüceltmek ve kendi iradelerine uygun hayat yaşamak olduğunu söylemiştir. Demokrasiyi kendi ahlâkî yapısı içinde eriten milletlerde münevver sınıfın her sahada hâkim olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, din, maarif, siyaset, iktisat, matbuat vs. yerlerin münevver sınıfının nezareti altında olması gerektiğini, avam sınıfının her zaman yönlendirilmeye müsait olduğunu ve münevver sınıfın avam sınıfını yönlendirmesi gerektiğini savunur.

⁹⁶ Sinan Ceran, "Topçu'da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri", s. 302.

Bizde münnevver sınıfın her zaman olduğunu vurgulayan Nurettin Topçu, günümüzde münnevver sınıfımızın hem kemiyet hem de keyfiyet bakımından azalmış durumda olduğuna dikkat çekmektedir. Binaenaleyh kemiyet ve keyfiyet bakımından azalmış münnevver sınıfımızın birlikte faaliyet göstermediğinin farkında olan Nurettin Topçu, din, maarif, siyaset, iktisat, matbuat vs. gibi yerlerde münnevverlerimizin hâkim durumda olmadığı tespitinde bulunmuştur. Batı'nın çocuklarının sahte münnevver sınıfımızı oluşturduğunu belirten Nurettin Topçu, sahte münnevver sınıfının kendi dertlerimizden habersiz, sorunlarımızı çözmek için önerdikleri bütün nazariyelerin de Batı'nın mahsulü olduğunu bildiriyor.

Velhâsıl, Nurettin Topçu'ya göre seçim öncesi ve sonrasında avam sınıfını yönlendiren münnevverlerimiz yoktur. Bu sebeple avam sınıfımız, içimizdeki düşmanların eliyle yönlendirilir. İçimizdeki düşmanlar da milletimizin derdini bilmeyen Batı'nın çocuklarıdır.

5. Sanatta İrade

İradenin devletten sonra uğradığı güzergâhın sanat olduğunu söyleyen Nurettin Topçu, iradenin sanat alanına gayelilik verdiğini ve bu gayenin sanatı, kendisi için, cemiyet için, siyaset için olmaktan çıkardığını ve ulviyete ulaştırdığını savunmaktadır. Sanat alanının gerçek mahiyetini anlamayanlar için sanatın vehimler sisteminden müteşekkil olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, sanatı anlamayanların, aklın tabiat karşısındaki şaşkınlığının sanatı ortaya çıkardığını düşündüklerini söylemiştir. Sanatta aklın sadece tetikleyici kuvvet olduğunu vurgulayan Nurettin Topçu, sanatta tayin edici kuvvet olarak duyuları savunanların, sanatla irade arasında bağı kuramadıklarını veya kurmak istemediklerini savunur.

Hayatta tesadüfe yer olmadığını dile getiren Nurettin Topçu, buna bağlı olarak sanat alanında da tesadüfle bir şey ortaya çıkmadığını, her eserin mümessili olduğu gibi her mümessilin de aşk kaynağının olduğunu bildirir. Nurettin Topçu'ya göre sanat eserinin mümessili olan sanatkârın aşk kaynağı, iradedir. Aşkını iradeden almayan sanatkârların gerçek sanat eserini ortaya koyamayacaklarını savunan Nurettin Topçu, onların sanatlarının gerçekten cemiyet ve siyaset için olacağını ama sanatkâr aşkını iradeden almışsa onun ortaya çıkardığı eserin alet olarak kullanılamayacağını söylüyor. Kanaatimce Nurettin Topçu, aşkın, sanatı ve sanatkârı hem var oluşsal hem de zamansal açıdan öncelemekte olduğunu ve sanatın varlık sebebinin aşk olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla aşk olmazsa sanat ortaya çıkamaz. Cemiyet ve siyasete alet olan “sanat eserinin” de ortaya çıkmasında tayin edici olan aşktır. Ama esas olan bu aşkın da kendisinin de dayandığı ilkenin ne olduğu meselesidir. Nurettin Topçu'ya göre bu ilkenin ismi, imandır.

Sanat iradesinin ilkesi olan imanın ikiye ayrıldığını söyleyen Nurettin Topçu, bunlara estetik ve mistik iman isimlerini veriyor ve “Birincisinden sanat iradesi, ikincisinden din iradesi doğuyor”⁹⁷ tezini ileri sürüyor. Bu iki iman bir birini gerektirir. Estetik imanın ortaya çıkardığı sanat alanının Allah’a çok yaklaşan ve Allah’ı temaşa eden güzergâh olduğunu belirten Nurettin Topçu, sanat alanında insanın Allah’ı temaşa etmeye çok yakın ama bu yakınlığın bir sınırının olduğunu beyan etmiştir. M. Orhan Okay’ın bu bağlamda ifade ettiği görüşün doğru tespit olduğunu söyleyebiliriz.

“Böylece din ile sanat arasında, her ikisinin de hem kaynağı hem de gayesi bakımından büyük benzerlikler, yakınlıklar görmektedir. Topçu’nun yazılarından genel olarak elde ettiğimiz sonuçlara göre,

⁹⁷ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 64.

bilinen ve dinî mânâda imanı mevcut olmasa bile bir sanatkârı sevk eden sonsuzluk aşkı ve ihtirası, neticede onu Allah'a ulaştıracaktır”⁹⁸

Nurettin Topçu'ya göre sanat iradesi, insanı bu sınıra getirmeli, bu sınırı ona göstermeli ve bu sınırın aşılması için din güzergâhına geçmeye teşvik etmelidir. Allah'a olan aşkın sanat alanında daha da belirginlik ve kesinlik kazandığını söyleyen Nurettin Topçu, insan için sanat alanının Allah'ı reel şekilde temaşa edebilme alanı olduğunu ve bu temaşa alanının sınırından öteye geçememesinin insanda aşkı daha da kuvvetlendirdiğini savunmaktadır. Nurettin Topçu, sanatkârın bu aşkı bizzat yaşayan kimse, mistik imanın da bu sınırdaki var olan iman olduğunu beyan etmiştir. Mistik iman sayesinde sanatkârın kaygılanmaya başladığına dikkat çeken Nurettin Topçu, yok olma kaygısının sanatkârı yokluğun karşısına geçirdiğini ve sanatkârın her şeyin oluş ve yok oluş içinde olmadığını, Allah'ı temaşa ettikten sonra fahmettiğini, zira Allah'ı temaşanın, sanatkârda ebedi olanın varlığı üzerine fikirler üretmesine sebebiyet verdiğini beyan eder. Bu fikirlerin etkisi içinde olan sanatkâr yoklukla mücadele başlar. Yoklukla mücadele içinde olan sanatkâr yokluğa karşı eserler ortaya çıkartır. Nurettin Topçu'ya göre bu eserlerin kalıcılığı yokluk üzerinde kazanılmış zaferdir. Nurettin Topçu'nun bununla ne kastettiği Kenan Çağan'ın teziyle sarıhlik kazanmaktadır.

“Sanat o'nun düşüncesinde boş bir edim, bir oyun, anlamsız bir tasavvur veya tahayyül (ya da fantezi ve vehim) olmanın; yani heva ve heves olmanın ötesine taşıp, “varlıkla yokluk arası”ndaki gelgitte varoluşsal bir tercihle ilintili hale gelir”⁹⁹

⁹⁸ M. Orhan Okay, “Nurettin Topçu'nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 334-335.

⁹⁹ Kenan Çağan, “Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal Ve Felsefî Temelleri”, s. 343.

Sanat alanının ilk bakışta kesret alanı intibasını verdiğini vurgulayan Nurettin Topçu, bir biriyle irtibatsız şeylerin mevcut olduğunu düşündüğümüz sanat alanının aslında bizi vahdete davet ettiğini ve sanatın vahdet davetine icabet edebilme kuvvesinde olduğumuzu ama sanat iradesine iştirak edebilmek için ferdî ruhumuzun da kâmil olması gerektiğini bildiriyor. Nurettin Topçu, ferdî ruhumuzun sanat zevkinin teşekkül etmesinin bizi sanat alanında mahir birisi yapacağını ve sanatı anlayan ve sanata değer verenlerin de sanatkâr sayılması gerektiğini, sanatkâr kadar sanatı anlayanların da sanat iradesinde iştirak ettiklerini söylemektedir.

Nurettin Topçu'ya göre sanat aşılması gereken güzergâhtır. Zira estetik ve mistik imana sahip olan sanatkâr, eserleriyle bize telmihlerde bulunur. İradeden ilham alan ve iradeyle var olan her sanat eseri bize bir şeyleri hatırlatır. Ona göre gerçek sanat bize sanatta kalmamayı öğretir, sanatın bir güzergâh olduğunu ve bir an önce Allah'la ittisal için din ve ahlâk aşamalarına geçmeye davet eder. Sanat aşamasında pişen ruhumuz din ve ahlâk aşamasına geçmeye hazır hale gelir. Artık bu noktadan sonra yapmamız gereken şeyin irademizi din aşamasına geçirmek olduğunu savunan Nurettin Topçu, Allah aşkıyla yanan gönüllerimizin bir an önce gerçek sevgiliye kavuşmak istediğinin altını çizer.

6. Dinde İrade

Dinin insanı ihata eden en muazzam alan olduğunu savunan Nurettin Topçu, dinî alanın muazzamlığının onun yanlış anlaşılmasını engellemediğini, aksine din hakkında bir o kadar hurufatın doğmasına yol açabildiğini ve din hakkında hurufatın karşısını alanların düşünce ve gönül insanları olduklarını bildiriyor.

Nurettin Topçu'ya göre din, insana hayat ve kuvvet verici kaynaktır, fakat bu kaynakla düzgün şekilde kurulmayan bağ, hayatî tehlikelere yol açabilir. Din alanını iktisadi alanla karıştıran ve dinî değerleri meta olarak kabul eden “dindarların” sayısının giderek artmasına dikkat çeken Nurettin Topçu, bu insanların imanla küfür arasındaki sınırı tayin eden, insanların cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğine kendilerince karar veren insanlar olduklarını ve kendilerini adeta Allah'ın vekili olarak kabul ederek memlekette din tüccarlığı yaptıklarını beyan etmektedir. Dinin emrettiği ibadetleri icra ederek Allah'ın razı kalacağı kullarından olduklarını zanneden bu biçarelerin din alanında söz sahibi olduklarını söyleyen Nurettin Topçu, geçmişimize baktığımız zaman şeriat ve tarikatın beraber yürüdüğünü, şeriatın katı kurallarına tarikatlarımızın estetik boyut kazandırdığını ve dinimizin edeple yaşandığının altını çizer. Tarikatlarımızın cemiyet hayatındaki faaliyetleri azalınca şeriatın tek başına kaldığını ve şeriatın kurallarına sımsıkı sarılan din tüccarlarının millet iradesinin din alanında kâmilleşmesine engel olduklarını savunan Nurettin Topçu, irademizin din alanında kâmilleşmesi için ruhlarımızı arındırmamız gerektiğini, ruhlarımızı arındırmamızın cemiyet içinde var olan ferdî ruhlara bağlı olduğunu, ferdî ruhların milletin sefalet içinde olduğu zamanlarda millî iradeyi yeniden harekete geçirdiğini ve millî iradenin Allah'a doğru yönelmesini sağladığını söylüyor. Yunus Emre, Mevlana, Mehmet Akif gibi kimselerin ferdî ruhlara örnek olduğunu vurgulayan Nurettin Topçu, ferdî ruhların dinin hem zekâ hem de duyguya müteâl ama aynı zamanda da zekâyı ve duyguyu da ihtiva eden irade hareketi olduğunu, dinî iradenin Allah'a yönelmesini sağlamamız için kendimize dönmemiz gerektiğini savunmuştur. Zira kendimize dönmemiz bize geldiğimiz yer hakkında bilgi veriyor. Nurettin Topçu, bizlerin Allah'ın yeryüzünde halifeleri olduğunu kabul etmektedir. Halifeliğimizin şuuruna vakıf olmamız bize,

kimin halifesi olduğumuzu hatırlatır. Halife olduğunu bilen insan, halifelik makamına uygun yaşamak ister. Zira halifenin yaptığı her hata halifelik makamına gölge salar. İlahî makamımıza leke gelmemesi ve halifelik makamına uygun işler görebilmemiz için rehber ihtiyacımızın olduğunu bildiren Nurettin Topçu, Allah'ın bu rehberi bize bahsettiğini savunmaktadır. Bizim yapmamız gereken şeyin, irademizi Allah'ın bize bahsettiği dinle birleştirmek olduğunu vurgulayan Nurettin Topçu, kendimizi merkezde, dini kendi etrafımızda görmemizi terk etmemiz gerektiğini, din tüccarlığının da zaten kendimizi merkeze almamızdan kaynaklandığını beyan ediyor. Dinin merkezde olmasının müspet anlamda her şeyi değiştireceğini savunan Nurettin Topçu, hayatın merkezinde dini kabul eden fert için dünya hayatının değerini kaybettiğini ama din tüccarlığını yapanların gözünde sermaye toplamak ve dünyaya sınıksız sarılmanın esas gaye olduğunu söyler. Nurettin Topçu'ya göre hayatın merkezine dini yerleştiren millet -Allah'ın iradesine ulaşmak için kendi ben'ini dine teslim eden fertlere sahip olduğu için- fâni iradeleri değil Allah'ın iradesini istemeye başlar.

Nurettin Topçu, dinî alanda Allah'la ittisal eden iradenin bizim olmakla birlikte artık Allah'ın iradesi olduğunu yani dinî irade sayesinde ferdin kendi benliği üzerine çıkabildiğini, dinî iradeyle bütünleşen ferdî ruhun her hareketinde Allah'la birlikte olduğunu savunmaktadır. Dinî iradenin, kendisinden önce gelen güzergâhlardan farklı olduğunu, ilk kez din güzergâhında sadece fertten değil Allah'tan da hareketin ortaya çıktığını, iradenin din güzergâhına gelişine kadar hareketin hep fertten Allah'a doğru yöneldiğini, fakat din güzergâhında iradesi Allah'la ittisal eden ferde doğru Allah'tan inen hareketin de ortaya çıktığını beyan eden Nurettin Topçu: "Allah'ın bütün

hareketlerimize nüfuz etmesi dolayısıyladır ki, medeniyetler kurulduktan beri yeryüzünde mabetsiz şehir görülmedi”¹⁰⁰ sonucuna ulaşmaktadır.

Nurettin Topçu’ya göre ferdî ruhlarının Allah’la ittisaline nail olan insanlar muhtaç olduklarının farkına varıyor ve muhtaçlığın giderilmesi için Allah’la dost olmaya gayret ediyorlar, fakat Allah’la dost olmak ruhumuzun ıstırap duymasından geçiyor. Dünyayı ebedi kabul eden insanların ıstırap duymadıklarını savunan Nurettin Topçu, onların Allah’ın dostu olmadıklarını, dünyanın ve kendilerinin fânî olduğunu ve Allah’tan başka hiçbir şeyin ebedi olmadığını kabul edenlerin yok olma kaygısıyla Allah’a dua ettiklerini bildirir. Nurettin Topçu, Allah’a edilen duanın ferdî varlığımızla birlikte var olanların devamlılığının ilkesi olduğunu, dua olmazsa var olanların mevcut olamayacağını, ıstırap duyan ruhların en çok dua eden kimseler olduğunu söylemektedir.

Nurettin Topçu’ya göre sözünü ettiğimiz ruhlar hem kendi nefislerine hem de cemiyet düşmanlarına karşı cihat ilan etmişler ve ellerindeki en büyük silahları dinî iradede beslenen ahlâklarıdır.

7. Ahlâkta İrade

Dinden sonra irademizin uğradığı güzergâhın ahlâk olduğunu söyleyen Nurettin Topçu, ahlâk alanının dinden beslendiğini, fakat ahlâklılık sayesinde dinî iradeye sahip kimsenin dinini tam şekilde yaşadığını ve ahlâklılığı uysallıkla karıştırmamamız gerektiğini savunuyor. Uysal insanın, cemiyetin ona sunduğu hayat tarzını olduğu gibi kabul ettiğini ve bu hayat tarzının çerçevesi dâhilinde yaşadığını bildiren Nurettin

¹⁰⁰ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 71.

Topçu, uysal insanı, ahlâklı insan diye kabul edenlerin olduğunu beyan etmiştir. Nurettin Topçu, uysal insanların cemiyetin de facto (olan) nizamını olduğu gibi muhafaza etmeye gayret ettiklerini ama bunun yanlış olduğunu: “Bunlar düşünmezler ki, eğer bir nizamın muhafazası ahlâkın gayesi olsaydı, ilk cemiyetin hayat nizamını bugüne kadar muhafaza etmemiz lazım gelecekti”¹⁰¹ şeklinde açıklar.

Nurettin Topçu’ya göre ahlâklı insan, tam aksine ona sunulan hayat tarzını olduğu gibi kabul etmeyen, tenkidi bakış açısına sahip kimsedir ve bu sebeple ahlâktaki irade, isyan ahlâkıdır. Zira ahlâkî iradeye sahip olan kimse her alanda kullanıcı değil yaratıcıdır. Binaenaleyh ahlâklı kimse hem kendisini hem de çevresini değiştirebilen insandır.

Ahlâklı insanın gayesinin Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmak olduğunu savunan Nurettin Topçu, Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanabilmenin irademizin Allah’a ulaşmasıyla mümkün olacağını, fakat bu gayenin gerçekleşmesini engelleyen bir sıra şeylerin mevcut olduğunu ve bunlardan en tehlikelisinin cemiyetin benimsediği veya cemiyete kabul ettirilen sözde ahlâkın olduğunu beyan etmektedir. Bu sözde ahlâkın ismi, uyum sağlama / konformist ahlâkıdır. Konformist ahlâk, sunulan nizamın fert tarafından gözü kapalı şekilde kabul edilmesidir. Dolayısıyla konformist ahlâk, fertlerin iradesini baştan reddediyor. Zaten konformist ahlâk, millî iradenin mevcut olduğu memleketlere giremez. İradenin olmadığı yerde zamanla fertler makineye dönüşürler. Nurettin Topçu’ya göre makineye dönüşmüş insan, istenilen şekilde kullanılmaya müsaittir.

Makineleşmiş insanlardan müteşekkil olan cemiyetlerin maddî refah seviyelerinin yükseldiğini, fakat cemiyetlerin varlığının devamı ve insanların huzuru için maddî refahın yeterli olmadığını savunan Nurettin Topçu, cemiyetlerin manevî buhranlarının

¹⁰¹ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 74.

çözümü için zenginliğin yapabileceği hiçbir şeyin olmadığını ve konformizmin yol açtığı maddî zenginliğin kendisiyle birlikte manevî fakirlik getirdiğini söyler.

Nurettin Topçu'ya göre maddî zenginlik için nasıl maddî dünyaya bağlanılırsa, manevî zenginlik için de aynı şekilde manevî dünyaya bağlanmamız, manevî dünyaya bağlanmamız için Allah'a teslim olmamız gerekiyor. Teslimiyet ve uysallık arasında fark olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, konformist ahlâkın bizi uysal yaptığını ama Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmanın bizi teslimiyete davet ettiğini, teslimiyet şuurunun bizde Allah'tan başkasına karşı isyan ruhunu doğurduğunu beyan etmektedir. Dolayısıyla Allah'a teslim olan kimse konformizmin ona sunduğu hayata hayır diyor ve ancak özgür insan hayır diyebilir. İnsanın özgür olabilmesi için Allah'a teslim olunması ve O'nun iradesine iştirak edinmesi gerektiğini savunan Nurettin Topçu, Allah'ın iradesine iştirak etmenin, bizi isyankâr tabiatlı yapacağını: "İsyân, Allah'ın bizdeki hareketidir"¹⁰² şeklinde açıklamaktadır.

Nurettin Topçu'ya göre Allah'a teslim olan insan, haksızlığa göz yumamaz duruma gelir, nerede zulüm varsa o zulme cephe alır, çünkü isyankâr insan, Allah'ın hürriyetini kendinde duyar ve bu doğrultuda hareket eder.

7.1. İnsan

İradenin Allah'a doğru gidişatının her güzergâhında tayin edici unsurun insan olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, insan yoksa millet, devlet, sanat, din ve ahlâk güzergâhlarının da ol(a)mayacağını savunmaktadır. Bu güzergâhlardan geçen iradenin sağlam şekilde Allah'a ulaşması gerektiğini, fakat güzergâhların bayındır olabilmesi

¹⁰² Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 77.

için öncelikli olarak insana ihtiyacımız olduğunu belirten Nurettin Topçu, iradenin Allah’a ulaşmasının gayesinin de insanın kâmilliğinin tamamlanışından başka bir şey olmadığını ve Allah’a ulaşan iradenin insanı ortadan kaldırmayacağını söyler. Allah’a ulaşan iradenin insanı hakikî anlamda bir ben yaptığını savunan Nurettin Topçu, bu ben’in nefsanî arzu ve isteklerden arınmış ve her hareketinde Allah’a işarette bulunan ben olduğuna dikkat çekmektedir. Nurettin Topçu’ya göre iradesini Allah’la ittisal eden insan, Allah’tan başkasının fâni olduğunun bilincine sahiptir ve Hallac-ı Mansur bu bilinç dolayısıyla “ben hakikatim” diyebilmişti.

İradenin uğradığı güzergâhların değil, insanın esas ve tayin edici olduğunu belirten Nurettin Topçu, insanın var oluşunun mahiyetini araştırmaya çalışmamız gerektiğini ve insanî var oluşun mahiyetinin ne olduğunu bilirse iradenin de ne olduğunu fahmedeceğimizi bildirir.

İnsanın tabiatı bakımından muhtaç varlık olduğunu savunan Nurettin Topçu, insanın muhtaçlığını varlık ve bilgi bakımından değerlendirmemiz gerektiğini beyan ediyor. Nurettin Topçu’ya göre insan varlığı hakkında tercihte bulunamaz yani insandan, hayata gelmek veya gelmemek hakkında fikir beyan etmesi istenilmez. İnsan kendisini varlıkta bulur. Dolayısıyla var olmak insanî tercih neticesi değildir. Var olmayı tercih etmeyen / edemeyen insanın varlığını devam ettirebilmek için onu var kılan yani tercih eden Varlığa muhtaç olduğunu savunan Nurettin Topçu, varlığının devamı için insanın bilgiye de ihtiyaç duyduğunu ve insanın var oluşsal ve bilgi bakımından muhtaçlığının onu ilk önce kendine sığınmasına yol açtığını beyan etmektedir. Nurettin Topçu, insanın kendisine sığınmak istemesinin kendisinde tezahür eden ilk irade hareketi olduğunu ve kendine sığınan insanın ne var oluşsal ne de bilgi açısından muhtaçlığını gideremediğini

ileri sürer. Nurettin Topçu'ya göre insan, kendisine sığınmakla bir şeyin; kendisinin nakıs olduğunun farkına varıyor. Fakat bu nakıslığın olabilmesi için kâmilin olması şarttır ve kâmil olan şey ölçüdür. Neyin nakıs olduğunu, kâmil bir şey olmadan bilemeyiz. İnsan kendisinin nakıs olduğunun farkına varıyor ve kâmil olanı arayışa devam ediyor. Nurettin Topçu'ya göre bu arayış insan iradesinin millete doğru yönelmesiyle neticeleniyor. Millet güzergâhında insanın varlık ve bilgi ihtiyaçlarını gidermeye başladığına fakat millet güzergâhının insana sunduğu / sunabileceği varlık ve bilginin sınırlı olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, milletin, varlık ve bilgi kaynağı olmadığını ve milletin de varlığını ve elde ettiği bilgileri ilahî olana borçlu olduğunu söyler. Bu şuurun farkına varan insan, iradesini devlete yönlendiriyor. Devlet, insanın emin olabileceği ve ilahî olanı hissetmeye başladığı güzergâhtır. Fakat Nurettin Topçu'ya göre devlet, insanın iradesinin huzur bulacağı yer değildir. Zira devletin kendisi de Allah'ın iradesinin yeryüzünde hâkimiyet şeklinde tezahüründen ibarettir. İnsan iradesi, devletten sonra nakıslığını gidermek için sanat güzergâhına yöneliyor. Sanat güzergâhı insanda umut ışığının doğmasına sebebiyet veriyor. Zira Nurettin Topçu'ya göre sanat, Allah'ın temaşa edilmeye başladığı güzergâhtır. Estetik iman, kesretteki vahdeti, dinî imaninsa sanatın sınır noktasını ve bu noktanın aşılması gerektiğini insana bildirdiğini belirten Nurettin Topçu, insanın bu minvalle din güzergâhına uğradığını, dinin de insana, baktığı her şeyde Allah'ı görmesini sağladığını fakat kâmilleşmenin gerçekleşebilmesi ve dinin güzel şekilde yaşanabilmesi için insan iradesinin ahlâk güzergâhına yönelmesi gerektiğini beyan etmektedir. Nurettin Topçuya göre ahlâk güzergâhında insan, Allah'la birlikteliği yaşıyor ve ahlâk, insan iradesinin Allah'la ittisal etmesini sağlıyor. Allah'la ittisal eden insan artık ben'siz insandır. Zira

artık ondaki ben, Allah'ın Ben'idir. İnsan huzuru Allah'la ittisalde bulur. Nurettin Topçu, bu ittisalin insanı kâmileştirdiğini / kâmileştireceğini savunmaktadır.

Nurettin Topçu'ya göre insan sözünü ettiğimiz güzergâhlardan geçerken o güzergâhları aslında inşa ediyor ve güzergâhlar insanı ne zamansal ne de varlıksal açıdan önceleyemez. İnsan kendisini inşa sürecinde, bir şeylerin eksik olduğunu fark ettiği anda daha az eksik olanı kurmaya yöneliyor. Dolayısıyla güzergâhlar insan ona yöneldiği anda var oluyor. Fakat güzergâhların inşası ve tamamlanması insan iradesinin o güzergâhlardaki hareketlerine tabidir. İnsan kendi inşa ettiği güzergâhlarda hem güzergâhları hem de kendisini eşzamanlı olarak inşa ediyor. Nurettin Topçu'ya göre duyularla ve hayal gücüyle kazanılan bilgiler insanın kendisine yani ferdiyetine sığınmasında, akıl gücüyle elde edilen bilgiler, millet ve devlet güzergâhlarında, ilhamla elde edilen bilgiler, sanat güzergâhında, sezgiyle ve vahiyle elde edilen bilgiler de din ve ahlâk güzergâhlarında ortaya çıkıyor.

Hâsıl-ı kelim, iradenin davasının insanın kendisini bilmesinden ibaret olduğunu ileri süren Nurettin Topçu, kendini bilen Rabbini de bileceğini savunmuştur.

Nurettin Topçu'nun görüşlerini sunmaya çalıştığımız bölümü Yusuf Kaplan'ın teziyle yekûnlaştıralım.

“İşte Nurettin Topçu, insana ne olduğunu hatırlatan peygamberî soluğun ve söz'ün dirilticisi bir mütefekkir olarak içinde yaşadığı çağın tanığı ve tanıdığı bir kişi olduğu için İslâm'ın, müslüman'dan murad ettiği ilâhî irâdeyi kuşanarak çağımıza, çağımızın sorunlarına nasıl bir hâl yolu önerdiğini geliştirdiği irade metafiziği ile göstermiştir.”¹⁰³

¹⁰³ Yusuf Kaplan, “İnsana Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafiziği”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 63.

III. Bölüm Hegel ve Nurettin Topçu'nun Görüşlerinin Mukayesesi

I.

Önceki bölümlerde Hegel ve Nurettin Topçu'nun görüşlerini ele aldıktan sonra, şimdi iki düşünürün fikirlerini mukayeseli bir şekilde müzakere etmeye çalışacağız. Bu bağlamda her iki filozofun; *İradenin mahiyeti*, *Tarih anlayışı: Diyalektik mi kâmilleşme süreci mi?*, *Dinin görevi*, *Hukuk olarak ahlâk mı erdem olarak adap mı?*, *Cemiyet anlayışı*, *İnsana bakış: Aklın hilesi yoksa Allah'ın halifesi*, *Devlet: Rasyonel mi mesuliyetli?* isimli başlıklar altında sırasıyla irade, tarih, din, ahlâk, cemiyet, insan ve devlet anlayışlarını mukayese edeceğiz. Buradaki esas gayemiz, Hegel ile Nurettin Topçu'nun fikirlerindeki benzeri ve farklı unsurları mümkün mertebe açığa çıkarmak ve bu mevzuda daha sağlam bir değerlendirme yolunu açmak olacaktır.

İradenin Mahiyeti

Hegel'e göre irade, bil kuvveliği ifade ediyor. İrade öyle bir kuvvettir ki her daim gelişmeye ve âleme yayılmaya elverişlidir. Buradan yola çıkan Hegel, Tanrı'nın irade olduğunu ama başlangıçta kendinde ve bilinçsiz olduğunu savunur. Dolayısıyla Hegel'e göre kendinde irade, bilinçsizdir, düşünceden yoksundur. Sadece bilinçli olmaya, düşünce kazanmaya eğilimlidir. Bu sebeple kendinde irade¹⁰⁴ zamanla şekilden şekle girerek âleme yayılıyor. Hegel'in sisteminde bazen Ruh ve Tanrı mefhumu aynı anlamda bazense farklı anlamda kullanılıyor. Hegel açısından bakarsak kendinde Ruh, Tanrı değil Tanrı olmaya adaydır. Zira bilinçten yoksundur. Tanrı olmak için kendini kendisine mevzu edinmesi gerekiyor. Ancak bu şekilde Ruh, Tanrı olabilir. Dolayısıyla Tanrı vasfını elde edebilmesi için Mutlak Ruh olması gerekiyor.

¹⁰⁴ Hegel kendinde irade mefhumundan Tanrı'yı kastettiğini unutmamalıyız.

Nurettin Topçu iradeyi “Hakikatte irade birdir. O, istek halinde âleme yaygın kudretin bizdeki adıdır. Aslında kendi kendini isteme halindeki varlığın adı olan bu evrensel iradeye biz sadece iştirak halinde yaşıyoruz”¹⁰⁵ şeklinde tarif etmektedir. Bu tariftten de anladığımız üzere Allah mutlak irade sahibidir. Diğer var olanlar iradelerini Allah’tan alırlar. Bütün var olanların yaratıcısı da Allah’tır.

Hem Hegel hem de Nurettin Topçu bir tek iradeden bahsedebileceğimizi söylüyorlar. Ama iradenin mahiyeti hakkındaki görüşleri farklılık arz etmektedir. Zira Hegel’e göre kendinde irade bilinçsizdir. Nurettin Topçu için bu söz konusu değildir. Hegel, kendinde iradenin âleme yayılmasının mümkün olduğunu bildirir. Nurettin Topçu’ya göreyse kendinde irade zaten âleme yayılmış durumdadır. Hegel, kendinde iradenin zaman içinde kâmilleşmesinden, Nurettin Topçu’ysa kendinde iradenin zaten kâmil olduğundan, önemli olanın insanın kendisini kâmilleşirmesinden bahsetmektedir. Hegel’de insana mahsus iradeden konuşamayız. Zira kendinde irade kendisini gerçekleştirmek için insanı kullanıyor, insan üzerinde iradesini vazediyor. İnsan, kendinde iradenin vaazına araç oluyor. İnsan, kendinde irade tarafından şekleştiriliyor ve bunun farkında değildir. Zira kendisinin irade sahibi olduğunu zanneder ve iradesini geliştirmeye çalışır. İradesini geliştirirken kendinde iradeye hizmet ettiğini ve onun aleti olduğunu fark edemez. Bu duruma Hegel “aklın hilesi” ismini veriyor. Nurettin Topçu’ysa, Allah tarafından insana bahşedilmiş iradenin olduğunu söyler. İnsanın iradesinin kaynağı da Allah’tır. Ama insan kendi iradesini istediği şekilde kullanmada serbesttir. Yani Hegel’in savunduğunun tam aksine insan, Allah’ın kendisini gerçekleştirmede araç değildir. Esas meselenin, insanın kendisini gerçekleştirmesi

¹⁰⁵Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 16.

gerektiğini savunan Nurettin Topçu, bu yolda insana refakat edecek olan şeyin insanın kendi iradesi olduğunu beyan etmektedir.

Hegel, iradenin zamanla şekilden şekle girmesini yabancılaşma olarak adlandırıyor. Ruhun farklılaşma süreci kendisine yabancılaşmasıdır. Ruh'un kendisine yabancılaşması sürecinde girdiği şekiller, formlar onun müşahhas hale gelmesine dolayısıyla bilinç kazanmasına yardımcı oldular. Bütün formların aslında Ruh'un birer aracı olduğunu söyleyen Hegel'in aksine Nurettin Topçu var olanların, Allah'ın kendisini gerçekleştirmesi için araç olmadıklarını, zira Allah'ın mükemmel olduğunu beyan ediyor. Allah'ın kendisini gerçekleştirmesine ihtiyacı olmadığını, esas olan diğer var olanların kendilerini gerçekleştirmeleri olduğunu dile getiren Nurettin Topçu, var olanlar arasında Allah'a en yakın olanın insan olduğunu, zira Allah'ın insanı kendisine halife seçtiğini bildirir.

Hegel'e göre insanlar, aileler, cemiyetler, kurumlar, devletler, dinler, sanatlar ve felsefe Ruh'un kendisini tanımasına yardımcı olan unsurlardır. Sözünü ettiğimiz şeylerin kendinde değeri yoktur, Ruh'un onlarla irtibatı derecesinde değer elde ediyorlar. Bir şeyin değer kazanması nasıl vuku buluyor? Ruh, kendi iradesini bir şey üzerine vaz ediyor. Bu vazetme sonucunda şey, Ruh'un mülkiyeti altına giriyor. Ruh'un mülkiyeti altına giren şey, değer elde ediyor. Örneğin Ruh, Sezar'a kendi iradesini vazetmiştir. Bu vazetme neticesinde Sezar'ın içinde bir gaye doğmuştur. Bu gaye doğrultusunda Sezar tarihin seyrini değiştirmeye çalışmış ve gücü nispetinde bir şeyler elde etmiştir. Hâlbuki Sezar, kendisinin bir vazetme neticesinde Sezar olduğunun farkında değildi. Sezar farkında olmaksızın Ruh'un aracına dönüşmüş ve aslında Ruh'a hizmet etmiştir. Zira Hegel bu hâle "aklın hilesi" ismini veriyor.

Nurettin Topçu'ya göre Allah insana, kendisini gerçekleştirebilmesi için irade bahşetmiştir. Nurettin Topçu düşüncesinde esas mesele, insanın kendisini gerçekleştirmesi dolayısıyla kâmilleşmesidir. İnsanın kendisini gerçekleştirmesi için elinde olan tek vasıta kendi iradesidir. Dolayısıyla tayin edici unsur iradedir. İnsan, fert, millet, devlet, sanat, din ve ahlâktan geçerek Allah'a ulaşmalıdır. Nurettin Topçu'ya göre Allah'a ulaşmak aslında insanın kendi iradesini Allah'a teslim etmesinden ibarettir. İnsan kendi iradesini Allah'a teslim ederek özgürlüğüne kavuşur. Allah dilediğini yapabilen iradeye sahiptir. İnsan için böyle bir durum söz konusu değildir. Zira insan muhtaç varlıktır. Nurettin Topçu'ya göre "ben istediğimi yaparım" diyen insan özgür değil, nefsinin kölesidir. Dolayısıyla özgür olabilmek için Allah'a teslim olmak gerekir. Allah'a teslim olmanın, bizi nefsimizin efendisi yaptığını söyleyen Nurettin Topçu, nefsinin nezareti kendi elinde olan insanın en özgür insan olduğunu savunur.

Hegel fertler için anlattığı hâlin milletler için de söz konusu olduğunu söyler. Ruh, tarihin belli dönemlerinde belli milletler üzerine kendi iradesini vazeder. Bunun neticesinde milletlerde gaye fikri doğuyor. Milletler kendi gayelerini gerçekleştirirken tarihin seyrini de değiştiriyorlar. Milletler kendi gayelerini tamamladıktan sonra Ruh, iradesini onlar üzerinde vazetme sürecini durduruyor. Bunun sonucunda da milletler tarih sahnesinden silinirler. Onların yerini başka milletler alıyorlar. Ruh, kendi iradesini hangi millet üzerine vazederse o millet, uygar millete dönüşür. Bu süreç, Ruh'un kendisini gerçekleştirmesi tamamlana kadar devam eder. Nurettin Topçu'ya göreyse insanın geçtiği güzergâhların inşa süreci de insanla başlıyor. Zira insan olmazsa millet, devlet, sanat, din ve ahlâk da olamaz. İnsan iradesinin millet güzergâhına uğramasıyla millet güzergâhının inşa süreci eşzamanlıdır. Güzergâhlardan birine uğrayan insan

iradesi, Allah'ın da hareketiyle o güzergâhı inşa ediyor. İnşası tamamlanan güzergâhtan sonra diğer güzergâha uğrayan insan yine Allah'ın yardımıyla o güzergâhı da inşa ediyor. Dolayısıyla güzergâhlar hem insandan hem de Allah'tan olan hareketle inşa olunuyor.

Nurettin Topçu için fert olarak insan her halükarda temel ve tayin edicidir. Bu Nurettin Topçu'nun ferdiyetçiliği savunduğu anlamına gelmemelidir. İnsanın diğer insanlara muhtaç olması fikri zaten Nurettin Topçu'da da var. Bu anlamda insanların birlikte yaşamalarının zorunlu olduğunu ama fertlerin oluşturduğu cemiyet ve devletlerin fertleri yok etmemesi gerektiğini savunuyor. Ona göre ferdî ruhlar her zaman cemiyetlerin kurtarıcılarıdır. Dolayısıyla ben'den biz'e geçiş süreci ben'i yok etmemelidir. Ben ve biz eşzamanlı olarak var olacaktır. Nurettin Topçu'da ben ve biz'in eş zamanlı olarak var olması fikri insan iradesinin uğradığı bütün güzergâhlarda esastır.

Tarih Anlayışı: Diyalektik mi Kâmileşme Süreci mi?

Bu başlık altında her iki filozofun daha önce dile getirdiğimiz tarih görüşlerini mukayese etmeye çalışacağız.

Hegel'e göre tarih devletin ortaya çıkmasıyla başlar. Devletin ortaya çıkmadığı dönemlerin tarihi yoktur. Hegel'in düşüncesinde mülkiyetten dünya tarihine doğru anlatılan mevzular aslında tarihin birer parçalarıdır. Yani mülkiyet ilerleyen bir tarihin ilk basamağıdır. Nurettin Topçu, Hegel'in savunduğu tarih anlayışından tamamen farklı bir tarih anlayışı geliştiriyor. Evvela Nurettin Topçu için tarih, milletlerin çatışmasından ibaret değildir. Bu anlamda tarihin hareket ettirici ilkesi kesinlikle diyalektik süreç değildir.

Hegel'e göre mülkiyetten sonra gelen şeyler de kendinden önceki şeyi bir ileri aşamaya taşımaktadır. Örneğin mülkiyetten sonra gelen mukavele bir anlamıyla mülkiyet idesinin daha inkişaf ettirilmiş halidir. Mukaveleden sonra gelen cemiyet bir ileriki aşamadır. Ve bu süreç devlette en doruk noktasına varıyor. Fakat unutmamamız gereken nokta şudur ki bu aşamalar kolay şekilde geçilmiyor. Bir aşamadan diğer aşamaya geçiş çatışmayı gerektiriyor. Örneğin belli zaman diliminde Ruh'un iradesini temsil etmek üzere tarih sahnesine bir millet çıkıyor. Ruh bu millete gaye bahşediyor. Sözünü ettiğimiz gaye o milletin tezidir. Millet kendi gayesini gerçekleştirdiği an tezini de ileri sürmüş olur ve tarih sahnesinden çekilir. Aynı zamanda yeni bir millet Ruh'un iradesini temsil etme hakkını kazanıyor. Zira bu yeni millet üzerinde Ruh kendi iradesini vaz ediyor ve millet gayesini gerçekleştiren milletin tam karşısında yer alıyor. Dolayısıyla eski milletin tezine karşı yeni millet bir antitez olarak ortaya çıkıyor. Eski milletin tezine karşı yeni millet kendi gayesini gerçekleştirmeye çalışıyor. Yeni millet kendi gayesini yani antitezini gerçekleştirme süreci eski milletin tezi vasıtasıyla var oluyor. Zira eski milletin bıraktığı yerden yeni millet yoluna devam ediyor. Yeni millet kendi gayesini gerçekleştirdikten sonra tarih sahnesinden çekilir. Bu kez bir sonraki yeni millet ortaya çıkıyor ama bu millet kendinden önce gelen ve tez-antitezi temsil eden iki milletin çatışması neticesinde ortaya çıkıyor. İşte bu diyalektik sürecin neticesinde sentez gerçekleşiyor. Tez-antitez çatışması neticesinde ortaya çıkan millet sentez olmakla birlikte büyük resim dikkate alındığında kendisi de bir tezdur. Dolayısıyla o milletin de gayesini gerçekleştirdiği zaman karşısına çıkacağı antitez sahibi yeni bir millet vardır. Ve bu süreç Germen Hristiyan milletlerine kadar devam eder. Germen Hristiyan milletleri diyalektik sürecin son meyvesidirler. Dolayısıyla Ruh

kendisini gerçek anlamda temsil edebilme hakkını Germen Hristiyan milletlerine veriyor.

Nurettin Topçu ilerlemeci tarih anlayışına karşıdır. Nurettin Topçu'ya göre milletleri inkişaf etmiş, az inkişaf diye ayıramayız. İradesini Allah'a yönlendiren ve yönlendirmeyen milletlerden bahsedebiliriz. Hegel, kendi gayesini gerçekleştiren milletlerin tarih sahnesinden çekildiklerini savunuyor. Hegel'in mefhumlarını kullanırsak, Nurettin Topçu için gayesini gerçekleştiren milletin tarih sahnesinden silinmesi ve yerini başka milletlere vermesi söz konusu değildir. Ona göre her bir milletin gayesi, iradesini Allah'a teslim etmektir. Fakat bu gayenin fakında olan ve olmayan milletler vardır. Hegel için Germen Hristiyan milletleri Ruh'u temsil etmeye en layık milletlerdir. Hâlbuki Nurettin Topçu her bir milletin Allah'ı yeryüzünde temsil etme vasfına (halife olma) sahip olduğunu savunuyor. Ona göre iradesini bir kez Allah'a teslim ettikten sonra milletlerin işi bitmiyor. Zira iradesini Allah'a teslim eden milletler teslimiyet şuurunun devamlılığını sağlamalıdır. Aksi halde teslimiyetlerinde nakışlık ortaya çıkar ve tekrardan sefaletе düşerler. Nurettin Topçu'ya göre iradesini Allah'a teslim eden sonradan sefaletе düşen milletler tekrardan iradelerini Allah'a teslim edebilirler. Dolayısıyla Hegel'de Ruh'u temsil edebilme konumu, milletler tarafından elde edilemez, Ruh tarafından bahşedilir. Yani Ruh kendisi hangi milletlerin onu temsil edeceğini tayin ediyor. Nurettin Topçu'ya göreyse Allah hangi milletlerin selamete ereceklerini tayin etmez. Allah sadece dinler vasıtasıyla belirli şartları yerine yetirecek olan milletlerin selamete ereceğini bildiriyor. Selamet ve huzur milletler için bahşedilen değil, elde edilen bir şeydir. Nurettin Topçu'ya göre önemli olan milletlerin iradelerini Allah'a doğru hareket ettirmeleridir. Zira Allah ona doğru hareket eden

milletlerden kendi merhametini esirgemez. Nurettin Topçu eserinde Allah'ı yeryüzündeki işlere müdahale etmeyen bir varlık olarak değil aksine milletlerin dua hareketine merhametiyle cevap veren ve her daim fail olan varlık olarak gösteriyor. Bu şekilde deizm sorununa düşmekten kurtuluyor.

Nurettin Topçu, eskiden selamete eren milletlerin tekrar selamete erebileceğinin altını çizerek, Osmanlı'yı örnek veriyor. Ona göre Moğol ve Haçlı seferlerinin İslâm coğrafyasında yol açtığı büyük tahribat Osmanlıların yükselmesine engel olamadı. Zira birkaç yüzyıl içinde Osmanlı'lar 3 kıtada hükümler oldular. Nurettin Topçu'ya göre bunun sebeplerinden biri, Osmanlıların Allah'a teslim olan devlet kurmalarıdır. Ama esas sebep, Mevlana ve Yunus Emre gibi ferdî ruhların varlığıdır.

Tarihi, milletlerin kendi gayelerini gerçekleştirmeye çalıştığı sahne olarak kabul eden Hegel'in aksine Nurettin Topçu, tarihin, milletler için ibret alacakları alan olduğunu savunuyor.

Hegel'e göre her millet Ruh'u temsil edebilme gücüne uygun gayeye sahip oluyor ve bu gayeler giderek daha da inkişaf ediyor. Bu bağlamda uygar milletle uygar olmayan milletin gayesi arasında kemiyet ve keyfiyet farkına dikkat çeken Hegel, uygar milletlerin uygar olmayan milletlerin gayelerini de ihtiva ettiğini savunur.

Tarihin ilerleme sürecinde inkişaf etmiş ve inkişaf etmemiş milletlerin ortaya çıktığını, Ruh'u temsil edebilme hakkının sadece o milletlerin elinde olacağını dile getiren Hegel, kendi yaşadığı dönemde Germen Hristiyan milletlerinin inkişaf etmiş diğer milletleriye inkişaf etmemiş millet olarak kabul ediyor. İnkişaf etmiş milletlerin diğer milletler üzerinde tasarruf hakkının olduğunu da savunan Hegel, medeniyetin kabul

ettirilmesi yolunda inkişaf etmiş milletlerin diğer milletlere karşı savaş açabilme ve gerekirse zorla medenileştirme hakkına sahip olduklarının altını çizmektedir. Hegel'in aksine milletler arasında üstünlük hiyerarşisini kabul etmeyen Nurettin Topçu, sefalet ve selamet içinde olan iki tür milletin olduğunu savunuyor.

Tarihin her daim inkişafta olduğunu ve ilerlediğini savunan Hegel'in aksine Nurettin Topçu, tarihin tekrarlandığı fikrini kabul ediyor ve bu bağlamda -Hegel gibi ilerlemeci tarih anlayışını değil- döngüsel tarih anlayışını benimsiyor.

Dinin Görevi

Dinin, Ruh'un geçtiği bir güzergâh olduğunu savunan Hegel, "Dinin muhtevası, mutlak hakikattir ve bunun için de din duygusu duyguların en yücesidir"¹⁰⁶ tezini dile getirmekle birlikte Ruh'un devlet güzergâhında kendisini gerçekleştirdikten sonra sırasıyla din, sanat ve felsefe güzergâhlarından geçerek dünya tarihi merhalesine ulaştığı görüşünü savunmaktadır.

Nurettin Topçu dini: "Dini zekâ eseri bir fikir sisteminden ibaret sayanların yanında onu sade bir duygu işi zannedenler de vardır... Din, hem zekâ hem duygu âleminin üstünde bir irade hadisesidir"¹⁰⁷ şeklinde tarif ediyor ve dinin -Hegel'in aksine- Allah'ın değil insanın iradesinin uğradığı güzergâhlardan birisi olduğunu savunuyor. Ona göre din insanlara, selamete ermenin yollarını ana hatlarıyla sunuyor. İnsana düşen vazife dinin emrettiği şekilde yaşamaktır.

Din ve devlet arasındaki ilişkiden yola çıkarak dinin mahiyetini açıklamaya çalışan Hegel, Ruh'un kendi iradesini üzerinde vazettiği ve kendisini gerçekleştirme

¹⁰⁶ Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 211.

¹⁰⁷ Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 68.

alanlarından olan dinin, Hristiyanlık olduğunu savunmaktadır. Hristiyanlığın Ruh'un müşahhaslaşma fikri üzerinde inşa olduğunu söyleyen Hegel, gerçek Hristiyanlığın devlete karşı olmadığını beyan eder. Hegel'e göre devlet, Ruh'un kendisini gerçekleştirdiği, dininse Ruh'un geçtiği güzergâh olduğuna göre mahiyet itibarıyla bu iki alan bir biriyle çatışma halinde olmamalıdır. Tam aksine Hegel bu iki alanın bir birine yardım etmeleri ve birlikte faaliyet göstermeleri gerektiğini savunuyor. Fakat ona göre devletin ve dinin faaliyet alanlarının farklı olduğunu unutmamalıyız. Din, devletin faaliyet alanlarına müdahale etmemelidir. Nurettin Topçu'ya göre devlet ve din arasında rekabet söz konusu olmamalıdır. Zira her iki güzergâh Allah'ın otoritesini kabul ediyor. Devlet kendi yerinin farkında olmalı ve din güzergâhının tayin ediciliğini unutmamalıdır.

Dinin, devletin ona tanıdığı çerçeve dâhiline var olması gerektiğini zira devletin, dinden ontolojik olarak daha üstün olduğunu savunan Hegel'in aksine Nurettin Topçu, devlet her zaman kendisinin üzerinde olan dinin otoritesini kabul etmek durumundadır tezini savunmaktadır.

Hegel, dinin devlet üzerinde otorite kurmak istemesinin dinin tabiatına yabancı olduğunu bildirir. Dinin devlet üzerinde otorite kurmak istemesinin ve kurmasının menfi neticeler doğurduğuna dikkat çeken Hegel, örnek olarak, Kilise'nin bilim adamlarını muhakeme etmesinin bilimin yolunu kapattığını gösteriyor. Hegel'e göre devlet bilim adamlarına hâmilik ettikten sonra bilimde gelişmeler suratla artmıştır. Dinin kendi yerini bilmesi gerektiğini dile getiren Hegel, Ruh'un uğradığı dinin de kendi yerini bilen din olduğunu bildirir. İslâm için din ve bilim çatışmasının söz konusu

olmadığı hakikatini göz önünde bulundurursak Hegel'in tartıştığı meselenin Müslüman âlemi için mevzu bahis olmadığını söyleyebiliriz.

Hegel, devletin, dini alet olarak kullanabileceğini savunuyor. Ona göre din, insanları tek fikir etrafında toplayan ve fedakâr insanlar yetiştirebilen bir kuvvettir. Dolayısıyla modern devlet dinden fedakâr vatandaşlar yetiştirmek için yararlanabilir. Modern devletin, dinin bu yanından azamî derecede istifade edebileceğini, kendi vatandaşlarını belli dine inanmaya yönlendirebileceğini savunan Hegel'in aksine Nurettin Topçu, dinin, alet olarak kullanılmasına karşıdır.

Dinin yetiştirdiği fedakâr insanların devletleri için canlarından geçmeye hazır olduklarını dile getiren Hegel gibi Nurettin Topçu da imanlı kimselerin vatanları için canlarından geçeceğini ama imanlı kimse dava adamı olduğuna göre devlete körü körüne bağlanmayacağını savunmaktadır.

Hegel, modern devlet içinde yaşayan ama marjinal inanca sahip cemaatler için de çözüm önerisi sunuyor. Ona göre marjinal cemaatler modern devlete hizmet etmek istemiyorlarsa bunun mukabilinde vergi ödemeleri gerekiyor. Böylece marjinal cemaatler modern devlette var olma imkanı elde etmiş olurlar. Modern devlet de marjinal cemaatleri bu yolla kendi bünyesinde barındırabilir. Nurettin Topçu devlet içinde yaşayan marjinal inanca sahip cemaatler için bir tez sunmuyor. Ama yetiştirdiği düşünce geleneğini dikkate alırsak farklı inanca sahip cemaatlerin aynı devletin bünyesinde yaşamasının tabii olduğunu savunabileceğini söyleyebiliriz. Zira Osmanlı devletinde birden fazla cemaat kendi inançlarını muhafaza ederek yaşama imkânına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla Hegel'in ifade ettiği tezin tamamen kendi geleneğine ait

soruna getirdiği çözüm olduğu kanaatindeyim. Zira batılı devletlerin farklı inançlara sahip cemaatlere müsamaha göstermediklerini biliyoruz.

Her güzergâhın, buna binaen dinin de insan için mevcut olduğunu, insan olmaza dinin de olamayacağını dile getiren Nurettin Topçu'nun aksine Hegel, dinin, Ruh için mevcut olduğunu savunuyor.

Din güzergâhının inşasının da insana bağlı olduğunu belirten Nurettin Topçu'nun aksine Hegel felsefesi için bu durumun söz konusu olmadığını söyleyebiliriz. Nurettin Topçu'ya göre sanat güzergâhında insan, estetik iman vasıtasıyla kesretten vahdete geçiyor. Bunun sayesinde insan, Allah'ı temaşa etme imkânını elde ediyor. Fakat insan, estetik iman vasıtasıyla Allah'ı kâmil şekilde temaşa edemiyor. Nurettin Topçu, estetik imanın insana bir şey -estetik imanın geldiği sınır noktasını- fark ettirdiğini beyan etmektedir. Sınır noktasından öteye geçmenin lüzumunu idrak eden insan, mistik iman vasıtasıyla din güzergâhına geçiyor.

Mistik iman sayesinde insanın Allah'ı temaşa ettiğini dile getiren Nurettin Topçu, Allah'ın temaşa etmenin, insan için yeterli olmadığını ve insanın selamete ermesi için Allah'la bir olması gerektiğini savunur. Bu zaman devreye din giriyor, zira din insana, Allah'la birlikteliğin yollarını sunuyor. Allah'la birlikteliğin yollarını sunan din güzergâhının inşacılarının, peygamberler olduğuna dikkat çeken Nurettin Topçu, peygamberlerin, ferdî ruhların en uluları olduğunun altını çiziyor.

Nurettin Topçu, Hegel'in aksine dinin devlete değil devletin dine tabi olması gerektiğini savunuyor. Devletin insanlara sunduğu var oluş ufuklarının dinin insanlara sunduğu var oluş ufuklarından daha fazla olduğunu savunun Hegel'in aksine Nurettin Topçu,

kâmillik bakımından dinin, devletten daha üstün ve dinin insana sunacağı var oluş ufuklarının devletin insana sunacağı var oluş ufuklardan daha çok olduğunu bildiriyor.

Nurettin Topçu modern devletin, dinin yerine geçmek istediğini ama bu düşüncede olan devletin iradesiz devlet olduğunu belirtiyor. Nurettin Topçu'ya göre din her zaman insana mutlak iradenin varlığı hakkında telmihte bulunur. Modern devlet kendisini mutlak kabul ettiğine göre dinin üst varlığa telmihte bulunmasını kabul etmiyor. Nurettin Topçu'ya göre bu alanda da sefalet insanlardan kaynaklanıyor. Zira devlet yöneticilerinin din şuuru kâmil olmuş olsa yani devlet yöneticileri kendi iradelerini din güzergâhında Allah'la ittisal ettirmiş olsalar o zaman sorun ortadan kalkar. Devlet kendisini mutlak hâkim olarak kabul etmez. Buna binaen devlet yöneticileri devletin, insandan Allah'a giden teslimiyette ve Allah'tan insana inen hâkimiyette bir güzergâh olduğunun farkında olurlar. Hegel'e göreyse devlet rasyonel düzenin kendisidir. Bu sebeple devlet her şeyi sistematik şekilde düzenliyor. Dolayısıyla neyin ve kimin nerede olacağına devlet karar veriyor. Devletin fiillerinde dolayısıyla devlet yönetiminin fiillerinde hata aran(a)maz.

Hukuk Olarak Ahlâk mı Erdem Olarak Âdâp mı?

Ruh'un geçtiği güzergâhlardan ikisine sübjektif ve objektif ahlâklılık ismini veren Hegel, hem sübjektif hem de objektif ahlâklılığın tamamen hukukla ilgili ve ahlâkın hukukun bir parçası olduğunu savunmaktadır. Ahlâkı, hak ve vazifelerin toplamı olarak kabul eden ve ahlâklı insanın, haklarından yararlanan, vazifelerini icra eden şahıs olduğunun altını çizen Hegel'in aksine Nurettin Topçu ahlâkın, Allah'la bir olmanın adı, insan iradesinin uğradığı son güzergâh olduğunu, bu güzergâhta insan iradesinin

Allah’la ittisal ettiğini ve bunun neticesi olarak insanın, Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmış olduğunu savunuyor.

Hegel’in düşüncesinde ahlâk tamamen rasyonel yapıdadır. Bu rasyonelliğin sebebi hukuktan kaynaklanıyor. Zira modern devlet, neyin iyi neyin kötü olduğunu rasyonel şekilde belirlemiştir.

İnsanın hak ve vazifelerini devlet tayin ettiği için ahlâklılığın da devletle ilgili ve devlet için kendisini feda eden insanın en ahlâklı insan olduğunu savunan Hegel’in aksine Nurettin Topçu, Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmış insanın, her hareketinde kendisini Allah’la berabermiş gibi hissettiğini, Allah’la beraberlik duygusunun insanda âdâp olarak tecelli ettiğini, buna binaen insanın çeşitli ideolojilerin ona dayattığı hayat tarzına dur diye bilen ben’e dönüştüğünü ve bu sebeple de gerçek ahlâkın, isyan ahlâkı olduğunu beyan etmektedir.

Cemiyet Anlayışı

Cemiyetin, fertlerin kendi ihtiyaçlarını gidermek için oluşturdukları birlik ve Ruh’un geçtiği bir güzergâh olduğunu dile getiren Hegel’in aksine Nurettin Topçu, cemiyetin bir güzergâh olmadığını, insanların zarurî ihtiyaçlarını karşılamak için birlikte yaşadıkları manevî birlik olduğunu savunuyor.

Cemiyetin, devletin oluşması için tayin edici yere sahip olduğunu, devletin, cemiyeti öncelediğini ve cemiyetin, insanların bir arada yaşamaları için gerekli ama yeterli olmadığını savunan Hegel’in aksine Nurettin Topçu, cemiyet olmadan devletin de olamayacağını ve cemiyetin devleti önceleyen bir tarafının olduğunu bildiriyor.

Hegel'in cemiyet düşüncesini anlamamız için köle-efendi diyalektiğini bilmemiz gerekir. Cemiyetin, köle-efendi diyalektiği sayesinde ortaya çıktığını savunan Hegel, insanın bilinçli hale gelmek istediğini, bu zaman başka insanlarla karşılaştığını, daha önce hiç başkasıyla karşılaşmayan ben'in kendisine benzer birisini gördüğü zaman kendi öznesini kaybettiğini ve başkasıyla karşılaşmanın ben'in ona cephe almasına sebep olduğunu söylüyor. Hegel'e göre ben'in kendi bilincine ulaşabilmesi için başkası tarafından tanınması, başkasının da kendi bilincine erişmesi için ben tarafından tanınması gerekiyor. Bu iki ben arasında çatışma doğuyor. Ölümü göze alan ben, efendi diğer ben'se köle olur. Köle olan insan, iradesini kaybediyor ve efendinin ihtiyaç duyduğu tanınmayı ona veremez olur. Efendiyi tanıyan köle adeta "hiç" olduğu için onun bahşedeceği tanınma efendiye yetmez. Köle, emeği vasıtasıyla bilinçli olmayı elde edebilir. Efendiyse tanınma ihtiyacını karşılayamaz. Hegel, bu durumdan her iki tarafın da eşit konuma kavuşarak birbirilerini karşılıklı olarak tanımakla çıkabileceklerini söylüyor. Karşılıklı tanımanın gerçekleştiği zaman da cemiyet ortaya çıkar.

Hegel'e göre cemiyetin yapamayacağı ama insanlar için önemli olan bazı şeyler vardır. Cemiyetin yapamayacağı şeyler cemiyetin sınırlarını belirlemektedir. Örneğin cemiyet yoksulları kendi hallerine bırakmaktadır. Cemiyet büyüdükçe fertlerin emniyetleri sağlanamaz hale geliyor. Efkâr-ı umum yönetim kurumlarının sayının giderek artması bunlar üzerinde nezareti güçleştiriyor. Bu gibi sorunlar cemiyetin sınırlarını belirliyor. Sözümlü ettiğimiz sorunların çözümünü devlet üretiyor.

Hegel'e göre cemiyetin forma muhtaçtır. Bu form olmadan ayakta duramaz. Cemiyetin muhtaç olduğu form, devlettir.

Nurettin Topçu'nun cemiyet olmadan devletin olamayacağını ve cemiyetin devleti önceleyen bir tarafının olduğunu savunduğuna dikkat çektik. Nurettin Topçu'nun cemiyeti iki ana kısımdan; avamdan ve havastan ibarettir. Avam kısmı cemiyetin maddesi, havassa formudur. Devlet, cemiyetin ortaya çıkardığı ve cemiyetten gıdalanan var oluş tarzıdır. Devletin ortadan kalkmasıyla cemiyet ortadan kalkmaz. Zira Nurettin Topçu'ya göre bir cemiyet birkaç devlet kurabilir. Nurettin Topçu'da cemiyet ve millet mefhumları bir birine o kadar yakın anlam ihtiva ediyor ki bazen bu iki mefhum arasında sınır muğlâklaşır. Bazen de Nurettin Topçu rahatlıkla bu mefhumlardan birini diğerinin yerine kullanabiliyor. Hegel için böyle bir durum söz konusu değildir.

Nurettin Topçu'ya göre cemiyetin iradesini Allah'a yönlendiren, havas kısmıdır. Havas kısmı ferdî ruhlardan müteşekkildir. Ferdî ruhlar buhranlı zamanlarda cemiyetlerin kurtarıcıları oluyorlar. Buhranlı dönemden kurtulan cemiyetlerde ferdî ruhların görevleri bitmiyor. Zira selamete eren cemiyetlerde huzurun devamlılığını yine ferdî ruhlar sağlıyorlar. Hegel için avam ve havas ayrımı söz konusu değildir. Hegel böyle bir ayrımı kabul bile etmezdi. Hegel, havas anlamına gelmeyen daha çok doğuştan ayrıcalıkla ilgili olan aristokratik sınıfına bile karşıdır. Aristokratik sınıfın ortaya çıkmaması için Hegel, modern devlete nasihatte bulunuyor. Ona göre aristokratik sınıfın ortaya çıkmasını engellemek için yargı gücü yürütme gücüne bağlı olmalıdır. Hegel için cemiyet idare olunmaya müsait bir kitledir. Kitlenin nasıl yaşaması gerektiğini devlet belirler. Bunun dışında kitlenin hâlini düşünen “ferdî ruhlara” ihtiyaç yoktur. Devlet âdete babadır, vatandaşlarsa çocuklardır. Çocukların her şeyiyle baba ilgilenir, ilgilenmelidir. Devletin haricinde hiçbir şahıs veya kuruluş vatandaşların durumlarıyla ilgilenemez. Kanaatimce devletin dışında her hangi bir şahıs veya kuruluşun

vatandaşların durumlarıyla ilgilenmesini Hegel, devlete ihanet olarak kabul ederdi. Dolayısıyla bu bir suç olurdu. Hegel günümüzde yaşasaydı sivil toplum (medenî cemiyet) örgütlerine karşı olurdu. Fakat sivil toplum örgütleri eğer uygar devletin nezareti altında geride kalmış milletlerin topraklarında faaliyet göstermiş olsalardı Hegel bu durumu alkışlar ve desteklerdi. Zira Hegel'e göre uygar devletler geride kalmış milletler üzerinde sınırsız tasarruf hakkında sahiptir.

Nurettin Topçu'ya göre devlet, cemiyet üzerinde sınırsız tasarruf hakkında sahip değildir. Zira cemiyet üzerinde sınırsız tasarruf iddiasında olan devlet iradesiz devlettir. Nurettin Topçu'ya göre devletin her halükarda sınırı bulunmaktadır ve fertler, devletin malı değildirler. Tam aksine fertler, devletin varlık sebebidirler ve fert olmazsa devlet de olamaz.

İnsana Bakış: Aklın Hilesi Yoksa Allah'ın Halifesi

Hegel ve Nurettin Topçu arasında en büyük fark insan anlayışlarında ortaya çıkıyor. Zaten devlet anlayışlarındaki bütün farklılıklarının sebebi de buradan kaynaklanıyor. Hegel'in sistemi tamamen inkişaf / ilerleme fikrine dayanıyor. İlerleme fikri insan anlayışına da şekil vermiştir. Yani tarihin ilk dönemlerindeki insanla günümüzdeki insan tabiat olarak farklıdır. Her insan kendi yaşadığı dönem içinde ele alınmalıdır. Zira çağının dışına çıkan insan yoktur ama çağdışı insan vardır. Bu sebeple Hegel'in insanı tarihsel varlıktır. Bu insan zaman içinde Ruh'un inkişafına bağlı olarak değişmektedir. Ruh her insana vazife yükler. Başarılı insan, Ruh tarafından kendisine yüklenen vazifeyi kusursuz icra edendir. Ruh kendisini devlet aşamasında gerçekleştirdiği için modern devlet bir anlamda Ruh'un yerini alıyor ve vatandaşlarına vazifeler yükler. Eski zamanlarda Ruh'un gözetimi altında vazifesini yerine yetiren insan, modern devletle

birlikte devletin gözetimi altında vazifelerini icra eder. İnsan açısından değişen bir şey yoktur.

Nurettin Topçu'ya göre insan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Fakat insan unutkan varlık olduğuna göre Allah'ın halifesi olduğunu unuttur. İnsanın üzerine düşen vazife, halife olduğunu hatırlamasıdır. Bu sebeple Nurettin Topçu hikmet felsefesinin şiarı olan “kendini bil”i kabul etmektedir. Zira insanın kendisini bilmesi, Allah'ı da bilmesine yol açacaktır.

Hegel'e göre Ruh tarafından vazife yüklenen insan, kendi vazifelerini icra ederken Ruh'un gerçekleşmesine ve müşahhas hale gelmesine yardımcı oluyor. Fakat insan kendi vazifelerini kendi ideallerini gerçekleştirircesine icra eder, Ruh'a hizmet ettiğinin farkında olmaz. Hegel'e göre her insan başarılı değil. Zira herkes kendi vazifelerini kusursuz icra edemiyor. Başarılı ve tarihi değiştirmiş insanlar aslında vazifelerini kusursuz icra eden insanlardır. Tarihi değiştirdiğini düşünen insanlar aslında yanılgı içindeler. Zira sahneyi yöneten Ruh'tur. Tarihi değiştirdiğine inandığımız insanlar aslında Ruh'un kendisini gerçekleştirdiği sahnede yani dünya tarihte birer aktörlerdir. Dolayısıyla insanın bizzat kendisi hiçbir şey yapmamıştır. Onu tarihi değiştiren fiilleri yapmaya yönlendiren duygu, Ruh tarafından bahşedilmiştir. Dolayısıyla fail Ruh, münfail insandır. “Aklın hilesi”nin kurbanı olan insan aslında aletten başka bir şey değildir. İnsanın tarihsel varlık olması fikrinin temelinde “aklın hilesi” fikrinin olduğunu unutmamalıyız. Zira Tanrı'nın kendisini gerçekleştirmesi yolunda kullandığı insan değerden yoksundur. Her çağda insan, Tanrı'nın isteğine bağlı olarak kullanılmaktadır. Böyle olunca da insanın kalıcı tabiatından bahsedemeyiz. Nurettin Topçu, insanın irade sahibi varlık olduğunu kabul ediyor. Ama insandaki iradenin

kaynağı Allah'tır. İnsanın diğer var olanlardan farkı, iradesini iyi ve kötü istikamette kullanmasından kaynaklanıyor. İradesini kötü istikamette kullanan insan sefalet, iyi istikamette kullanan insansa selamete ulaşıyor.

Hegel, her çağda üzerine düşen vazifeleri icra eden ve icra edemeyen insanların olduğunu söylüyor. Üzerine düşen vazifeleri icra eden insanlar çağ insanlarıdır yani modern, medenî insanlardır. Vazifelerini icra edemeyen insanlarsa çağ dışı insanlardır. İnsanların çağ dışı kalmalarının sebebi büyük resimde o insanların ait oldukları milletlerin de çağ dışı kalmalarına sebep oluyor. Bunun sebebi nedir? sorusuna Hegel, Tanrı tarafından seçilmemişlerdir cevabını vermektedir. Hegel'e göre Tanrı'nın seçtiği millet, Germen Hristiyan milletleridir. Hegel'e göre Hristiyan olmanın insanlara verdiği avantaj var. Zira Hristiyanlığın teslis inancı Tanrı'nın müşahhaslaşması fikrini en güzel şekilde açıklamaktadır. Bu inancı kabul eden insanlar için Tanrı'nın kendisini gerçekleştirmesi fikri anlaşılır hâl alıyor. Dolayısıyla Hristiyanlar, tarihin gidişatına vakıf olur ve kendi üzerlerine düşen vazifeleri buna paralel olarak icra etmeye başlıyorlar.

Nurettin Topçu'ya göre insanın sabit tabiata yani cevhere sahiptir. Bu insanın tarihsel varlık olmadığı fikrine yol açıyor. Dolayısıyla Nurettin Topçu Hegel'in aksine insanın tarihsel varlık olmadığını savunuyor. Nurettin Topçu insanlığın her daim ileriye doğru gittiği fikrini de reddediyor. İnsanın kaygan veya sabit zemin üzerinde var olmasının, insanın kendi seçimine bağlı olduğunu savunan Nurettin Topçu, Hegel'in ileri sürdüğü anlamda insanlık fikrini de kabul etmiyor. Her halükarda Nurettin Topçu için tikel insanın varlığı önemlidir. Tikel insanların kâmilleşmesi milletlerin ve devletlerin selametini tayin eden unsurdur. Onun düşüncesinde tarihin belli dönemlerinde kâmilliğe

ulaşan milletlerin aynı şekilde varlıklarını devam ettireceği söz konusu değildir. Ferdî ruhların çabaları sayesinde salamete eren milletler tekrardan sefaletle düşebilirler. Bu bağlamda Nurettin Topçu seçilmiş insanlar ve milletler fikrini de reddediyor. İnsanlar ve insanlara bağlı olarak milletler huzuru kendi çabaları sayesinde elde ederler.

Nurettin Topçu'ya göre insan, Hegel'in savunduğu gibi Tanrı'nın kendisini gerçekleştirme aracı değildir. Zira Nurettin Topçu'ya göre Allah mükemmel varlıktır. Nurettin Topçu düşüncesinde, Hegel'in mefhumlarıyla ifade etmiş olursak insanın kendisini gerçekleştirmesi gerekiyor. Yani insanın kâmilleşmesi esastır. Nurettin Topçu'ya göre insan muhtaç varlıktır. İnsan muhtaçlığını gidermek için muhtaç olmayan varlığa sığınması gerekiyor. İnsan kendi muhtaçlığını fark ettiği an ıstırap duymaya başlar. Zira ıstırap yok olma endişesidir. Hegel'in sisteminde insanın korku, endişe, üzülmeye vs. gibi duygularından hiç bahsedilmez. Zira Hegel'e göre her şey rasyoneldir. Rasyonel şekilde düzenlenmiş dünyada insanın üzülmeye, endişe duymasına yer yoktur. Dolayısıyla Hegel'in sistemi insanın aslî yanlarını göz ardı ediyor. Fakat Nurettin Topçu insanın temel özelliği olarak "ıstırap duyma" hâlini dile getiriyor. Nurettin Topçu'ya göre insanı insan yapan onun ıstırap duymasıdır. İstırap insanı Allah'a götüren başlıca unsurdur. İstırap sayesinde insan fanî olan şeyleri terk ediyor.

Nurettin Topçu'ya göre ortada hiçbir sorunun olmaması bile sorundur. Zira konformist cemiyetlerde sorun yokmuş gibi gözüküyor. Her şeyin düzenli bir şekilde işlediği, devletin vatandaşlarına sunduğu hayat tarzına uyulduğu ve maddî refahın olduğu cemiyette sorunun olmaması bir sorundur. Çünkü böyle bir hayat insanın tabiatına yabancıdır. İnsanı insan yapan onun insanlara değil Rabbine sığınmasıdır. İnsanlara

sığınmayı Nurettin Topçu uysallık olarak adlandırıyor ve konformist ahlâkın temeli olduğunu ifade ediyor. Fakat Nurettin Topçu'ya göre Allah'a sığınma, teslimiyettir ve insanı insan yapan esas unsurdur. Allah'a teslim olan insan her hareketinde kendisini Allah'la birlikteymiş gibi hisseder.

Hulasa Nurettin Topçu'ya göre insan, Yaradan'ın aracı değil, halifesidir. Halife olan insan, halifelik makamına uygun hayat yaşamalıdır. Halifelik makamına uygun hayat yaşamak için insanın Allah'ın takdirini kazanması gerekiyor ve bunun içinse insanın kendi iradesini Mutlak İrade'ye teslim etmesi zarurîdir.

Devlet: Rasyonel mi Mesuliyetli mi?

Modern devletin ortaya çıkışını Hegel'in devlet anlayışını bilmeden anlamamız imkânsızdır. Modern devlette ferdiyet, devlet içinde erimekte ve yok olmaktadır. Hegel'in ideal devletinde Nurettin Topçu'nun tam aksine fert yoktur. Hegel'e göre ferdiyet bilinci Ruh'un ilk aşamalarında oluşan ve zamanla terk edilerek toplumsal bilince geçiliyor. Dolayısıyla Tanrı'nın tecelli ettiği modern devlet, içinde fertleri yok eden bir devlettir. Fertlerin modern devletin içinde yok olma süreci tamamen tabidir. Nurettin Topçu'ya göreyse devletleri her zaman sefaletten kurtaran ferdî ruhların varlığıdır. Dolayısıyla Nurettin Topçu'nun devletinde fert her halükarda mevcuttur ve tayin edicidir. Hegel, varlık hakkında konuşurken olan, olması gerekendir prensibini kabul ediyor.

Hegel'e göre devlet, cüzî iradeyle küllî iradenin oluşturduğu birliktir. Ona göre şahıs gerçek özgürlüğüne yalnız devletin içerisinde ulaşabilir. Devletin, Ruh'un mücerret

yanının müşahhas olduğu ve bu müşahhaslığın hissedildiğı yer olduğunu söyleyen Hegel, “Devlet, genelin geçerlilik kazandığı varoluş alanıdır”¹⁰⁸ tezini savunmaktadır.

Hegel’in, devletin bilinçdışı, irrasyonel fiiller yapamayacağı tezini savunmasında tayin edici filozof Kant’tır.

Kant *Ahlâk Metafiziğı* (*Metaphysik der Sitten*) eserinde şöyle diyor:

Yasama gücü sadece milletin birleşmiş iradesine ait olabilir. Çünkü bütün hukukun ondan kaynaklanması, onun zorunlu olarak kimseye zülüm (haksızlık) edememesine bağlıdır. İmdi eğer bir insan başka birisi hakkında karar verirse bu kararda onun haksızlık yapması imkânı her zaman bulunmaktadır ama kendi kendisi hakkında karar verme durumundaysa hiçbir zaman (çünkü volenti non fit injuria). O halde sadece ittifak edilen ve herkesin katıldığı irade, herkes her bir şahıs ve her bir şahıs da herkes hakkında karar verdiği sürece, sadece herkesin iştirak ettiği milli irade yasamaya yetkili olabilir.

Kant’ın bu ifadelerde dile getirdiğı ve milli iradeye dayalı yaşamayı temellendirdiğı esas belirli bir insan anlayışını ön görmektedir. Bu insan anlayışı, nihaî olarak insanın kendi kendisine haksızlık yapamayacağını varsaymaktadır. Bir insan başkaları hakkında karar verirken haksızlık yapma ihtimali her zaman bulunmakla birlikte kendi kendisi hakkında haksızlık yapamaz. Bunun temellendirilmesi de ilginç bir şekilde belki analitik bir mantıkla yani insanın kendi iradesi ile kendisi hakkında vereceğı kararın nihaî olduğı ve bu çerçevede de haksız veya zülüm olarak nitelenemeyeceğini içermektedir. Yani insan tanımı gereğı kendi kendisine haksızlık yapamaz.¹⁰⁹

Hegel’in aksine Nurettin Topçu, insanın kendisine hata yapabileceğini ve insanın kendisini müstağni olarak kabul etmesinin kendisine zülüm yapmanın ilk adımı olduğunu beyan ediyor.

Nurettin Topçu bu bağlamda olan’ı olması gereken olarak kabul etmiyor. Ona göre insan olmak her şeyin temelini oluşturuyor. İnsan olmadan devletin de anlamının

¹⁰⁸ Wilhelm Hegel, *Tarihte Akıl*, ter: Önay Sözer, Kabaıı Yay., İstanbul 2011, s. 117

¹⁰⁹ Tahsin Görgün, “İnsan ve Hakları Üzerine veya İnsan Hakları’nın Krizi ve Klasik Türk Düşüncesi”, *İnsan Hakları Araştırmaları Dergisi*, sayı: 7, Ankara 2006, s. 14.

olmadığının altını çiziyor. Nurettin Topçu'ya göre modern devlet insanın yaptığı bir hatanın sonucudur. İnsanın kendi kendisine yeterli olacağı inancından hareketle kurulan modern devlet insanları sefaletle götürmektedir. Nurettin Topçu bu durumun olması gereken durum olarak kabul edilemezliğine işaret ediyor. Bu durumu değiştirmenin mümkün olduğunu ve insanın tabiatına uygun devletin kurulmasının zarurîliğini savunuyor.

Hegel, devleti, Ruh'un / Tanrı'nın kendisini gerçekleştirdiği mekân olarak kabul ediyor. Bu sebeple Hegel'e göre devletin kutsiyeti söz konusudur. Bu sebeple devlet meşruluğunu sadece kendisinden alır ve devlet tamamen rasyonel mahiyete sahiptir. Nurettin Topçu da devlete ilahî boyutlar atfediyor. Fakat Nurettin Topçu'ya göre devletin ilahî boyutları onun kendiliğinden kaynaklanmıyor. Devlete ilahî boyutlar kazandıran insanların fiil ve hareketleridir. Faziletli insanların kurduğu devletin ilahî boyutlar kazandığını ve bu durumdan Allah'ın da memnun olduğunu söylüyor. Zira faziletli insanların kurduğu devlet, mesuliyetli ve iradesini Allah'a teslim eden devlettir.

Hegel sonuç itibarıyla devletle varlığı eşit kabul etmektedir. Ona göre Prusya devleti varlığın kendisidir. Çünkü Ruh kendisini Prusya devletinde gerçekleştirmiştir. Prusya dışında diğer modern devletlere de Hegel'in atfettiği konum şamil oluna bilir. Zira modern devlet, Hegel'in ona yüklediği konuma sahiplenmiştir. Nurettin Topçu'ya göre geçmişte ideal devletler var olduğu gibi gelecekte de ideal devletlerin var olacağı muhtemeldir. Zira iradesini Allah'a teslim eden her devlet ideal devlettir. Nurettin Topçu eserlerinde Osmanlı devletinin mesuliyetli devlet olduğunu söylemektedir. Fakat bazen Osmanlı yönetiminin mesuliyet şuurunu terk ettiğini ifade ediyor.

Nurettin Topçu'ya göre devlet manevî bir birliktir. Nurettin Topçu'nun tabiriyle millet, "ilahi bir Ruh'un millete beden kazandırmasıdır."¹¹⁰ Burada Nurettin Topçu'nun devletle ilahî varlık arasında irtibat kurduğunu görüyoruz. Bu Hegel'le aynı düşündüğü anlamına gelmez. Zira Nurettin Topçu'ya göre devletle ilahî varlık arasında özdeşleşme söz konusu değildir. İlahî varlık, millete devlet sayesinde beden kazandırıyor. Dolayısıyla devlet burada ilahî varlık tarafından millete verilen formdur. Bu da devletin ilahî form olduğu anlamına geliyor. Nurettin Topçu'nun burada klasik metafiziğin diliyle paralel konuştuğu kanaatindeyim. Klasik metafiziğe göre varlıkta 4 sebep var; maddî, surî, fail ve gaye. Nurettin Topçu'nun devletle ilgili görüşünü klasik metafiziğin diliyle ifade etmiş olursak millet maddî sebep, devlet surî sebep, Allah fail sebeptir. Gaye sebepse, form kazanmış milletin, madde kazanmış devletin Allah'a yönelmesidir. Nurettin Topçu'nun diliyle dersek *Namütenahiliğe* doğru hareket, devletin gayesidir. Namütenahiliğe doğru hareket eden devlet, kendi iradesini Namütenahiye teslim etmiş devlettir.

Nurettin Topçu'ya göre devlet bu iradeyi kötüye kullanmamalıdır. Hegel için böyle bir durum söz konusu değildir. Devletin, rasyonelliğin ta kendisi ve buna binaen devletin hiçbir kötü fiil yapamayacağını kabul eden Hegel'in aksine Nurettin Topçu, devletin, kendisini nihaî mercii olarak kabul, kendine tabi olan insanlar üzerinde sınırsız tasarruf hakkının bulunduğunu iddia etmesinin ve bu fikir doğrultusunda eylemlerde bulunmasının, devletin kötü fiil yapacağı anlamına geldiğini bildirmiştir. Devletin, kendisine emanet edilen biz'in iradesini Allah'a yönetmesi gerektiğini savunan Nurettin Topçu'nun aksine Hegel devletin, vatandaşları üzerinde sınırsız tasarrufta bulunmasının

¹¹⁰ Nurettin Topçu, *İradenin Davası, Devlet ve Demokrasi*, s. 52

kötülük değil, devletin hakkı olduğunu, devletin, vatandaşları için en iyi olanı bildiğini ve bu sebeple devletin her emrinin tereddütsüz icra edilmesi gerektiğini beyan etmiştir.

Devlet, Nurettin Topçu'ya göre Nâmütenahi'ye doğru ilerleyen yolda bir güzergâhtır. Nurettin Topçu, fertten Nâmütenahi'ye doğru yönelen iradeye teslimiyet, Nâmütenahi'den ferde doğru yönelen iradeye hâkimiyet adını veriyor. Devlet adamları bu hakikatin farkında olmaları gerekmektedir. Nurettin Topçu, bu hakikatin farkında olan devlete, mesuliyetli devlet ismini vermektedir. Zaten Nâmütenahi'ye doğru yönelmiş olan fert bu hakikatin farkındadır ve başkalarının onlara uyarıda bulunmalarına gerek yoktur. Eğer devlet adamları, insanların onlara teslim olduklarını kabul ederlerse nizam bozulur. Nizamın bozulması en büyük zülümdür. Ontolojik anlamda zulüm bir şeyin olması gereken yerde olmamasıdır. Devlet eğer varlık hiyerarşisinde en başta olmaya çalışırsa bu zaman zulüm ortaya çıkmış olur. Çünkü devletin de var oluş sebebi Allah'tır. Devletin mesuliyetli olması fikrinin Nurettin Topçu'da merkezî olduğu, "Mesuliyetli devlette, vazife bölümü ehliyet ve liyâkat daireleri dikkate alınarak yapılıyor"¹¹¹ tezinden de anlaşılmaktadır.

Nurettin Topçu'ya göre ne zaman ki devlette irade sefaletе uğrar o zaman gerçek teslimiyet ve gerçek hâkimiyet şuuru terk edilir. Nurettin Topçu'ya göre devletin nihaî nokta olarak kabul edilmesi ve devletin mutlaklaştırılması gerçek teslimiyet ve gerçek hâkimiyet fikrinin terk edilmesi anlamına geliyor. Hegel tam da bu noktada devreye giriyor. Zira Hegel, Nurettin Topçu'nun devlette iradenin sefaletе uğraması diye adlandırdığı durumu ideal devletin temeli olarak kabul ediyor. Dolayısıyla Hegel'e göre devlet, teslimiyetin kendisine, hâkimiyetin kendisinden olduğu ilahî mekândır.

¹¹¹ Geniş bilgi için bkz: İsmayıl Kara, "Bir Siyasi İhya Hareketi: "Nurettin Topçu'da Siyaset ve Devlet Telakkisi", ss. 244-254.

Nurettin Topçu'da her mesele insanla doğrudan irtibatlıdır. Nurettin Topçu'da insan, devlet içinde erimiyor, yok olmuyor. Mutlak İrade'ye doğru yönelmiş hareketin her merhalesinde insan vardır. Hatta devletin iradesinin Mutlak İrade'ye yönelip yönelmemesine de karar veren insandır. Dolayısıyla Nurettin Topçu, olanı, olması gereken gibi kabul etmiyor. Hegel, Nurettin Topçu'nun aksine devletin içinde fertlerin yok olmasının kötü bir hal olmadığını savunuyor. Ona göre modern devlet vatandaşların hayatlarına şekil vermelidir. Hegel'e göre modern devlet vatandaşlarını kendi "evlatları" gibi kabul ediyor.

Modern devletin, vatandaşlarından kendi varlıklarını devlete feda etmelerini istemesinin tabii olduğunu savunan Hegel'in aksine Nurettin Topçu bu durumu kabul etmiyor ve bu durumun konformizme yol açacağını ifade ediyor. Nurettin Topçu'ya göre sisteme uyum sağlamaya çalışan insan aslında sistemin içinde eriyor, yok oluyor. Böylece modern devlette ferdî ruhlar kayboluyor. Modern devlet, gerçek teslimiyetin kendisine ve gerçek hâkimiyetin kendisinden olduğunu kabul ediyor. Nurettin Topçu'ya göre bu bir yanılgıdır. Zira devletin kendisi de varlık katmanlarından biridir.

Nurettin Topçu'ya göre Allah insana irade veriyor ve bu irade sayesinde insan kendi yaşayacağı nizamı oluşturuyor. Oluşturduğu nizamın Nâmütenahi'ye doğru yönelip yönelmemesine de insanın kendisi karar vermektedir.

Hegel, merkeze insanı değil devleti yerleştiriyor. Devlet, Ruh'un kendisini gerçekleştirdiği alan olduğuna göre hikmetinden sual olun(a)maz.

Her iki filozofa göre insan, tabiatı itibarıyla bir amaca matuf olarak var oluyor. Hegel'e göre Ruh her insana gaye yükler. Gayesinin ne olduğunun farkında olan ve gayesini

gerçekleştirmek için gereken vazifeleri yapan insan, mutlu insandır. Nurettin Topçu’ya göre insanın doğasına mühürlenmiş olan amaç: “insanın yeryüzünde Allah’ın halifesi olması” fikridir. Bu sebepten dolayıdır ki insan tabiatı gereği yaşadığı âlemi ihya etmelidir.

Sonuç

Fransız Devrimini geleneksel devlet anlayışını yıktığı için eleştiren Hegel, farkında olmaksızın geleneksel olmayan devlet anlayışının gelişmesine önayak olmuştur. Devlet sayesinde semavî ve dünyevî âlem arasındaki zıtlıkların ortadan kalktığını savunan Hegel, devlete Tanrısal değer atfederek, devletin Tanrı yerine geçmesini sağlamıştır. Hegel'in kendi kendisini bilen ve bu sebeple her şeyin bilincinde olan devleti zamanla modern devletleri için numuneye dönüşmüştür. Vatandaşlarının hayatlarını ve hatta düşüncelerini bile nizamlamaya çalışan modern devlet, Hegel'in öngördüğünün aksine özgürleştirici olmaktan çıkarak insanın kendisini bile unutmasına ve giderek ruhsuzlaşmasına vesile olmuştur. Temelleri Batı'da atılan, gelişmesinde diğer filozoflara göre Hegel'in daha çok emeği olan modern devlet, Müslümanlar için -ilk karşılaştığı zamanda olduğu gibi günümüzde de- anlaşılabilir yapıya sahiptir. İslâm düşünürleri modern devletin "hikmetini" çözmeye cehdettikleri zaman diliminde bünyesine yabancı olan unsurları kabul etmeye zorlanan İslâm cemiyetleri gelenek adına ne varsa hepsine sıkıca sarılmaya çalışmışlardır. Modernitenin sarhoş edici havasından etkilenen bir grup düşünürümüz modern devlet yapısının aslında kendi geleneğimizde mevcut olduğunu iddia ederken diğer grupsa mahiyetini bir türlü açıklayamadıkları Hz. Peygamber dönemine geri dönmenin ve Asr-ı Saadet devlet anlayışının ikame etmenin zarurî olduğunu savunmuşlardır. Her iki grubun gayretleri başarısızlıkla sonuçlanmış, başarısızlıklarının sebebiyse klasik İslâm düşüncesinden özellikle siyasetle ilgili mevzuların nasıl tartışıldığından habersiz olmalarıdır. Fakat bu iki grubun dışında kalmayı başaran ve meselenin varoluşla ilgili olduğunu savunan fikir adamları da olmuştur. Bu fikir adamlarından birisi çalışmamızda ele aldığımız Nurettin

Topçu'dur. Nurettin Topçu, modern devletin geleneksel devlet anlayışımıza yabancı olduğunu ve kendi tabiatımıza uygun devlet kurmamız gerektiğini savunmuştur. Nurettin Topçu modern devletin sebep değil sonuç olduğunun bilincinde olduğu için meselenin temelinde duran ve kaygı verici olan var oluş sorununa dikkat çekmiştir. Mevzuya bu açıdan yaklaşan Nurettin Topçu, varoluşumuzla ilgili sorunlarımızın giderilmesi halinde modern devletle de ilgili sorunlarımızın da çözüleceğini savunmuştur. Hegel ve Nurettin Topçu'nun, devleti tanımlamak için kullandıkları bazı önermelerin bir birine yakın hatta bir birine benzer olmaları bile meselenin siyasî değil varoluşla ilgili olduğuna delalet etmektedir.

“Hiçbir rejim kendiliğinden, mutlak surette ne iyidir, ne de fenadır. Esas olan, onu kullanacak, insanın ruh ve ahlâk yapısıdır”¹¹² tezini dile getiren Nurettin Topçu, “ekseriye aralarında insan yetiştirmeden devlet nizâmı kurmaya kalkanlar nasıl elleri boşlukta kaldılar”¹¹³ hükmüne varmaktadır. Dolayısıyla Nurettin Topçu için devlet mevzusunda temel olan insandır. Devlet yöneticilerinin, Allah'ın yeryüzündeki halifesinin insan olduğu gerçeğinin yeniden bilincine varmalarıyla devletle ilgili sorunlarımızın çözüleceğini belirten Nurettin Topçu irademizi Allah'la ittisal ettirmemiz gerektiğini, bunun içinse öncelikli olarak kendimizi bilmemiz gerektiğini savunuyor.

Modern devlet sorununun ortaya çıkmasında Hegel'in nasıl “emeği” olduğunu ve gerçek özgürlüğüne kavuşmak için *rasyonel* mahiyette olan devletin içinde yok ettiği insan'a dayanarak Nurettin Topçu'nun düştüğümüz manevî buhranlardan nasıl kurtulacağımızı ve buna bağlı olarak da devletle ilgili sorunlarımızın nasıl aşılacağını

¹¹² Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, s. 124.

¹¹³ A. g. y., s. 83

göstermeye çalıştığını mevzu edinmeye karar verdik. Dolayısıyla çalışmamızda Hegel modern devletle ilgili sorunların ortaya çıkmasına önayak olan, Nurettin Topçu'ysa bu sorunlara çözüm yolu öneren filozof olarak sunulmaya çalışıldı.

İsmail Kara'nın dile getirdiği tespitin de çalışmamızın doğru seçim olduğunu destekler mahiyette olduğunu düşünebiliriz. Zira İsmail Kara'nın, Nurettin Topçu'nun Hegel'in devletle ilgili tanımını eserlerinde birkaç defa zikretmesine vurgu yapması aralarında irtibat kurmanın mümkün olduğuna işaret etmektedir. Hem Hegel hem de Nurettin Topçu açısından varlık meselesi temel olduğu için devletle ilgili mevzular merkezden kenarda kalmaktadır. Fakat Hegel'in felsefesinde bazen Varlığın yerini devletin alması keyfiyeti meselenin mahiyetini değiştiriyor. Devletin hiçbir şekilde Varlığın yerini alamayacağını düşünen Nurettin Topçu için Hegel'in devleti Tanrısallaştırılma girişimi de yanılmanın sonucudur diye biliriz. Nurettin Topçu için devlet, Allah'ın iradesinin en çok hissedildiği mekândır. Dolayısıyla devlet eğer teslimiyetin Allah'a, hâkimiyetinse Allah'tan olduğu şuurunu terk ederse kendisini kolaylıkla ilahlaştırabilir. Devletin kendisini kolaylıkla ilahlaştırabilme keyfiyetini haiz olduğunun bilincinde olan Nurettin Topçu, Hegel'in aksine devletin varlık hiyerarşisindeki yerinin farkında olması ve gerçek hâkimiyetin Allah'a mahsus olduğunu fehmetmesi gerektiğini savunmaktadır. Her iki filozofun devletle ilgili mevzularda benzeri ve farklı düşünmelerinin sebebi varlık anlayışlarının bir birine çok yakın ama yakın olduğu kadar da uzak olması keyfiyetinden kaynaklanıyor. Hegel ve Nurettin Topçu'nun varlık anlayışlarını açıklamamız çalışmamızın sınırlarını aşmakla birlikte her iki filozofun mutasavvıfların ileri sürdüğü vahdet-i vücud nazariyesine benzer bir anlayışı savunduklarını ama Hegel'in vahdet-i vücud nazariyesini ters çevirdiğini, insanın değil ilahî olanın kendisini

gerçekleştirmesi yani kâmilleşmesi gerektiğini savunduğunu ileri sürebiliriz. Buna bağlı olarak da Hegel'in devlet anlayışının -her ne kadar Nurettin Topçu'yla benzeri mefhumları kullanmış olsa da- tamamen farklı sonuçlara ulaştığını görmekteyizdir. Çalışmamız, iki filozofun devlet anlayışı arasında “yakınlık ölçüsünde uzaklığı” araştırmaya değer bulduğu için husule gelmiştir.

Hegel ve Nurettin Topçu'nun cevaplamaya çalıştığı temel bir soru vardır. Hegel modern devletin ortaya çıkması için ahlâkın da aşılması gerektiğini savunuyor. Ahlâk, Ruh'un kendisini gerçekleştirme sürecinde aşılarak hukuk merhalesine geçiliyor, hukukun içi doldukça da devlet teşekkül etmeye başlıyor. Nurettin Topçu tam da burada devreye giriyor. Nurettin Topçu siyasetin mi ahlâkın mı temel olduğu, devletin ortaya çıkması için ahlâkın aşılması gerekiyor mudur gibi soru(n)lara cevap aramaya çalışıyor.

Nurettin Topçu'nun devlet nazariyesi, Hegel'in modern devletin ortaya çıkması için ahlâkın aşılması gerekiyor görüşüne karşı alternatif nazariyedir. Nurettin Topçu'nun zaman olarak Hegel'den sonra yaşaması avantajlı yanıdır. Zira modern devletlerin - Hegel'in savunduğunun aksine- hata yaptıklarının bizzat şahidi olmuştur. Dolayısıyla Hegel'in idealize ettiği hâli –devletin üzerinde her hangi bir üst merciinin bulunmamasını- Nurettin Topçu kaygı verici buluyor.

Ek

Hegel'in devlet düşüncesini mevzu edinen Türkçedeki çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

1. Macit Gökberk , “Hegel’in Devlet Felsefesi” *Felsefe Arkivi*, sayı: 3-4 İstanbul 1946, ss. 99-129.
2. Karl Popper, *Açık Toplum Ve Düşmanları: Hegel, Marx ve Sonrası*, ter: Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara 1967.
3. Şahin Yenişehirlioğlu, *Hegel Felsefesinde Birey, Toplum, Devlet İlişkileri*, Birey ve Toplum Yay., Ankara 1985.
4. Tülin Bumin, “Hegeli Özgürlük Felsefesinden Devlet Bilimine Fenomenoloji ve Hukuk”, *Seminer Felsefe*, sayı: 5, İstanbul 1987, ss. 154-189.
5. Karl Marx, “Hegel’in Hukuk Felsefesini Eleştiriye Kaktı Giriş”, ter: Tektaş Ağaoğlu, *Felsefe*, sayı: 1, İstanbul 1988, ss. 126-141.
6. Kenneth Westpal, “Hegel’in Hukuk Felsefesinin Temel Bağlam ve Yapısı”, ter: Doğan Şahiner, *Cogito*, sayı: 9, İstanbul 1996, ss. 294-315.
7. Michael Bakunin, “Almanya’da Hegelcilik, Anarşizmin Temeli, Devletçilik ve Marxizm”, ter: Alev Türkiye, *Doğu-Batı* 1, Ankara 1997, ss. 131-137.
8. Karl Marx, *Hegel’in Hukuk Felsefesini Eleştirisi*, Sol Yay., Ankara 1997.
9. Güçlü Ateşoğlu, “Hegel’in Eylem ve Devlet Felsefesi Üzerine”, *Evrensel Kültür*, sayı: 135, İstanbul 2003, ss. 59-64.
10. Işıl Bayar Bravo, “Hegel’de Meşruiyet”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi* sayı: 12, İstanbul 2005, ss. 32-36.

11. Hamdi Priştine, “Hegel’de ve Avrasyacı Düşüncede Devlet, Din-Devlet İlişkisi ve Özgürlük”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı: 23, İstanbul 2005, ss. 195-216.
12. Işıl Bayar Bravo, “Hegel ve Liberalizm”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler* sayı: 2, Kırıkkale 2006, ss. 111-122.
13. Onay Sözer, “Şiddet Olarak İktidar? Hegel ve Ötesi”, *Selâhattin Hilâv’a Saygı*, ed: Doğan Özlem ve Güçlü Ateşoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul 2006, s. 202-214.
14. Barış Mutlu, “ Hegel’in Politika Felsefesinde Devlet-Birey İlişkisi ve Hakiki Birey Olma Yolunda Hukukun İşlevi”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, sayı: 16, İstanbul 2006, ss. 179-189.
15. Hamdi Bravo, “Hegel’de Devlet Ve Özgürlük İlişkisi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 129, Kırıkkale 2007, 125-144.
16. Faruk Yalvaç, *Hegel’in Uluslar arası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*, Phoenix Yay., Ankara 2008.
17. Klaus Hartmann, “Hegel’in Hukuk Felsefesinin Yeni Bir Sistemantik Okumasına Doğru”, ter: Hamdi Bravo, *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı Yay., Ankara 2013, ss. 359-391
18. K. H. Ilting, “Hegel’in Devlet Kavramı ve Marx’ın Erken Dönemdeki Eleştirisi”, ter: Işıl Hamdi Bravo, *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı Yay., Ankara 2013, ss. 425-456
19. Domenico Losurdo, “Ahlâkî Gerilim ve Politikanın Önceliği”, ter: Doğan Barış Kılıç, *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı Yay., Ankara 2013, ss. 457-485.

Nurettin Topçu'nun devlet düşüncesini mevzu edinen çalışmalarıysa şöyle sıralayabiliriz:

1. Ahmet Debbağoglu, "Nurettin Topçu'nun Devlet Görüşü", *Fikir ve Sanatta Hareket*, sayı: 112, İstanbul 1976 ss. 20-25.
2. Cemil Kıvanç, "Nurettin Topçu'nun Devlet Anlayışında Ekonomik Görüşler", *Fikir ve Sanatta Hareket*, sayı: 112, İstanbul 1976, ss. 28-33.
3. Süleyman Seyfi Öğün, *Nurettin Topçu'nun Siyasal Düşüncesinde Popülizm-Milliyetçilik Etkileşimi*, Uludağ Ü. SBE., Siyasal Bilimler ab.dalı, DT., Bursa 1991.
4. Mustafa Şahin, *Türk Düşüncesinde Nurettin Topçu'nun Yeri ve Siyaset Sosyolojisi Açısından Devlet ve Demokrasi Anlayışı*, Hacettepe Ü. SBE., Sosyoloji ab.dalı, YLT., Ankara 1996.
5. Bülent Tanör, Korkut Boratov, Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-1995*, Cem Yay., İstanbul 1997, ss. 290-293.
6. Selcen Kök, *Nurettin Topçu'nun Devlet Anlayışı*, Selçuk Ü. SBE., Sosyoloji ab.dalı, YLT., Konya, 2001.
7. Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali / Milliyetçilik-Muhafazakârlık-İslâmcılık*, Birikim Yay., İstanbul 2003, ss. 90-91.
8. Sadettin Elibol, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Muhafazakârlık*, İletişim Yay., İstanbul 2004, ss. 267-273.
9. Ahmet Tabakoğlu, *Toplu Makaleler I / İktisat Tarihi*, Kitabevi Yay., İstanbul 2005, ss. 458-461.
10. Hamza Türkmen, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / İslâmcılık*, İletişim Yay., İstanbul 2004, ss. 715-720.

11. İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu’da Siyaset ve Devlet Telakkisi”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, ss. 244-254.
12. Yener Emer, “Nurettin Topçu’nun Din ve Devlet anlayışı”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, ss. 306-318.
13. Sinan Ceren, “Topçu’da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri”, *Hece*, sayı: 109, (2006): 296-305.

KAYNAKÇA

Descartes, *Usul Hakkında Nutuk*, ter: İbrahim Ethem bin Mesut, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1895.

Hamdi Bravo, “Hegel’de Devlet Ve Özgürlük İlişkisi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 3 Ankara 2007, 125-144.

İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Teşebbüsü: Topçu’da Siyaset Ve Devlet Telakkisi”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 244-254.

Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları 2*, ter: Harun Rızatepe, Remzi Kitapevi, İstanbul 1989.

Kenan Çağan, “Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal Ve Felsefi Temelleri”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, 341-349.

K. H. İltin, “Hegel’in Devlet Kavramı ve Marx’ın Erken Dönemdeki Eleştirisi”, *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı Yay., Ankara 2013, s. 425-456.

Klaus Hartmann, “Hegel’in Hukuk Felsefesinin Yeni Bir Sistematik Okumasına Doğru”, *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı Yay., Ankara 2013, ss. 359-391.

Macit Gökberk, Hegel’in Devlet Felsefesi, *Felsefe Arkivi*, sayı: 2-3, İstanbul 1946, s. 99- 129.

M. Orhan Okay, “Nurettin Topçu’nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 333-340.

Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, haz. İsmail Kara ve Ezel Erverdi, Dergâh Yay., İstanbul 2012.

Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, Dergâh, İstanbul 1997.

Nurettin Topçu, *Var Olmak*, haz. İsmail Kara ve Ezel Erverdi, Dergah Yay., İstanbul 2012.

Selim Somuncu, “Modernist İdeolojinin Karşısında Gelenekçi Bir Reformist: Nurettin Topçu”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 220-228.

Shlomo Avineri, “Tarih: Özgürlük Bilincine Doğru İlerleme”, *Alman İdealizmi II Hegel*, ed. Güçlü Ateşoğlu, DoğuBatı 502-524.

Sinan Ceran, “Topçu’da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 296-306.

Süleyman Hayri Bolay, “Hegel’in İnsana Bakışı”, *Felsefe Dünyası*, sayı: 30, Kırıkkale 1999, ss. 168-173.

Tahsin Görgün, “İnsan ve Hakları Üzerine veya İnsan Haklar’ının Krizi ve Klasik Türk Düşüncesi”, *İnsan Hakları Araştırmaları Dergisi*, sayı: 7, Ankara 2006, s. 11-22.

_____, “Tarihsellik, Tarihselcilik Üzerine Birkaç Not”, *Kur’an-ı Kerim, Tarihselcilik ve Hermenötik*, ed: Ali Bulaç, Işık Yay, İzmir 2003, ss. 107-142.

Yener Emer, “Nurettin Topçu’nun Din Ve Devlet Anlayışı”, *Hece*, sayı: 109 Ankara 2006, s. 306-319.

Yusuf Kaplan, “İnsana Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafiziği”, *Hece*, sayı: 109, Ankara 2006, s. 60-67.

Wilhelm Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, ter: Cenap Karakaya, Sosyal Yay., İstanbul 1991.

Wilhelm Hegel, *Tarihte Akıl*, ter: Önay Sözer, Kabalı Yay., İstanbul 2011.